Schilder Abraham Calissendorff (1853 – 1898): Hof(?)schilder en oprichter Museum in Wörishofen.[1]

Biografie door drs. Lucas F. M. van der Hoeven.

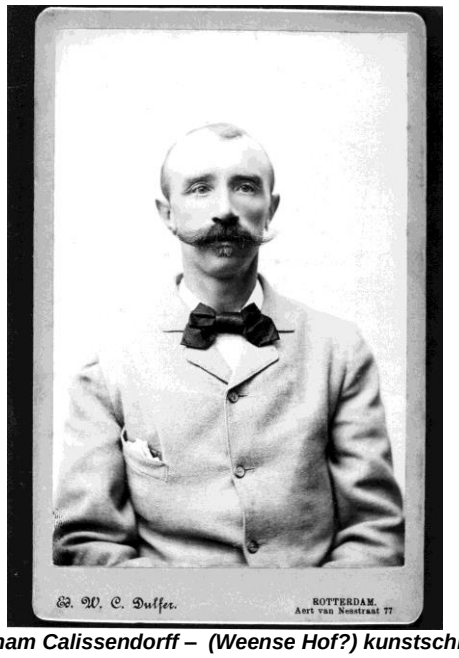

Abraham Calissendorff – (Weense Hof?) kunstschilder.

INLEIDING

Reeds een leven lang – nu dus 71 jaar - ben ik geïnteresseerd in de schilderkunst.[2] In de vijftiger jaren luisterde ik met mijn moeder naar de wekelijkse radio praatjes van het 'Openbaar Kunstbezit' over een bepaald schilderij. Mijn eerste bezoek aan het Rijks Museum in Amsterdam was aan de tentoonstelling "5000 jaar kunst uit Egypte" in november 1960.[3] Die ervaring staat mij nog levendig voor de geest. Sindsdien bezocht ik vele kerken en musea wereldwijd, zoals in de Europese steden Berlijn, München, Parijs, Madrid, Rome, Florence, Krakow, Athene, Kopenhagen, Brussel, Oslo en Istanbul. Prachtige tentoonstellingen zag ik over Rembrandt, van Gogh, Picasso, Jeroen Bosch, Kees van Dongen. Maar ook buiten Europa bezocht ik musea in China, Egypte en India. Het besef van schoonheid van alle kunsten door alle eeuwen heen fascineert mij. De - soms raadselachtige - voorstellingen, het kleuren pallet, het lijnenspel appelleren aan mijn intuïtieve vermogens. Ik droom daardoor vaak weg van mijn eigen hier-en-nu tijdelijkheid. Door toeval raakte ik geïnteresseerd in het leven van Abraham Calissendorff. Hij is de broer van de overgrootvader van vaderszijde van mijn vrouw. Tot op heden is er maar heel weinig over hem bekend. Was hij een autodidact of werd hij tot kunstschilder opgeleid? Van de vele schilderijen die hij heeft gemaakt; Volgens inventarisaties in allerlei verkoopcatalogi en advertenties heeft hij vele schilderijen gemaakt. Er zijn er nu van maar een heel beperkt aantal bekend waar die zich bevinden. Een deel van al zijn kunstwerken zal zich misschien nog in privé bezit vinden of staat anoniem in depots van musea. Een ander deel is mogelijk verloren gegaan, als gevolg van onder meer brand, oorlogshandelingen of is misschien wel bij het oud-vuil beland. Naspeuringen naar nog bestaande werken van zijn hand zullen nog jaren vergen. Mede daarom roept ook het levensverhaal van Abraham Calissendorff bij mij nog steeds vele onbeantwoorde vragen op. Hieronder volgt een eerste aanzet tot zijn biografie.

---

[1] Kranenberichten in dit artikel geselekteerd middels: https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=A.+Calissendorff&page=4&maxperpage=50&coll=ddd&identifier=MMKB23:001429154:mpeg21:a00018&resultsidentifier=MMKB23:001429154:mpeg21:a00018

[2] Zie mijn eigen website: www.cbsm.nl

[3] Rijksmuseum – Amsterdam; "5000 jaar kunst uit Egypte uit de musea van Kaïro, Alexandrië en Leiden"; 16 oktober – 31 december 1960.

Gotland – eiland in het midden van de Oostzee[4].

FAMILIE STAMBOOM

De grootvader van de ***kunstschilder Abraham Calissendorff*** was ***Joachim Calissendorff***, die uit Visby, hoofdstad van het eiland Gotland in Zweden kwam en waar hij op 15 maart 1773 het levenslicht aanschouwde.[5] Visby was in de 18de eeuw minder welvarend, waardoor vele inwoners emplooi elders zochten. Evenals zijn vader ***Anders Christoffer Calissendorff*** werd ***Joachim zeeman***. Anders Christoffer huwde met Catharina Maria Ahlberg. Zij heeft mogelijk haar hele leven in Visby gewoond. De huidige stamboom gaat terug tot in de 17de eeuw.[6] ***Joachim*** veranderde zijn voornaam in ***Johannus*** na zijn vestiging in Rotterdam.[7] Aldaar huwde hij met Marcella Griffin (geboren op 3 mei 1783 in Dublin).[8] Waarom hij zich in Nederland en niet elders vestigde blijft ongewis. Mogelijk was hij als zeeman in Rotterdam aangemeerd en meende er meer emplooi te vinden dan in Zweden. Hij is waarschijnlijk reeds jong gestorven, want Marcella baart op 30 december 1810 een tweeling Hendrik jr. en Willem Burgermans. Want uit de doopaangifte blijkt dat Hendrik Burgermans van Harnier sr. de vader van de tweeling is. Echter Marcella en Hendrik sr. zijn niet in de echt verbonden want in het doopregister van de Lutherse kerk staat vermeld dat beide zonen 'onechte kinderen' zijn. Wel is Abraham Calissendorff – zoon uit haar eerdere huwelijk met Johannes Calissendorff - getuige van hun doop op 2 januari 1811. Marcella overleed op 29 mei 1847 in Rotterdam.[9]

Abraham Calissendorff werd dus op 21 december 1802 geboren. Op 26 december 1802 ontving hij het doopsel volgens het doopregister van de Lutherse kerk te Rotterdam.[10]

In 1822 staat hij geregistreerd voor de militaire dienstplicht vanwege de lichting van 1804. Hij is slager van beroep.[11] Op 6 april 1825 huwde hij de dertigjarige Clasina van Duijn.[12] Zij krijgen 7 kinderen – 4 meisjes en 3 jongens - waarvan Bernardus hun 4de kind is.

---

[4] Esa, the Copernicus Sentinel-3 mission – 20 maart 2022.

[5] Visby is de hoofdstad van het eiland Gotland. De stad werd in de 10de eeuw gesticht en was van de 12de tot de 14de eeuw één van de belangrijkste Hanzesteden. dat in 1645 werd veroverd door de Zweden. Het was daarvoor een leengoed van de Duitse Orde, dat aan hen was toegekend op voorwaarde dat ze de piraatachtige Victual Brothers uit hun versterkte heiligdom verdreven. Een invasieleger van Teutoonse Ridders veroverde het eiland in 1398, vernietigde Visby en verdreef de Victual Brothers uit Gotland - https://en.wikipedia.org/wiki/Gotland. Mogelijk verklaart dat de Duitsachtige familienaam Calissendorff. Verder is opmerkenswaardig dat de televisieserie Pippi Langkous naar het boek van Astrid Lindgren in Visby is opgenomen. Ten zuiden van de stad is er een pretpark waar de originele villa Kakelbont staat. https://en.wikipedia.org/wiki/Visby

[6] Anders Christoffer Calissendorff werd op 01 april 1745 geboren in Visby (Gotland –Zweden). Hij overleed in 1795 in Setúbal (Estremadura–Portugal). Zijn overlijdensplaats doet vermoeden dat hij zeeman van beroep was. Geni - Anders Christoffer Calissendorff (1745-1795)- Setúbal

[7] Johannes Calissendorff (15 maart 1773 Visby, Gotlands län, Sweden – overleden ?? // Zoon van Anders Christoffer Calissendorff en Catharina Maria Ahlberg. https://www.geni.com/people/Johannes-Calissendorff/6000000081492527979

[8] Margaretha Griffiths (Dublin 3 mei 1783 – Rotterdam 29 mei 1847); Vader: James Griffiths - Moeder: Mary Griffiths; Partner: Hendrik Burgermans van Harnier; Zij was eerder weduwe van Johannes Calissendorff. https://www.wiewaswie.nl/nl/zoeken Marcella Griffin's partner is Hendrik Burgermansvan Harnier, zijn zoon Hendrik werd Luthers gedoopt op 2 januari 1811 tegelijk met zijn tweeling broer Willem. In de toevoeging in het doopregister staat aangetekend dat beiden 'onechte kinderen' zijn. (stadsarchief Rotterdam).

[9] Familie Calissendorff stamboom in the Netherlands, opgemaakt door by Paul Calissendorff (2010??).
Zie voor alle burgerlijke stand informatie m.b.t. de familie Calissendorff: https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoek-en-ontdek/stamboom/zoeken-oppersonen/?mivast=184&miadt=184&mizig=100&miview=tbl&milang=nl&micols=1&mip1=Calissendorff&mip3=Abraham&mibj=1773&miej=1900 // Stadsarchief Rotterdam | Zoeken op personen

[10] Stadsarchief Rotterdam /9999_32 Doop Luthers /Doopinschrijving Willem Burgermans /Doopplaats: Rotterdam / Inschrijvingsjaar:1811

[11] Stadsarchief Rotterdam /356 Archief van de Gemeentesecretarie Rotterdam, afdeling Militaire Zaken/Inventarisnummer:218

[12] Stadsarchief Rotterdam / 999-09 Burgerlijke Stand Rotterdam, overlijdensakten / Inventarisnummer: 1872B

Bernardus Calissendorff, was zijn zoon en ‘pensman’ (slagersknecht) van beroep. Hij was geboren op 11 maart 1831 in Rotterdam.[13] Zijn eerste huwelijk sloot hij met Johanna Jacoba Veltman op 19 januari 1853 in Rotterdam.[14] Zij was geboren op 28 september 1830 in Rotterdam.[15] Helaas is zij overleden in het kraambed op 22 september1869.[16]

Barnardus C. overleden op 24 mei 1898 te Utrecht.[17]

Folionummer: b167 / Aktenummer: 1872.1410

[13] Bernardus Calissendorff geboren op 11 maart 1831 te Rotterdam; 3023-13. Adresboeken Rotterdam, 1858; p. 281. Alfabetische naamlijst // Toegangsnummer: 999-01 Burgerlijke Stand Rotterdam,
Geboorteakten Inventarisnummer: 1831A Folionummer: a090 Aktenummer: 1831.521
Tekstweergave van nl-rtsa_3023_11_0022_2.jp2 // Calissendorff A. . pensman. Lange pannekoekstr. 9. (205) Calissendorff (B.), vleeschhouwer. L. pannekoekstr. 9. //
https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoeken/resultaten/?mistart=4&mivast=184&mizig=342&miadt=184&milang=nl&misort=dat%7Casc&miview=ldt&mizk_alle=Calissendorff

[14]https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoek-en-ontdek/stamboom/zoeken-op-personen/?mivast=184&mizig=210&miadt=184&miaet=1&micode=999-06&minr=2176786&miview=inv2 //
NL-RtSA_999-06_1853A_021.jpg; Johanna Jacoba Veltman (Rotterdam: 28-09-1830 – Rotterdam: 22-09-1869); vader: Jacobus Veltman en moeder Johanna Kersbergen.// Akteplaats: Rotterdam Toegangsnummer: 999-06 / Burgerlijke Stand Rotterdam, huwelijksakten/ Inventarisnummer:1853A / Folionummer: a18v https://www.genealogieonline.nl/en/genealogie_mostert/I13443.php

[15] Stadsarchief Rotterdam | Zoeken op personen Toegangsnummer: 999-01 Burgerlijke Stand Rotterdam, geboorteakten Inventarisnummer: 1830B Folionummer: b085v / Aktenummer:1830.1987

[16] Overlijdensakte n.n. Calissendorff / Voornaam:n.n. /Leeftijd:0 jaar/Geboorteplaats: Rotterdam /Vader: Bernardus Calissendorff / Moeder: Johanna Jacoba Veltman Overlijdensdatum: 22-09-1869 / Overlijdensplaats: Rotterdam / Aktedatum: 1869 Akteplaats: Rotterdam /Opmerkingen: overledene vrouwelijk / Toegangsnummer:999-09 Burgerlijke Stand Rotterdam, overlijdensakten Inventarisnummer:1869D Folionummer:d035v / Aktenummer:1869.2461
*Overlijdensakte Johanna Jacoba Veltman /Overlijdensdatum: 22-09-1869/Overlijdensplaats: Rotterdam /Aktedatum:1869 / Akteplaats: Rotterdam / Toegangsnummer:999-09 Burgerlijke Stand Rotterdam /overlijdensakten Inventarisnummer:1869D /Folionummer:d035/ Aktenummer:1869.2460

[17] Stadsarchief Rotterdam | Zoeken op personen / Aktedatum: 1898 / Akteplaats: Overschie/ Opmerkingen: extract uit Utrecht, eerder weduwnaar van Johanna Jacoba Veltman /Toegangsnummer: 7-01 Archieven van het ambacht en de gemeente Overschie /Inventarisnummer:1605 /Aktenummer: 1898.52 // Foto’s uit familie album Calissendorff in bezit van de auteur.

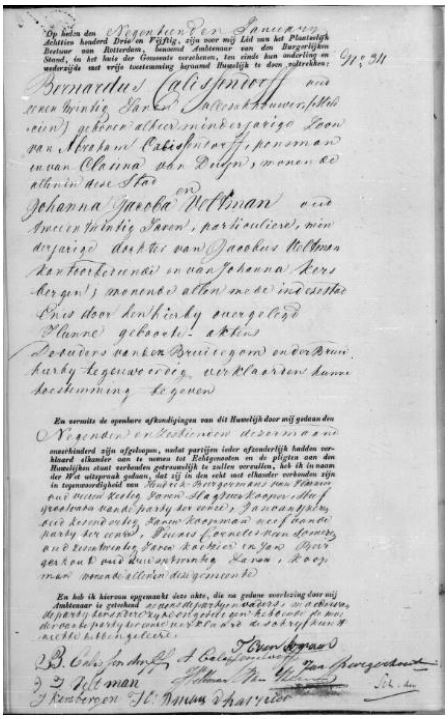

Huwelijksakte van Bernardus Calissendorff met Johanna Jacoba Veltman op 19 januari 1853 in Rotterdam.

In hun huwelijksleven krijgen zij 8 kinderen, waarvan 3 jongens en 6 meisjes. Nadat zij op 22 september 1869 in het kraambed is overleden, huwt Bernardus op 7 november 1872 met Antje van der Kooij. Zij is geboren in 1828 in Hof-van-Delft; werd weduwe van Simon Rodenburg op 40 jarige leeftijd en sterft op 5 juni 1886 te Overschie.[18] Zij was een weduwe en had een boerderij geërfd in Overschie. Door zijn huwelijk met haar gaat Bernardus verder door het leven als melkveehouder in Overschie. Barnardus Calissendorff is overleden op 24 mei 1898 te Utrecht.[19]

---

[18] Stadsarchief Rotterdam | Zoeken op personen; Antje is geboren in 1828 in Hof van Delft; zij is op de huwelijksdatum 44 jaar en Bernardus 41 jaar // Moeder bruid: Klazina Qualm / Vader bruid: Arij van der Kooij /Moeder bruidegom: Clasina van Duijn / Vader bruidegom: Abraham Calissendorff / Akteplaats: Rotterdam / Toegangsnummer: 999-06 Burgerlijke Stand Rotterdam, huwelijksakten / Inventarisnummer: 1872F / Aktenummer: 1872.1072 /Folionummer: f65v

Anetje van der Kooij : woont tussen 1850 en 1861 (vlg. de burgerlijke stand) in bij de familie Rodenburg in Overschie. Ook haar toekomstige echtgenoot Simon Rodenburg (Overschie – geboren op 05-12-1825) maakt deel uit van dat gezin, Toegangsnummer: 494-03 Archief van de Gemeentesecretarie Rotterdam, afdeling Bevolking: bevolkingsboekhouding van Rotterdam en geannexeerde gemeenten Inventarisnummer:761

7-01.1602 Nadere toegang op het overlijdensregister van de gemeente Overschie /Overlijdensdatum:05-06-1886 / Overlijdensplaats: Overschie/ Aktedatum: 1886/ Akteplaats: Overschie / Toegangsnummer: 7-01 / Archieven van het ambacht en de gemeente Overschie / Inventarisnummer: 1602/ Aktenummer: 1886.80

Simon Rodenburg: overlijden op 43 jaar / Geboorteplaats: Overschie 7-01.1599 Nadere toegang op het overlijdensregister van de gemeente Overschie / Overlijdensdatum: 14-09-1868 / Overlijdensplaats: Overschie / Aktedatum: 1868 / Akteplaats: Overschie / Toegangsnummer: 7-01 Archieven van het ambacht en de gemeente Overschie / Inventarisnummer: 1599 / Aktenummer: 1868.46

[19] Stadsarchief Rotterdam | Zoeken op personen / Aktedatum: 1898 / Akteplaats: Overschie/ Opmerkingen: extract uit Utrecht, eerder weduwnaar van Johanna Jacoba Veltman /Toegangsnummer: 7-01 Archieven van het ambacht en de gemeente Overschie /Inventarisnummer: 1605 /Aktenummer: 1898.52

Boerderij van weduwe Antje van der Kooij met wie Bernardus C. huwt op 7 november 1872 in Overschie. Foto's uit familie album Calissendorff in bezit van de auteur.

Mogelijk overleed hij ten huize van zijn zoon Jacobus Bernardus Calissendorff geboren op 9 juli 1854, gehuwd met Christina Suzanna van der Veen op 20 november 1884 te Utrecht en overleden op 21 maart 1919 te Haarzuilen.[20] Deze zoon Jacobus Bernardus is smid van beroep en drijft een winkel te Utrecht. Hij is de broer van Abraham Calissendorff de schilder. Over zijn levensloop gaat het verdere artikel hieronder.

JONGE JAREN ABRAHAM CALISSENDORFF.

Als eerstgeboren zoon van een 'pensmaker' (slagersknecht) in Rotterdam is zijn leven-voor-de-kunst op zijn minst opmerkelijk te noemen. Hij wordt geboren als zoon van Bernardus Calissendorff en Johanna Jacoba Veltman op 3 juni 1853 in Rotterdam.
Samen krijgen zij 8 kinderen, waarvan Abraham de eerstgeborene is.[21] Hij aanschouwt op 3 juni 1853 het levenslicht 's middags om 6 uur op de Pannekoekstraat 9 te Rotterdam.[22] Over zijn jeugd is verder niets bekend, noch over zijn schoolopleiding.

[20] LvdH een uitwerking van deze familie tak vergt een ander artikel in de nabije toekomst (2021-10-16).
[21] De andere broers en zussen zijn: Jacobus Bernardus (Rotterdam 09-07-1854 – Utrecht 22-06-1909); van beroep smid en winkeleigenaar te Utrecht, gehuwd op 20-11-1884 met Christina Suzanna van Veen (Utrecht 05-11-1861 – Haarzuilens 21-03-1919; Classina (Anna) (Rotterdam 28-04-1855 – Rotterdam 28-04-1908); gehuwd te Overschie met Diederick Peters – bakker van beroep op 19-11-1873); BernardusJacobus (Rotterdam 25-05-1857 – Rotterdam 22-10-1858); Johanna Jacoba (Rotterdam 03-05-1859 - ?? 02-05-1929), gehuwd met Leonard Willem van der Kuyp – belastinginner op 05-04-1880; Hendrika Johanna (Rika)(Rotterdam 15-06-1863 – Rotterdam 25-09-1943, gehuwd met Jacob Dijkshoorn van beroep melkveehouder op 26-09-1889 te Overschie; Wilhelmina (Rotterdam 25-11-1864 – Rotterdam 22-07-1868); Berdina Marcilla (Berdien) (Rotterdam 24-07-1867 - ??) gehuwd met Jan Zeeuw –melkveehouder op 21-04-1892 te Overschie. Jan Zeeuw was eerder gehuwd met Antje van der Kooy op 07-11-1872.
[22] NL-RtSA_999-01_1853C_016.jpg // Stadsarchief Rotterdam | Zoeken op personen

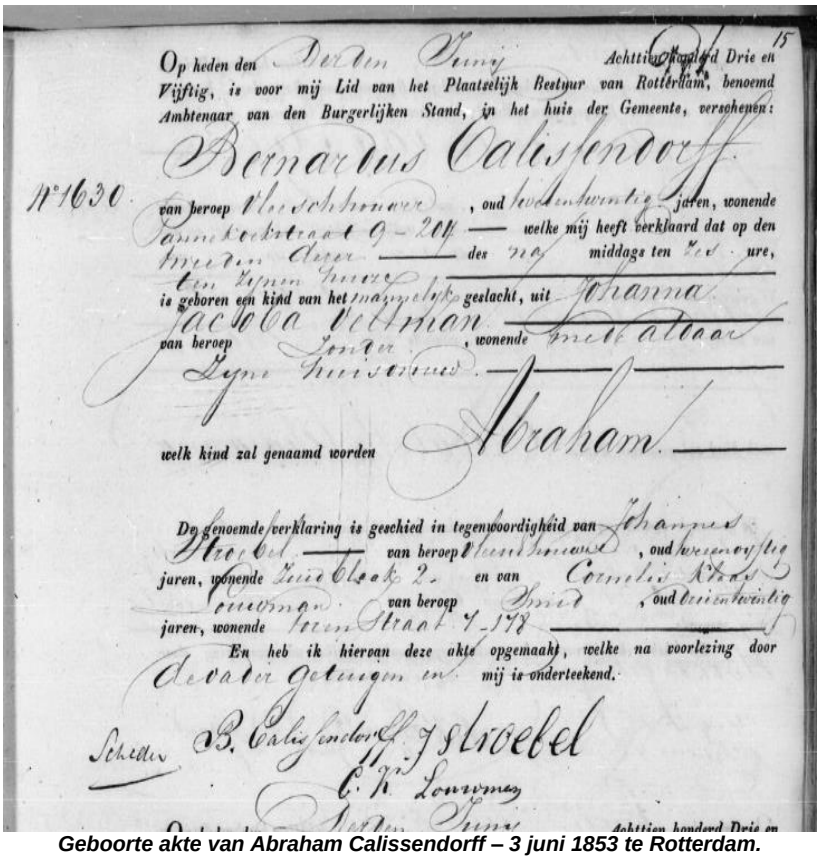

Op heden den Derden Juni Achttien Honderd Drie en Vijftig, is voor mij Lid van het Plaatselijk Bestuur van Rotterdam, benoemd Ambtenaar van den Burgerlijken Stand, in het huis der Gemeente, verschenen:

Bernardus Calissendorff

N°1630. van beroep Vleeschhouwer, oud twintig jaren, wonende Pannekoekstraat 9-209 welke mij heeft verklaard dat op den tweden dezer des nag middags ten twee ure, ten zijnen huize is geboren een kind van het mannelijk geslacht, uit Johanna Jacoba Veltman van beroep Zonder, wonende met haar Zijne huisvrouw.

welk kind zal genaamd worden Abraham.

De genoemde verklaring is geschied in tegenwoordigheid van Johannes Stroebel van beroep Timmerman, oud veertig jaren, wonende Zuid Blaak 2. en van Cornelis Kraas ouwman van beroep Smid, oud twintig jaren, wonende Veerstraat 7-178

En heb ik hiervan deze akte opgemaakt, welke na voorlezing door de vader getuigen en mij is onderteekend.

Schetter B. Calissendorff J. Stroebel C. K. Louwman

Achttien honderd Drie en

Geboorte akte van Abraham Calissendorff – 3 juni 1853 te Rotterdam.

In 1873 dient hij als militair te worden ingelijfd. Het lukt hem echter om vrijstelling te verwerven. Mogelijk heeft hij een plaatsvervanger aangezocht.[23] Uit het dienstplichten register staan zijn lichaamskenmerken vermeld, zoals dat hij 1m 65 cm lengte, blond haar en blauwe ogen had.

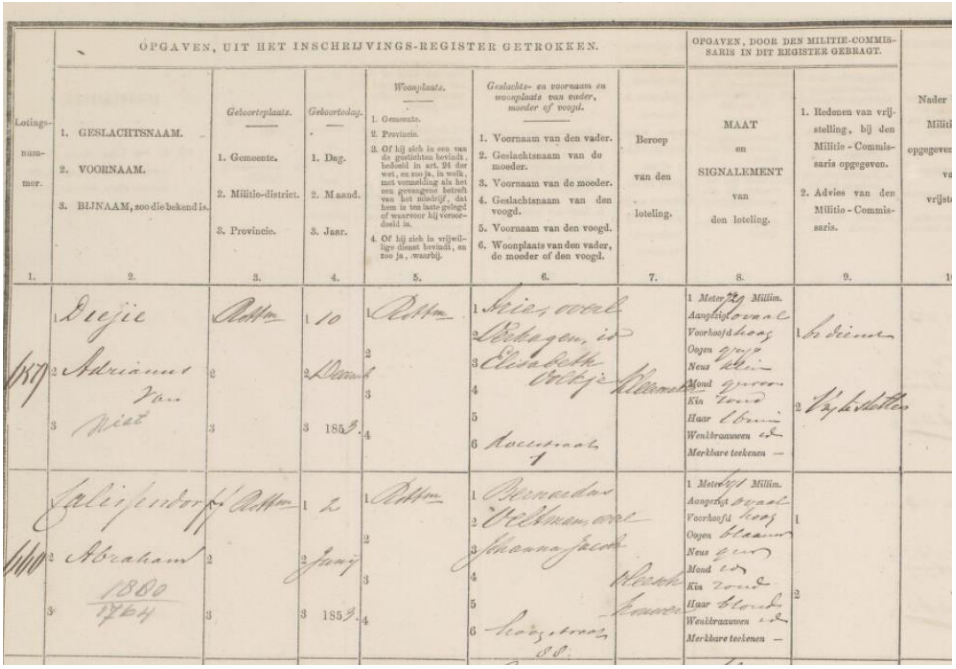

Lotingsnummer.	OPGAVEN, UIT HET INSCHRIJVINGS-REGISTER GETROKKEN.						OPGAVEN, DOOR DEN MILITIE-COMMISSARIS IN DIT REGISTER GEBRAGT.		Nader Militi opgegeven vrijst
	1. GESLACHTSNAAM. 2. VOORNAAM. 3. BIJNAAM, zoo die bekend is.	Geboorteplaats. 1. Gemeente. 2. Militie-district. 3. Provincie.	Geboortedag. 1. Dag. 2. Maand. 3. Jaar.	Woonplaats. 1. Gemeente. 2. Provincie. 3. Of hij zich in een van de gestichten bevindt, bedoeld in art. 24 der wet, en zoo ja, in welk, met vermelding als het ten gevangene betreft van het ministerie, dat hem in ten laste gelegd of waarvoor hij veroordeeld is. 4. Of hij zich in vrijwillige dienst bevindt, en zoo ja, waarbij.	Geslachts- en voornaam en woonplaats van vader, moeder of voogd. 1. Voornaam van den vader. 2. Geslachtsnaam van de moeder. 3. Voornaam van de moeder. 4. Geslachtsnaam van den voogd. 5. Voornaam van den voogd. 6. Woonplaats van den vader, de moeder of den voogd.	Beroep van den loteling.	MAAT en SIGNALEMENT van den loteling.	1. Redenen van vrijstelling, bij den Militie-Commissaris opgegeven. 2. Advies van den Militie-Commissaris.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	1
1857	1 Dirkje 2 Adriaanus Van 3 Wist	Rotterdam 2 3	1 10 2 Januari 3 1853	1 Rotterdam 2 3 4	1 Pieter Cornelis 2 Rebecca, id 3 Elisabeth Ortigt 4 5 6 Roozenstraat 7	Schilder	1 Meter 22 Millim. Aangezicht Ovaal Voorhoofd hoog Oogen grijs Neus klein Mond gewoon Kin rond Haar blonde Wenkbraauwen id Merkbare teekenen —	1 Broeder 2 Vrijgestelde	
1860	1 Calissendorff 2 Abraham 1880 1764 3	Rotterdam 2 3	1 2 2 Juni 3 1853	1 Rotterdam 2 3 4	1 Bernardus 2 Veltman, ook 3 Johanna Jacob 4 5 6 Koningstraat 80	Slachter Kaasmaker	1 Meter 1 Millim. Aangezicht Ovaal Voorhoofd hoog Oogen blauw Neus fijn Mond id Kin rond Haar blonde Wenkbraauwen id Merkbare teekenen —	1 2	

[23] NL-RtGAR_356_293_099.jpg // Pagina: 99 / Toegangsnummer: 356 / Archief van de Gemeentesecretarie Rotterdam, afdeling Militaire Zaken / Inventarisnummer: 293 / Stadsarchief Rotterdam | Zoeken op personen

Onderste rij: beschrijving Abraham Calissendorff - Archief Gemeentesecretarie Rotterdam, afd. Militaire Zaken.

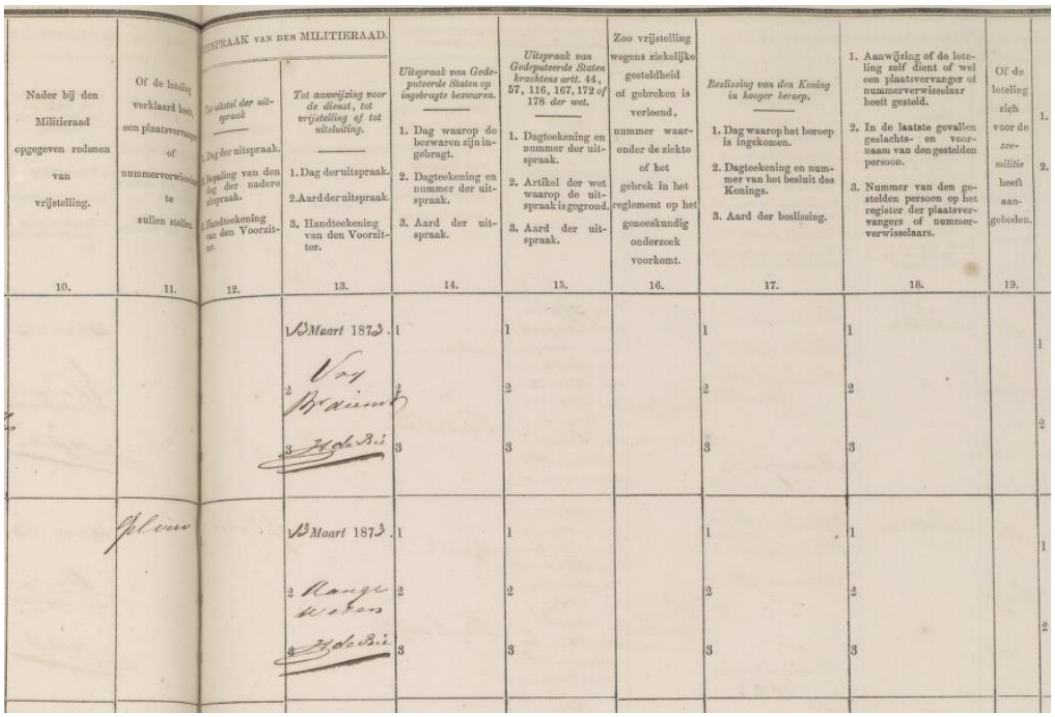

Nader bij den Militieraad opgegeven redenen van vrijstelling. 10.	Of de loteling verklaard heeft een plaatsvervanger of nummerverwisselaar te zullen stellen. 11.	UITSPRAAK VAN DEN MILITIERAAD. Titel der uitspraak. 1. Dag der uitspraak. 2. Bepaling van den dag der nadere uitspraak. 3. Handteekening van den Voorzitter. 12.	Tot aanwijzing voor de dienst, tot vrijstelling of tot uitsluiting. 1. Dag der uitspraak. 2. Aard der uitspraak. 3. Handteekening van den Voorzitter. 13.	Uitspraak van Gedeputeerde Staten op ingebragte bezwaren. 1. Dag waarop de bezwaren zijn ingebragt. 2. Dagteekening en nummer der uitspraak. 3. Aard der uitspraak. 14.	Uitspraak van Gedeputeerde Staten krachtens artt. 44, 57, 116, 167, 172 of 178 der wet. 1. Dagteekening en nummer der uitspraak. 2. Artikel der wet waarop de uitspraak is gegrond. 3. Aard der uitspraak. 15.	Zoo vrijstelling wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken is verleend, nummer waaronder de ziekte of het gebrek in het reglement op het geneeskundig onderzoek voorkomt. 16.	Beslissing van den Koning in hooger beroep. 1. Dag waarop het beroep is ingekomen. 2. Dagteekening en nummer van het besluit des Konings. 3. Aard der beslissing. 17.	1. Aanwijzing of de loteling zelf dient of wel een plaatsvervanger of nummerverwisselaar heeft gesteld. 2. In de laatste gevallen geslachts- en voornaam van den gestelden persoon. 3. Nummer van den gestelden persoon op het register der plaatsvervangers of nummerverwisselaars. 18.	Of de loteling zich voor de zeemilitie heeft aangeboden. 19.	1. 2.
			1 Maart 1873. 2 Van Braam 3 Hdb. B.i	1 2 3	1 2 3		1 2 3	1 2 3		1 2
	Ja		1 Maart 1873. 2 Range Weten 3 Hdb. B.i	1 2 3	1 2 3		1 2 3	1 2 3		1 2

Onderste rij: beschrijving Abraham Calissendorff - Archief Gemeentesecretarie Rotterdam, afd. Militaire Zaken.

1 Meter 1	71 Millim.
Aangezigt	Ovaal
Voorhoofd	hoog
Oogen	blaauw
Neus	gew
Mond	ed
Kin	rond
Haar	blond
Wenkbraauwen	ed
Merkbare teekenen	—

Uitvergroting: "Maat en signalement van de loteling".

In 1880 woont Abraham aan de Leuvehaven 7.[24] Terwijl hij in 1882 verblijft op de Korte Hoogstraat 26 en brandmeester als beroep opgeeft.[25]

[24] 3023-26. Adresboeken Rotterdam, 1880; p. 98. Straten per wijk
Stadsarchief Rotterdam | Resultaten
[25] 3023-27. Adresboeken Rotterdam, 1882; p. 20. Gemeentebestuur en instellingen // Rotterdamsch Nieuwsblad d.d. 1882-03-01 (KNB-Delpher archief).

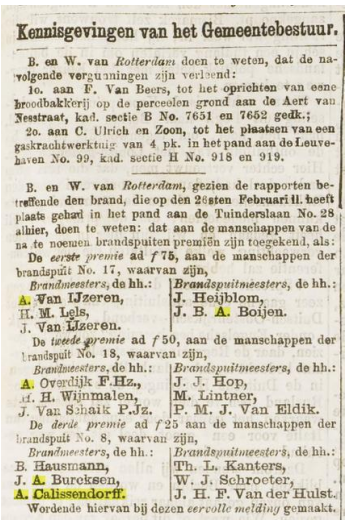

Kennisgevingen van het Gemeentebestuur.

B. en W. van *Rotterdam* doen te weten, dat de navolgende verguningen zijn verleend:

1o. aan F. Van Beers, tot het oprichten van eene broodbakkerij op de perceelen grond aan de Aert van Nesstraat, kad. sectie B No. 7651 en 7652 gedk.;

2o. aan C. Ulrich en Zoon, tot het plaatsen van een gaskrachtwerktuig van 4 pk. in het pand aan de Leuvehaven No. 99, kad. sectie H No. 918 en 919.

B. en W. van *Rotterdam*, gezien de rapporten betreffende den brand, die op den 26sten Februari ll. heeft plaats gehad in het pand aan de Tuinderslaan No. 28 alhier, doen te weten: dat aan de manschappen van de na te noemen brandspuiten premiën zijn toegekend, als:

De *eerste premie* ad *f* 75, aan de manschappen der brandspuit No. 17, waarvan zijn,

Brandmeesters, de hh.:	*Brandspuitmeesters*, de hh.:
A. Van IJzeren,	J. Heijblom,
H. M. Lels,	J. B. A. Boijen.
J. Van IJzeren.	

De *tweede premie* ad *f* 50, aan de manschappen der brandspuit No. 18, waarvan zijn,

Brandmeesters, de hh.:	*Brandspuitmeesters*, de hh.:
A. Overdijk F.Hz.,	J. J. Hop,
H. H. Wijnmalen,	M. Lintner,
J. Van Schaik P.Jz.	P. M. J. Van Eldik.

De *derde premie* ad *f* 25 aan de manschappen der brandspuit No. 8, waarvan zijn,

Brandmeesters, de hh.:	*Brandspuitmeesters*, de hh.:
B. Hausmann,	Th. L. Kanters,
J. A. Burcksen,	W. J. Schroeter,
A. Calissendorff.	J. H. F. Van der Hulst.

Wordende hiervan bij dezen *eervolle melding* gemaakt.

Rotterdamsch Nieuwsblad d.d. 1882-03-01 (KNB-Delpher archief).

Dana Quirina Kleynenberg : Rotterdam 20-06-1864 - Zutphen 04-01-1948.
Foto's uit familie album Calissendorff in bezit van de auteur.

Hij huwt op 10 mei 1883 Dana Quirina Kleynenberg in Rotterdam.[26] Zij krijgen geen kinderen. Zij is in Zutphen overleden in 1948.[27] Of er mogelijk enige schilderijen van Abraham van haar nalatenschap deel uit hebben gemaakt, daarover is niets bekend.

[26] 10 mei 1883 huwelijk Abraham met Dana Quirina Kleijnenberg / Vader Pieter Abraham Kleijenberg (reeds overleden op de huwelijksdatum) en moeder Dana Quirina Hahn, zonder beroep 's Gravenhage. Hun enige dochter geeft aan geen beroep te vervullen op haar huwelijksdag. Akteplaats:Rotterdam // Toegangsnummer: 999-06 Burgerlijke Stand Rotterdam, huwelijksakten Inventarisnummer:1883C // NL-RtSA_999-06_1883C_013.jpg
https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoek-en-ontdek/stamboom/zoeken-op-personen/?mistart=20&mivast=184&mizig=100&miadt=184&milang=nl&misort=last_mod%7Cdesc&miview=tbl&mibj=1850&miej=1900&mip1=Calissendorff&mip3=Abraham

[27] Dana Quirina Kleynenberg / Geboortedatum: 20-06-1864 Rotterdam – Overschie/ Toegangsnummer: 494-03 / Archief van de Gemeentesecretarie Rotterdam, afdeling Bevolking/ Inventarisnummer: 763
Overlijden met Dana Quirina Kleijnenberg / zonder beroep / Leeftijd 83 Jaar/ Vader Pieter Abraham Kleijnenberg /geen beroep vermeld / Moeder Dana Quirina Hahn / geen beroep vermeld / Partner Abraham Calissendorff / Overlijden 04-01-1948 / Zutphen / Overlijden Erfgoedinstelling /Gelders Archief / plaats instelling Arnhem / Collectiegebied Gelderland / Archief 0207 / Registratienummer 33341 / Aktenummer 7 / Registratiedatum 06-01-1948 / Akteplaats Zutphen Collectie Burgerlijke stand

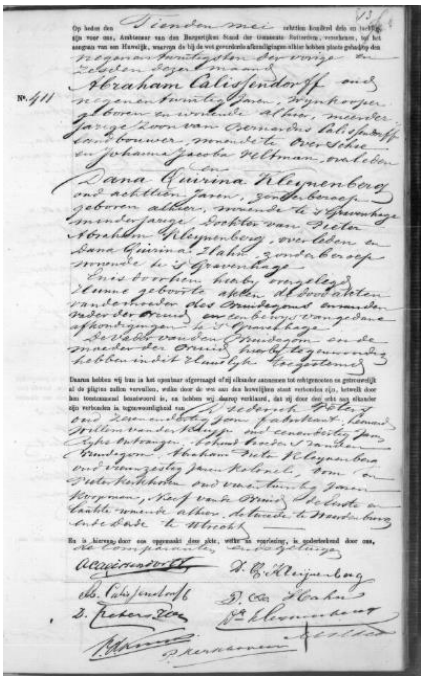

Dana Quirina Kleynenberg : huwt Abraham C. op 10 mei 1883 te Rotterdam.

Zij verblijven beiden op Leuvehaven 7 in 1884.[28]

Het STOUT en ALE

VAN

S. ALLSOPP & SONS

te London en Burton on Trent,

bekroond met de Gouden Medaille te Parijs 1867 en Eerste klasse te Londen 1862, is om zijn voedende bestanddeelen zeer aanbevolen door verschillende Geneesheeren in Nederland.

Agent A. CALISSENDORFF, Rotterdam.

Depothouders voor Zwolle en Omstreken:

H. HOEKVELD en FILIS.

NB. Het **Allsopp's Stout** staat onder gedurende controle van Dr. VAN HAMEL ROOS te Amsterdam.

Overijsselsche Courant 1884-10-06.[29]

In 1886 woont hij op de Korte Hoogstraat 26 te Rotterdam. Dan houdt hij als wijnhandelaar zijn kantoor aan op Leuvehaven 7 in Rotterdam.[30] Ook in datzelfde jaar verschijnt in het Rotterdamse adresboek de aantekening dat Abraham zich met een zekere Jacobson als kunstschilders op de Spaanschekade 3 heeft gevestigd.[31] In 1887 vestigt hij kantoor A. Calissendorff in wijnen en Engelse Bieren aan de Leuvehaven nr 7.[32]

---

[28] 3023-28. Adresboeken Rotterdam, 1884; p. 121. Bedrijven en beroepen etc.

[29] *Alle berichten uit kranten zijn afkomstig uit https://www.delpher.nl onderdeel van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.*

[30] Calissendorff, A. in wijnen, Korte Hoogstraat 26 kantoor: leuvehaven 7 // bron: 3023-26. Adresboeken Rotterdam, 1880; p. 149. Alfabetische naamlijst // Tekstweergave van nl-rtsa_3023_26_0077_2.jp2 // 3023-26. Adresboeken Rotterdam, 1880; p. 115. Bedrijven en beroepen
https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoeken/resultaten/?mistart=16&mivast=184&mizig=342&miadt=184&milang=nl&misort=dat%7Casc&miview=ldt&mizk_alle=Calissendorff

[31] 3023-29. Adresboeken Rotterdam, 1886; p. 37. Straten per wijk // Tekstweergave van nl-rtsa_3023_29_0271_2.jp2 //
https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoeken/resultaten/?mistart=24&mivast=184&mizig=342&miadt=184&milang=nl&misort=dat%7Casc&miview=ldt&mizk_alle=Calissendorff
No. Spaanschekade Wijk 1 3 : Calissendorff & Jacobson, kunstschilders

[32] 3023-30. Adresboeken Rotterdam, 1887; p. 37. Straten per wijk

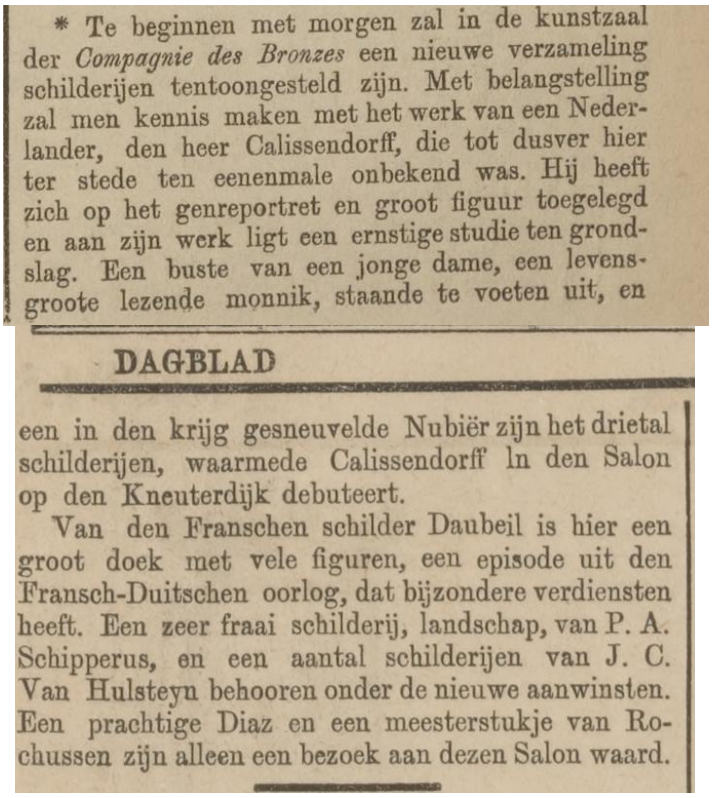

* Te beginnen met morgen zal in de kunstzaal der *Compagnie des Bronzes* een nieuwe verzameling schilderijen tentoongesteld zijn. Met belangstelling zal men kennis maken met het werk van een Nederlander, den heer Calissendorff, die tot dusver hier ter stede ten eenenmale onbekend was. Hij heeft zich op het genreportret en groot figuur toegelegd en aan zijn werk ligt een ernstige studie ten grondslag. Een buste van een jonge dame, een levensgroote lezende monnik, staande te voeten uit, en

DAGBLAD

een in den krijg gesneuvelde Nubiër zijn het drietal schilderijen, waarmede Calissendorff in den Salon op den Kneuterdijk debuteert.

Van den Franschen schilder Daubeil is hier een groot doek met vele figuren, een episode uit den Fransch-Duitschen oorlog, dat bijzondere verdiensten heeft. Een zeer fraai schilderij, landschap, van P. A. Schipperus, en een aantal schilderijen van J. C. Van Hulsteyn behooren onder de nieuwe aanwinsten. Een prachtige Diaz en een meesterstukje van Rochussen zijn alleen een bezoek aan dezen Salon waard.

1887-01-29 // Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage…mogelijk is het onderwerp van de 'in den krijg gesneuvelde Nubiër geïnspireerd door de twee gevoerde 'Boerenoorlogen'(Afrikaans: Vryheidsoorloë) die in Zuid-Afrika werden uitgevochten tussen de Boeren (nakomelingen van de Nederlanders) en de Britten tussen 1880 en 1902.

In 1887 heeft hij zijn wijnhandel verkocht aan W.J. de Groot.[33]

W. J. DE GROOT,
voorheen firma A. CALISSENDORFF
IN WIJNEN
en Gedistilleerd.
LEUVEHAVEN 7

In 1888 werkt en woont hij als kunst schilder op de Oudendijk G1 en G35A.[34]

Kunstschilders.
S. Th. Voorn Boers, weenaplein 7
L. A. J. M. van den Braak, aert van nesstraat 102
A. Calissendorff, oudendijk G 1 en G 35a

[33] 3023-31. Adresboeken Rotterdam, 1887-1888; p. 240. Alfabetische naamlijst
Tekstweergave van nl-rtsa_3023_31_0122_1.jp2 //
https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoeken/resultaten/?mistart=28&mivast=184&mizig=342&miadt=184&milang=nl&misort=dat%7Casc&miview=ldt&mizk_alle=Calissendorff

[34] 3023-32. Adresboeken Rotterdam, 1888; p. 118. Bedrijven en beroepen etc.
Tekstweergave van nl-rtsa_3023_32_0059_1.jp2 //
https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoeken/resultaten/?mistart=32&mivast=184&mizig=342&miadt=184&milang=nl&misort=dat%7Casc&miview=ldt&mizk_alle=Calissendorff

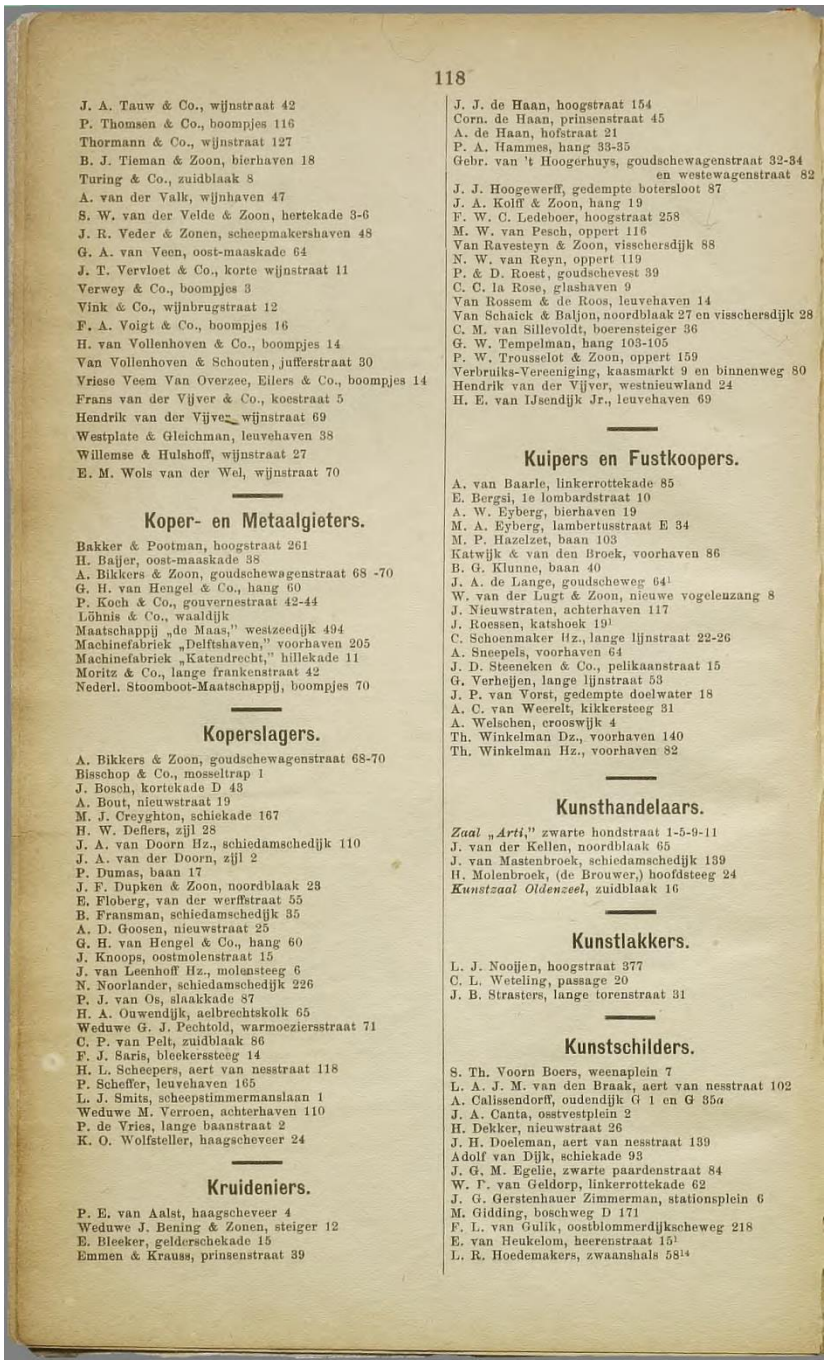

J. A. Tauw & Co., wijnstraat 42
P. Thomsen & Co., boompjes 116
Thormann & Co., wijnstraat 127
B. J. Tieman & Zoon, bierhaven 18
Turing & Co., zuidblaak 8
A. van der Valk, wijnhaven 47
S. W. van der Velde & Zoon, hertekade 3-6
J. R. Veder & Zonen, scheepmakershaven 48
G. A. van Veen, oost-maaskade 64
J. T. Vervloet & Co., korte wijnstraat 11
Verwey & Co., boompjes 3
Vink & Co., wijnbrugstraat 12
F. A. Voigt & Co., boompjes 16
H. van Vollenhoven & Co., boompjes 14
Van Vollenhoven & Schouten, jufferstraat 30
Vriese Veem Van Overzee, Eilers & Co., boompjes 14
Frans van der Vijver & Co., koestraat 5
Hendrik van der Vijver, wijnstraat 69
Westplate & Gleichman, leuvehaven 38
Willemse & Hulshoff, wijnstraat 27
E. M. Wols van der Wel, wijnstraat 70

Koper- en Metaalgieters.

Bakker & Pootman, hoogstraat 261
H. Baijer, oost-maaskade 38
A. Bikkers & Zoon, goudschewagenstraat 68 -70
G. H. van Hengel & Co., hang 60
P. Koch & Co., gouvernestraat 42-44
Löhnis & Co., waaldijk
Maatschappij „de Maas," westzeedijk 494
Machinefabriek „Delftshaven," voorhaven 205
Machinefabriek „Katendrecht," hillekade 11
Moritz & Co., lange frankenstraat 42
Nederl. Stoomboot-Maatschappij, boompjes 70

Koperslagers.

A. Bikkers & Zoon, goudschewagenstraat 68-70
Bisschop & Co., mosseltrap 1
J. Bosch, kortekade D 43
A. Bout, nieuwstraat 19
M. J. Creyghton, schiekade 167
H. W. Deflers, zijl 28
J. A. van Doorn Hz., schiedamschedijk 110
J. A. van der Doorn, zijl 2
P. Dumas, baan 17
J. F. Dupken & Zoon, noordblaak 23
E. Floberg, van der werffstraat 55
B. Fransman, schiedamschedijk 35
A. D. Goosen, nieuwstraat 25
G. H. van Hengel & Co., hang 60
J. Knoops, oostmolenstraat 15
J. van Leenhoff Hz., molensteeg 6
N. Noorlander, schiedamschedijk 226
P. J. van Os, slaakkade 87
H. A. Ouwendijk, aelbrechtskolk 65
Weduwe G. J. Pechtold, warmoezierssstraat 71
C. P. van Pelt, zuidblaak 86
F. J. Saris, bleekersteeg 14
H. L. Scheepers, aert van nesstraat 118
P. Scheffer, leuvehaven 165
L. J. Smits, scheepstimmermanslaan 1
Weduwe M. Verroen, achterhaven 110
P. de Vries, lange baanstraat 2
K. O. Wolfsteller, haagscheveer 24

Kruideniers.

P. E. van Aalst, haagscheveer 4
Weduwe J. Bening & Zonen, steiger 12
E. Bleeker, gelderschekade 15
Emmen & Krauss, prinsenstraat 39
J. J. de Haan, hoogstraat 154
Corn. de Haan, prinsenstraat 45
A. de Haan, hofstraat 21
P. A. Hammes, hang 33-35
Gebr. van 't Hoogerhuys, goudschewagenstraat 32-34 en westewagenstraat 82
J. J. Hoogewerff, gedempte botersloot 87
J. A. Kolff & Zoon, hang 19
F. W. C. Ledeboer, hoogstraat 258
M. W. van Pesch, oppert 116
Van Ravesteyn & Zoon, visschersdijk 88
N. W. van Reyn, oppert 119
P. & D. Roest, goudschevest 39
C. C. la Rose, glashaven 9
Van Rossem & de Roos, leuvehaven 14
Van Schaick & Baljon, noordblaak 27 en visschersdijk 28
C. M. van Sillevoldt, boerensteiger 36
G. W. Tempelman, hang 103-105
P. W. Trousselot & Zoon, oppert 159
Verbruiks-Vereeniging, kaasmarkt 9 en binnenweg 80
Hendrik van der Vijver, westnieuwland 24
H. E. van IJsendijk Jr., leuvehaven 69

Kuipers en Fustkoopers.

A. van Baarle, linkerrottekade 85
E. Bergsi, 1e lombardstraat 10
A. W. Eyberg, bierhaven 19
M. A. Eyberg, lambertusstraat E 34
M. P. Hazelzet, baan 103
Katwijk & van den Broek, voorhaven 86
B. G. Klunne, baan 40
J. A. de Lange, goudscheweg 64[1]
W. van der Lugt & Zoon, nieuwe vogelenzang 8
J. Nieuwstraten, achterhaven 117
J. Roessen, katshoek 19[1]
C. Schoenmaker Hz., lange lijnstraat 22-26
A. Sneepels, voorhaven 64
J. D. Steeneken & Co., pelikaanstraat 15
G. Verheijen, lange lijnstraat 53
J. P. van Vorst, gedempte doelwater 18
A. C. van Weerelt, kikkersteeg 31
A. Welschen, crooswijk 4
Th. Winkelman Dz., voorhaven 140
Th. Winkelman Hz., voorhaven 82

Kunsthandelaars.

Zaal „Arti," zwarte hondstraat 1-5-9-11
J. van der Kellen, noordblaak 65
J. van Mastenbroek, schiedamschedijk 139
H. Molenbroek, (de Brouwer,) hoofdsteeg 24
Kunstzaal Oldenzeel, zuidblaak 16

Kunstlakkers.

L. J. Nooijen, hoogstraat 377
C. L. Weteling, passage 20
J. B. Strasters, lange torenstraat 31

Kunstschilders.

S. Th. Voorn Boers, weenaplein 7
L. A. J. M. van den Braak, aert van nesstraat 102
A. Calissendorff, oudendijk G 1 en G 35*a*
J. A. Canta, osstvestplein 2
H. Dekker, nieuwstraat 26
J. H. Doeleman, aert van nesstraat 139
Adolf van Dijk, schiekade 93
J. G. M. Egelie, zwarte paardenstraat 84
W. F. van Geldorp, linkerrottekade 62
J. G. Gerstenhauer Zimmerman, stationsplein 6
M. Gidding, boschweg D 171
F. L. van Gulik, oostblommerdijkscheweg 218
E. van Heukelom, heerenstraat 15[1]
L. R. Hoedemakers, zwaanshals 58[14]

***Stadsarchief Rotterdam | Resultaten* // 3023-32. Adresboeken Rotterdam, 1888; p. 93. Straten per wijk Calissendorff, kunstschilder, villa Buitenlust 2 M.**

3023-32. Adresboeken Rotterdam, 1888; p. 93. Straten per wijk

93

No. **Oudendijk.** *(Noordzijde)*

P 25 weduwe W. Opgenhaeffen, particuliere
26 „ C. Buytelaar, naaister
27 „ N. Goutjes, werkster
28 „ N. Berkelaar, particuliere
„ N. Ouwerkerk, werkster

……

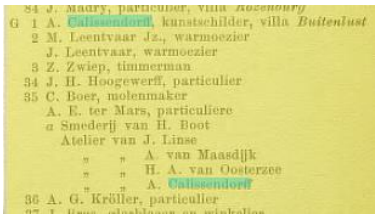

Ook verhuist A. Calissendorff kunstschilder, in datzelfde jaar naar villa Buitenlust Oudendijk G1 en G35A / Noordzijde; Kralingen.[35] Zij laten zich uitschrijven uit het Bevolkingsregister te Rotterdam op 18 mei 1889 vanwege hun vertrek naar Rijswijk. Als zijn beroep staat genoteerd: ‘schilder’.[36] Hij is lid van de "Haagsche Kunstkring" in 1891.[37]

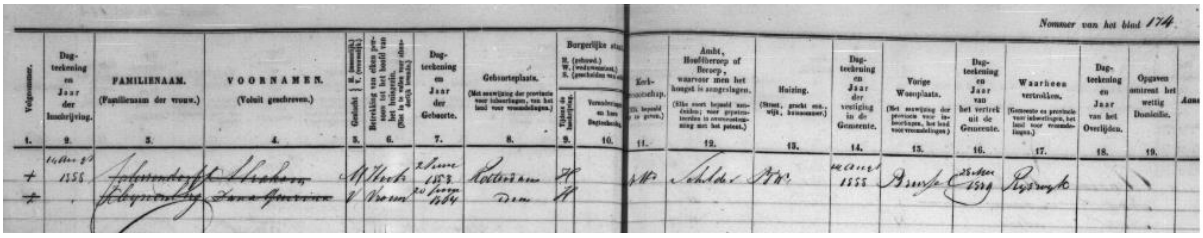

Rijsw									
Id	Achternaam	Tussenvoegsel	Voornaam	Geboortedatum	Geboorteplaats	Religie	Beroep	Adres	Aankomstdatum
117343	Calissendorff		Abraham	03-06-1853	Rotterdam	NH, gewijzigd in WH	kunstschilder	A132u, gewijzigd in 132	28-05-1889

RijswijkBR											
Aankomstdatum	Aankomstplaats	Vertrekdatum	Vertrekplaats	Opmerkingen	Archiefnr	Inventarisnummer	Folio	Volgnummer op bladzijde	Scan	Beginjaar	Eindjaar
28-05-1889	Overschie	16-03-1895	Beieren		702	979	96				

Burgerlijke stand register van de gemeente Rijswijk (nu Den Haag – archief in Delft)

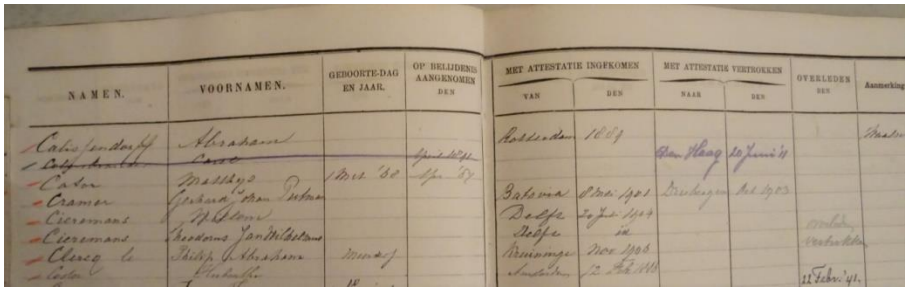

Schilderij ‘de dode haas’ geschonken aan “mijn vriend A.G. Bartels”op 5 december 1889. In privé bezit – eigenaar woont in Oosterbeek in 2022. Volgens de eigenaar schoot een familielid met een luchtbuks vanuit de achterkamer op het schilderij in de voorkamer. Het gehavende schilderij is keurig hersteld.

[35] 3023-32. Adresboeken Rotterdam, 1888; p. 93. Straten per wijk // https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoeken/resultaten/?mistart=32&mivast=184&mizig=342&miadt=184&milang=nl&misort=dat%7Casc&miview=ldt&mizk_alle=Calissendorff

[36] https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoek-en-ontdek/stamboom/zoeken-op-personen/ NL-RtGAR_494-03_763_0181.jpg // Bevolkingsregister Rijswijk archiefnummer 702, in het hele toegang is gezocht naar ‘’Archief van de ambtenaar van de burgerlijke stand’’, via website uitgekomen op het volgende publiekswebsite Delft - Detail Archief Delft (stadsarchiefdelft.nl) . Digitaal is het document niet in te zien omdat het niet beschikbaar is, zijn navolgende metadata bekend.

[37] uit een verslag van een lezing in 2000 door dr. T. van Kalmthout (p. 157), geen verdere informatie. Jaarboeken t. m. 2017 : https://www.historischeverenigingrijswijk.nl/jaarboeken-archief.php?page=2 .

Uit de registers van de Burgerlijke Stand Rijswijk blijkt, dat Calissendorff en zijn vrouw zich 28 mei 1889 vanuit Overschie hebben gevestigd in huis A 132. Volgens krantenberichten vertrekt Abraham Calissendorff reeds in 1894 naar Beieren en dus niet pas op 16 maart 1895 zoals volgens de uitschrijfdatum die in het Rijswijkse Burger Registratie formulier staat ingevuld.[38] Mogelijk heeft hij pas dan een definitief besluit genomen over zijn nieuwe verblijfplaats en zich dan pas uit laten schrijven.
Op 16 maart 1895 worden zij uitgeschreven "naar Beieren". Volgens een reconstructie moet hun adres Kerklaan 34 zijn geweest.[39] Dat was een woning in een hofje, dat is afgebroken in 1924. Over de vier hofjeshuisjes schrijven Anke Gerritsen en Ursula Hoogzaad. "De huisjes hadden een vloeroppervlakte van gemiddeld slechts 32 m2. Ze gaven een goed beeld van de zeer eenvoudige omstandigheden waaronder de arbeiders (...) maar al te vaak leefden." Er zijn wel foto's van het hofje, maar alleen van de gang er naartoe en niet van de huisjes zelf. In de Burgerlijke Stand staat de vermelding dat Abraham's echtgenote Evangelisch-Luthers is. Zelf is hij lid van de Nederlands-Hervormde kerk in Rotterdam, maar gaat in zijn

[38] zie krantenknipsels op navolgend pagina's: ***1894-12-28 // Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage én 1894-12-29 // Vaderland*** - https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=A.+Calissendorff&page=4&maxperpage=50&coll=ddd&identifier=MMKB23:001429154:mpeg21:a00018&resultsidentifier=MMKB23:001429154:mpeg21:a00018

[39] Ende,van der, E.; Hoogenraad, C.; Lely, van der, A.; "Onderwatershof (1852 – 2002); Honderdvijftig jaar zorg voor ouderen in Rijswijk"; Koninklijke De Swart, Den Haag; november 2002; ISBN 90-806793-2-1; p. 56 - 58.

Rijswijkse periode over tot de Waals-Hervormde Kerk. Het lidmatenboek van de dorpskerk bevestigt dat weliswaar, maar zonder jaartal of vermelding van wélke Waalse gemeente.[40] Het is niet duidelijk wat hem ertoe bewoog om naar Rijswijk te verhuizen. Zijn Rijswijkse schilderijen hebben een flinke omvang, hij zal toch ergens een atelier moeten hebben gehad. Maar waar?[41] Mogelijk verleende het bestuur van de protestantse ouderengesticht 'Onderwatershof' hem toestemming om haar bewoners te schilderen. Wegens het geringe aantal protestantse ouderen was er sprake van leegstand en dus ruimtes te huur. Mede daardoor is verklaarbaar hoe hij een dergelijk groot schilderij als het kerkinterieur kon realiseren en de opslag ervan mogelijk was. Waarschijnlijk schilderde hij ook portretten voor allerlei opdrachtgevers. Door de directe verkoop aan hen – en het gebrek aan enige correspondentie of geschreven bronnen - is onbekend welke schilderijen het betreft.

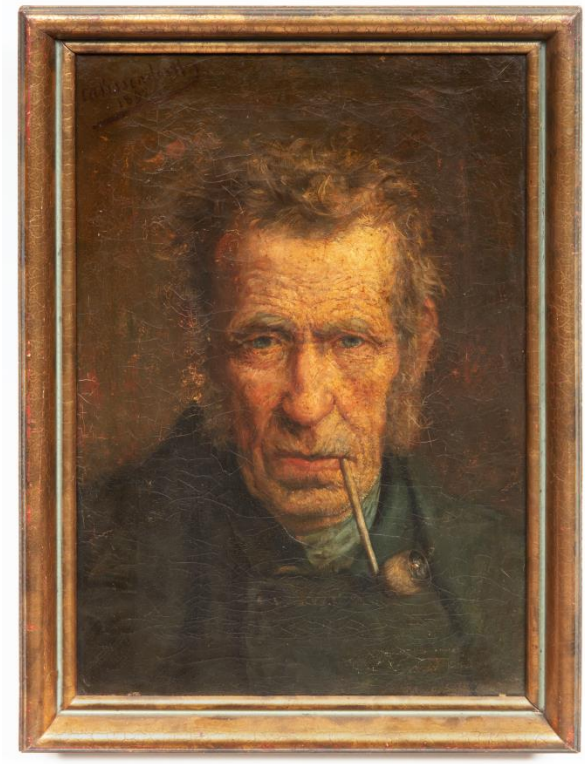

"De man met de pijp" uit 1890 (33cm. breed en 47 cm. Hoog) – zie ook foto van Museum in Wörishoven – volgende pagina's

Hij schildert enige kerkinterieurs en bijeenkomsten in de 'Onderwatershof' in Rijswijk.[42] Vooral de portretten van de bewoners vormen een belangrijk onderdeel van de huidige collectie van het Rijswijkse Museum.[43]

[40] Zie bijlage. (Archief Prot.Gem.Rw. inv.nr. 55).
[41] Misschien dat er in het archief van Onderwatershof nog iets te vinden is, maar daarvoor moet je naar het Stadsarchief Delft, archiefnr. 754. Zijn werkplaats was misschien wel in de Onderwatershof , dat lag even verderop aan de Kerklaan in Rijswijk. E-mail mededelingen door dhr. R. Poortier van de Historische Vereniging Rijswijk d.d. di 14-12-2021 19:01 // https://www.historischeverenigingrijswijk.nl/jaarboeken-archief.php?page=2
[42] https://cardia.nl/wonen/onderwatershof; Van Vredenburchweg 26; 2282 SH Rijswijk.
[43] Kwakernaak, A.; "Vijfenzestigjaar verzamelen; de collectie van het Museum Rijswijk"; uitgave Museum Rijswijk; 2006; ISBN 90-801242-4-9. Museum Rijswijk; Herenstraat 67; 2282 BR Rijswijk // https://museumrijswijk.nl / info@museumrijswijk.nl / tel.: 070-3903617

"Onderwatershof (1852 – 2002); 150 jaar zorg voor ouderen in Rijswijk" boek en gedenksteen.[44]

Abraham Calissendorff, "Godsdienst oefeningin Onderwatershof" 1894 (olieverf op doek - 69 x 96,5 cm). Particulier eigendom

[44] Op 31 december 1850 overleed mevrouw Margaretha Onderwater. Met een deel van haar vermogen wordt 'Onderwatershof' gebouwd en op 23 maart 1852 geopend. Zie voetnoot 37, p. 31 – 34.

Abraham Calissendorff, "Kaartsprelers in Onderwatershof" 1894 (olieverf op doek 69 x 96,5 cm)..

Abraham Calissendorff, voorstudie "kerinterieur"; Onderwatershof omstreeks 1895.

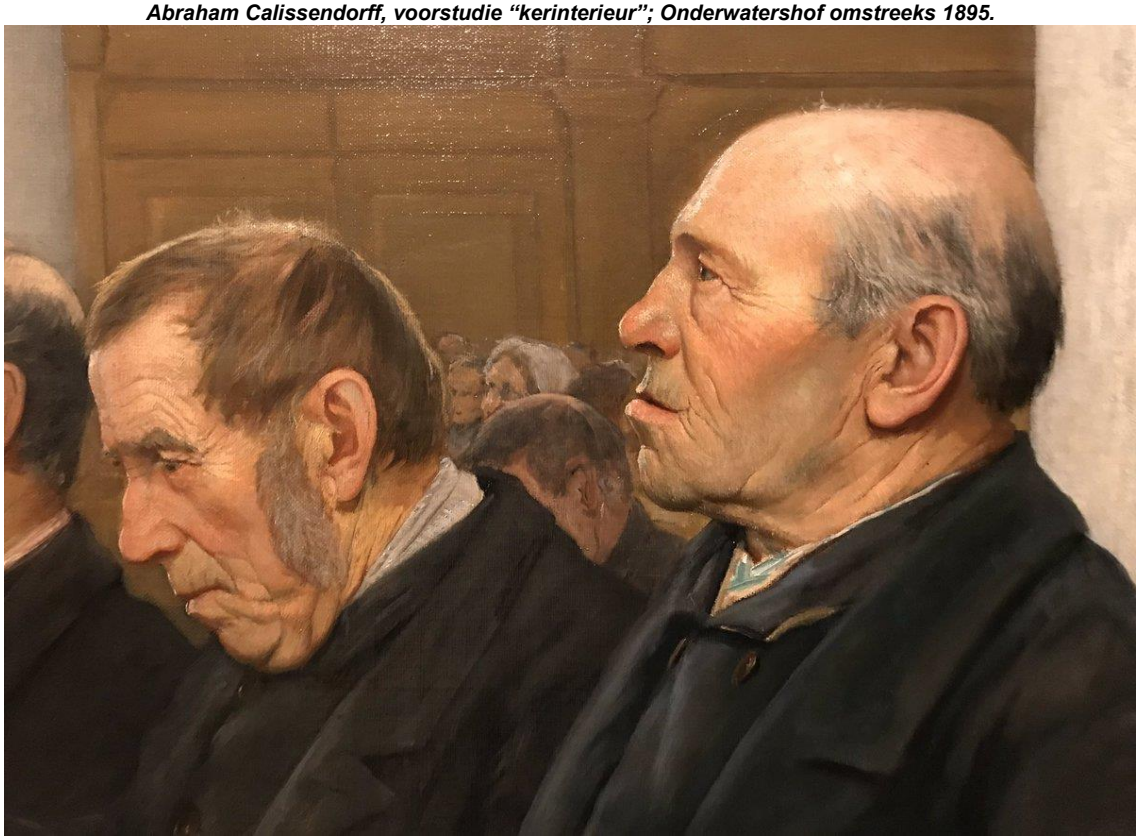

Abraham Calissendorff, voorstudie "kerinterieur"; Onderwatershof omstreeks 1895.

Abraham Calissendorff, "Dienst in de kerk met mannen uit het Onderwatershof: voorste bank van rechts naar links: Broekman, Piet van Es, De Hey, Jan van Veen, Groen, 1895; bewoners van Onderwatershof in de Oude Kerk"; 1895 (olieverf op doek – 117 x 207,5 cm) . [45]
Enige details uit het voorgaande schilderij, ook wel 'de Nachtwacht van Rijswijk' genoemd!

[45] Ende,van der, E.; Hoogenraad, C.; Lely, van der, A.; "Onderwatershof (1852 – 2002); Honderdvijftig jaar zorg voor ouderen in Rijswijk"; Zie ook : https://rkd.nl/nl/explore/images#query=A.+Calissendorff // tentoongesteld in Parijs (vlg. conservator A. Kwakkernaak) Koninklijke De Swart, Den Haag; november 2002; ISBN 90-806793-2-1; p. 62-63. Uitvoerige beschrijving van dit schilderij. Geveild door Paul Brandt in 1919 en aangekocht door Museum Rijswijk in 1984.

- M.V.; "In de kerk te Rijswijk, naar de schilderij van Calissendorff"; Katholieke Illustratie; 36 jrg., no. 51; 1902 – 1903.

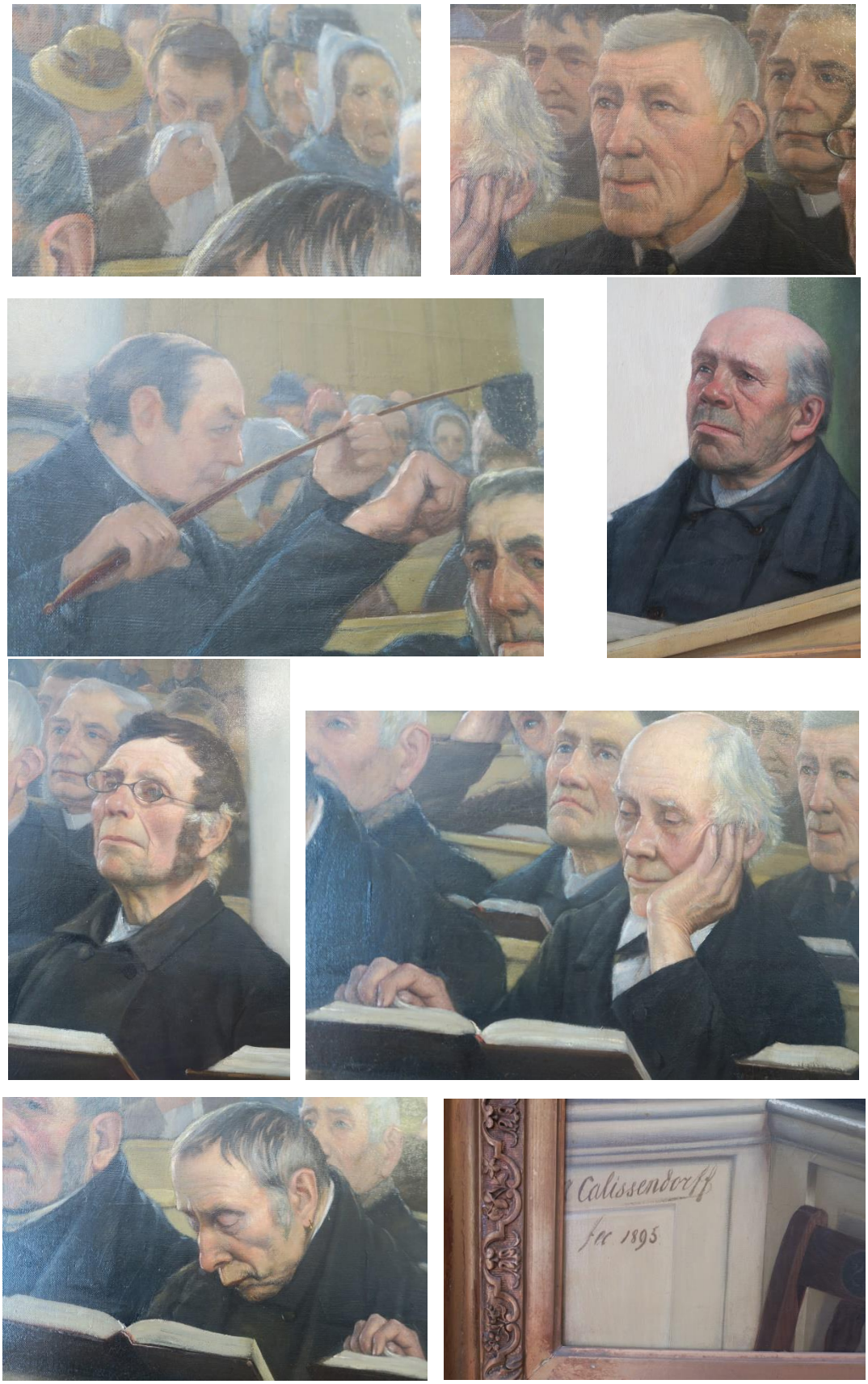

Voorstudies 'Onderwatershof"; in particulier bezit.

Abraham Calissendorff "Portret van een oude man met kalend hoofd" & "Portret van een oude man met donker haar" beiden ca. 1890

Abraham Calissendorff "*Portret van een oude man met grijze bakkebaarden" *&"Portret van een oude man", beiden ca. 1890

Abraham Calissendorff, voorstudie "Middageten"; Onderwatershof omstreeks 1894.[46]

Misschien mede door deze grote opdracht in Rijwijk, neemt zijn naams bekendheid toe vanwege andere reeds voltooide portretten.

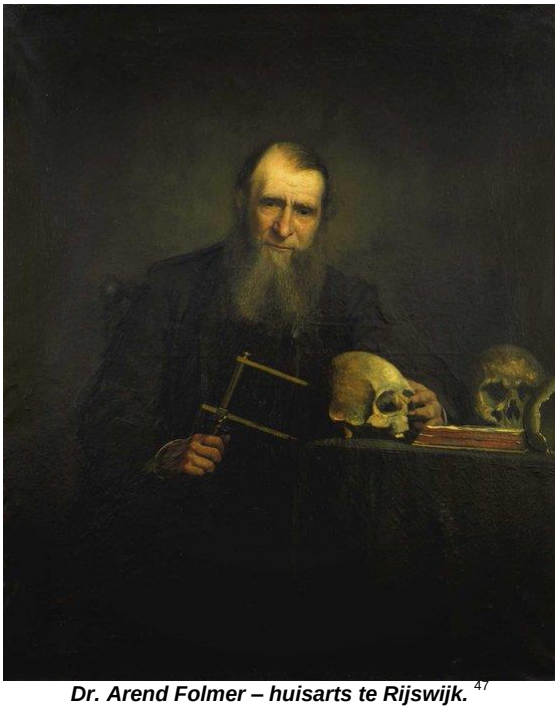

Dr. Arend Folmer – huisarts te Rijswijk. [47]

[46] Zie voetnoot 38 ; p. 64 – 65. Artikel 'Het Onderwatershof te Rijswijk"; in tijdschrift : 'Eigen Haard', Haarlem, 1893, nr. 11 // geveild in 1901

[47] Portret van Arend Folmer (Groningen28 juni 1833 – Rijswijk 1915) van onbekende datum. Folmer vestigde zich in 1858 als huisarts in Eenrum. In 1873 liet hij er een herenhuis "Villa 't Hoogeland" bouwen aan de Hereweg 9 naar ontwerp van architect J.F. Scheepers. Naast zijn beroep als huisarts toonde Folmer veel interesse voor de antropologie en archeologie. Hij bestudeerde schedels, veelal afkomstig uit afgegraven wierden. Hij publiceerde verschillende artikelen. Hij promoveerde op 16 juni 1858 op het onderwerp over het wezen van het rheumatisme". Hij correspondeerde onder meer met Virchow van de 'Berliner Schule', de grondlegger van de allopathie. In 1892 verhuisde de protestantse Folmer naar Rijswijk waar hij in 1915 overleed. 'Onderwatershof' is een protestantse bejaarden tehuis, waaraan hij mogelijk was verbonden. Zijn portret maakt onderdeel uit van de schenking van de collectie van Dr. A. Folmer aan het Biologisch Archeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen. Het schilderij bevindt zich in het museumdepot van de Rijksuniversiteit Groningen en is aldaar op afspraak te bezichtigen (mededeling curator d.d. 22-12-2021 (E-mail aan de auteur). Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, 1908, p. 1955// Zie ook : E. Knol, ' Bij het portret van Dr. Arend Folmer ' Historisch jaarboek voor Groningen 1985/86) 139-144 //

LETTEREN en KUNST.

De 3-jaarlijksche tentoonstelling der Rotterdamsche Academie.

III.

In het vijfde salon neemt de kunstenaarsfamilie Koekkoek een eereplaats in.

Primo het kapitale doek van Jan Koekkoek, den zeeschilder, onder onze levende meesters den eersten op dit gebied na Mesdag. Beiden gaven een zeestrand bij ondergaande zon; toch, welk een verschil: bij Mesdag grootsch, indrukwekkend, bij Koekkoek liefelijk en verheffend. De laatste heeft op dit keurig stuk, met zijn tooverschijnsel van achter de wolken, dat glinstert op het water en schaduwen werpt langs de figuren op het strand, den stempel gedrukt zijner individualiteit. En deze is eene waarlijk artistieke, die in onzen tijd van revolutionnair modernisme in de kunst niet de verdiende waardeering moge vinden, — ongetwijfeld zal zijn werk hem met roem overleven.

Willem Koekkoek, de schilder van stadsgezichten, stelt een fraai „Monnikendam bij winter" ten toon, waarbij zich alleen de vraag voordoet, of de vele figuren op het voorplan de diepte niet te veel breken? Gerard Koekkoek, die niet zoo detailleert als zijne naamgenooten, schildert geen stads- of watergezicht, maar stad en water, in zijn flinke, heldere „Scheepswerf te Rotterdam."

Herman Koekkoek eindelijk toont zich in zijne twee stukken *L'état-major* en „1890" een uitnemend militair schilder, die aan Berne Bellecour doet denken, — helaas niet alleen in manier maar ook onderwerp. Waarom episodes uit Fransche oorlogen genomen? Levert ons nationaal leger, of minstens dan ons Indisch leger geen onderwerpen, die zeker niet zulke *champs battus* zijn als die, waaraan een de Neuville en een Detaille hunne arbeidskracht gewijd hebben? Zeker zou hij beter leveren dan Hoynck van Papendrecht's zwaar geblauwde „Rus" of Heyberg's „Leg ereis an", ja zelfs dan Krabbe's goed-realistisch „Kacheltje in de wacht" en andere. (Het militarisme schijnt uit de politiek in de kunst over te gaan, — waar het trouwens beter bezorgd is).

De twee stukken met schapen van Van der Flier, de eene kudde aan den groenen waterkant, en meer nog die op de dorre heide, zijn zeer verdienstelijk. Kool's lezende jonkvrouw is een keurig getoetst en warm gekleurd stukje; het kopje der maagdenfigeur zou te rozig zijn, als de gloed niet verklaard kon worden uit het Bisschop-achtig slaglicht. In Eickelberg's boschgezicht bij sneeuw ziet men de welgeslaagde proeve eener compositie, die er uitsluitend op aangelegd schijnt, om lieve kleurschakeeringen tot een harmonieus geheel te vereenigen.

Verder: twee goede portretstukken van Calissendorff, een verdienstelijk genre-stukje van mej. El. Brandt, een Fransch landschap met gewaagd licht-effect van Delambre, een mooi grijzig „zomerlandschap" van Van der Wissen, een groote vischvrouw van Weiland en twee kleine landschappen van Henri Hoogeweegen.

In de volgende salon zijn de dames zeer goed ver-

1890-05-13 // Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage.

Kunst en Wetenschap.

* De Haagsche driejaarlijksche tentoonstelling van kunstwerken van levende meesters in de Academie komt ons voor, te oordeelen naar den eersten indruk, zeer bevredigend geslaagd te zijn. De groote middenzaal, in drie vakken verdeeld, en links en rechts de twee kleinere zalen zijn gevuld met meerendeels verdienstelijke kunstwerken, die door de Commissie met smaak en oordeel werden gehangen.

Er zijn ook schilderijen, die men zoeken moet, maar meestal verdienen deze, in 't eigen belang der schilders, de hun toebedeelde bescheiden plaats.

Onwillekeurig herinneren wij ons uit de voorzaal het eerst het heerlijk damesportret van Willy Martens, dat verleden jaar te Parijs zooveel bijdroeg tot het succes der Hollandsche afdeeling. Wat werd die nobele beeltenis toen niet bewonderd om den zilverblanken toon, de schildering van vleesch en satijn, als geïnspireerd naar de ouden, en de natuurlijke, bevallige houding van de sympathieke jonge vrouw. Het portret komt thans zoo mogelijk nog fraaier uit naast een groot, uitstekend geslaagd strandtafereel met figuren van Elch. Verveer en een groot waterlandschap van Roelofs. In de nabijheid hangt de groote polder, waarmede Gabriel verleden jaar te Parijs bekroond werd, en aan de andere zijde een zeer goed gelijkend portret van ds. Krayenbelt door W. J. Martens, vroeger te Rome, thans te Berlijn. Nog andere goede portretten herinneren we ons van Bisschop, De Josselin de Jong (een zeer fraai vrouwebeeld), van Calissendorff, van Thérèse Schwartze, van Le Comte (prof. Gugel), van mej. Neuman (portret van haar vader), een sprekend portret van Victor de Stuers, door De Josselin de Jong, en uitstekende kinderportretten door Gabr. Nicolet.

1891-06-14 // Maasbode.

* Voor het middelraam van het magazijn der firma Goupil en Cie, Plaats alhier, is deze week geëxposeerd een schilderij: „Maaltijd Onderwaterhof te Rijswijk, van A. Calissendorff.

Voor een der zijramen: „Magnolia's" (waterverfteekening) van mevrouw M. Zubli—Van den Berch van Heemstede.

1891-08-25 // Dagblad van Zuid-Holland & 's Gravenhage.

Naast Schiedges, in den hoek, hangt de bekende schaapherder van P. Van der Velden, een typische tegenhanger van het schilderij in den tegenovergestelden hoek, de jonge dame in lawn-tennis costuum van Calissendorff. Als portret heeft dit doek zijn verdienste, en we willen gaarne de stijve houding op rekening schrijven van het model, dat misschien zoo en niet anders heeft willen poseeren. 't Is overigens niet aannemelijk, dat het nobele, opwekkende lawntennisspel ook opwekt tot het aannemen van een dergelijke houding.

1892-06-20 // Dagblad van Zuid-Holland & 's Gravenhage.

info@verenigingstadenlande.nl // E.Knol; "Arend Folmer, a contribution to the History of Anthropo-Osteology in the Netherlands"; verschenen in 'Bones, Treasuries of Human Expierence in Time and Space", nr. 1, 1988; p. 55-62 (waarin een lijst met publicaties van Folmer). Indien er nagelaten correspondentie van Folmer zou zijn, bestaat er een kans op een mogelijke verwijzing naar Calissendorff.

Pulchri Studio.
(24 November.)

Voor een verslaggever, die aan een beperkte ruimte gebonden is, wordt de taak om van een kunstbeschouwing, waar 67 artisten hebben ingezonden, behoorlijk rekenschap te geven, dubbel lastig, wanneer, zooals ll. Donderdag, de qualiteit met de quantiteit schier gelijken tred houdt. Toch willen wij die taak beproeven, en al kunnen wij onmogelijk lang stil staan bij het werk van elk dier 67 afzonderlijk, een enkele opmerking en de volgorde mogen voldoende zijn om den maatstaf van appreciatie aan te geven.

De 50 Haagsche artisten die van hun werk te zien gaven en het 17-tal buitenleden hebben voldoening van deze eerste portefeuille in 't seizoen. Zoowel over dag als des avonds was het zeer vol in de Kunstzaal en er was onder de menigte kunstlievende dames en heeren een groote mate van belangstelling.

De commissarissen, die met veel tact de teekeningen „gehangen" hadden, waren zoo gelukkig

stadsgezicht („Oosterhout") van J. G. Smits; een brok van een molen, van Zilcken; een zonnige muur, van Rich. Bisschop; een zeer schoon bloemstuk (vuurroode klaprozen) van Ferd. Oldewelt; heerlijke bloemen van mej. Bakhuijzen; een pot met roode bloemen van mej. Schenck; stroobloemen van mej. Hermine Van der Haas; bloemen van mej Kerling; teekeningen van A. Van Maasdijk (een riddertournooi in woeste vaart), mej. W. Moes, mej. Marius, D. Oyens, Höppe, Ph. Windt (een zeer krachtig geteekende soldatenbuste met sprekenden kop), T. Mesdag, J. Van Rhijnen, J. A. Last, G. Henkes, Bauer, Bosch, Calissendorff, Van Aken, mej. A. Veegens, Horssen, W. C. Rip en — *last not least* — op een chevalet in 't midden der zaal een mooie pastel van Joh. Huygens, de laatste zoutsmokkelaars in 1893 met een driedubbel vraagteeken. Daargelaten de eigenaardige politieke tendenz van deze teekening, was hij zeer gelukkig in de teekening van het doode paard voor de slede en in den grijzen kilkouden toon van land en lucht.

De leden van *Pulchri* hebben zich ditmaal uitmuntend gekweten.

1892-11-13 // Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage.

— Bij Boussod, Valadon (Plaats) is geëxposeerd: „Dienst in de kerk te Rijswijk", van A. Calissendorff; — bij den heer Delboy (Spuistraat): „Het naaistertje", van Israëls;

1893-12-19 //Haagsche Courant.

Tentoonstelling der Loterij ten voordeele der Kinderbewaarplaatsen te 's Gravenhage.

Gaarne voldeed ik aan de vriendelijke uitnoodiging van het Hoofdbestuur der Vereeniging ter oprichting van Kinderbewaarplaatsen, om een blik te komen slaan op de verzameling schilderijen, aquarellen, teekeningen en gravures, die door onze menschlievende Haagsche artisten ten geschenke werden gegeven voor het goede doel. En ik moet getuigen, dat daar niet weinige kunstwerken onder gevonden worden, die ook op een gewone tentoonstelling of kunstbeschouwing een zeer goeden indruk zouden maken.

In bijzonderheden treden kan ik niet, want elk heeft gegeven wat hij kon geven en het zou onkiesch zijn de respectieve verdiensten van zulke geschenken onderling te vergelijken. Doch een opgaaf der namen alleen zal reeds voldoende zijn, om voor deze tentoonstelling en loterij de algemeene belangstelling op te wekken, welke zij verdienen, al ware het alleen voor het goede doel. Maar de mensch is zóo niet, of hij wil, behalve een mensch- en kinderlievende daad doen, tegelijk wel de kans loopen van een mooi schilderij of een fraaie aquarel in zijn woning te kunnen ophangen!

De kunstenaars en kunstenaressen, die de kinderbewaarplaatsen bedachten, zijn:

Apol, Arntzenius, mej. v. d. Sande Bakhuysen, mevr. Bilders—Van Bosse, C. Bisschop, mevr. Bisschop-Swift, De Bock, Boudewijnse, Browne, Calissendorff, Du Chattel, Haverman, Van Hoytema, De Haas Heinken, Henkes, Jozef Israëls, Frits Janssen, Jordens, De Josselin de Jong, M. Ten Kate, Joh. M. Ten Kate, mej. Kerling, mej. Kiehl, Klinkenberg, A. H. Koning, Van Konijnenburg, Van der Laan, Liernur, mevr. Lelijveld-Mess, Lintz,

1894-10-04 // Vaderland.

* Naar wij vernemen zal de kunstschilder A. Calissendorff te Rijswijk, die in den loop van het jaar geruimen tijd te Worishofen in Beieren vertoefde, in het volgende jaar aldaar een Museum van Schoone Kunsten inrichten. In deze onderneming wordt de heer Calissendorff gesteund door Pastoor Kneipp, die het denkbeeld zeer toejuicht om de badplaats, waarheen zoovele lijders stroomen, door een etablissement aan de schoone kunsten gewijd, aantrekkelijk te maken. Dat een Hollandsch artist tot een dergelijke onderneming het initiatief neemt, zal men met voldoening vernemen. Men mag toch verwachten dat deze permanente tentoonstelling weder bevorderlijk zal zijn aan den goeden naam dien de Nederlandsche kunst in den vreemde geniet.

De heer Calissendorff is ook van plan aldaar zijn atelier te vestigen.

1894-12-28 // Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage.

Kunst en Kneipp. — Het *Dbl.* verneemt, dat de kunstschilder A. Calissendorff te Rijswijk, die in den loop van het jaar geruimen tijd te Wörishofen in Beieren vertoefde, in het volgende jaar aldaar een Museum van Schoone Kunsten zal inrichten. „In deze onderneming wordt de heer Calissendorff gesteund door pastoor Kneipp, die het denkbeeld zeer toejuicht om de badplaats, waarheen zoovele lijders stroomen, door een etablissement aan de schoone kunsten gewijd, aantrekkelijk te maken. Dat een Hollandsch artist tot een dergelijke onderneming het initiatief neemt, zal men met voldoening vernemen. Men mag toch verwachten dat deze permanente tentoonstelling weder bevorderlijk zal zijn aan den goeden naam, dien de Nederlandsche kunst in den vreemde geniet. De heer Calissendorff is ook van plan aldaar zijn atelier te vestigen."

1894-12-29 // Vaderland.[48]

In 1892/93 liet de Duitse schilder en tekenaar Christian Wilhelm Allers (1857-1915) een villa op Capri bouwen. Zijn villa werd een ontmoetingsplaats voor vele Duitsers en buitenlanders uit verschillende sectoren van de samenleving: officieren, acteurs, schrijvers, wetenschappers, kunstenaars en anderen.

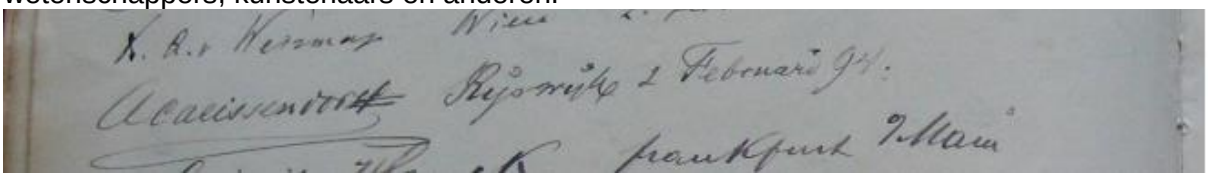

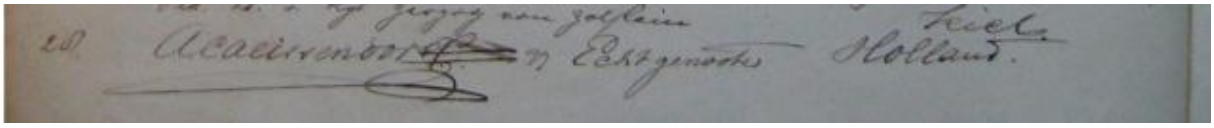

Uit dat gastenboek van de Villa Allers op Capri (Italië) blijkt dat Abraham Calissendorff en zijn vrouw aldaar verbleven tussen 2 en 28 februari 1894. Daar schilderde hij waarschijnlijk ook 'Messa á Capri'.[49] Van het betreffende doek is alleen onderstaande foto bekend.

N°. 111.
ABRAHAM CALISSENDORFF.
Une messe à Capri.

Op 16 maart 1895 blijkt uit de burgerlijke Stand te Rijswijk dat zij "naar Beieren" zijn vertrokken. Daar vestigen zij zich in 'Haus nummer 151' in Wörishofen op 18 april 1895.[50] Het lijkt gerechtvaardigd om te veronderstellen, dat Abraham Calissendorff ***mogelijk leed aan de gevreesde TB-ziekte.*** Op foto's ziet hij er sterk vermagerd uit.

[48] https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=A.+Calissendorff&page=4&maxperpage=50&coll=ddd&identifier=MMKB23:001429154:mpeg21:a00018&resultsidentifier=MMKB23:001429154:mpeg21:a00018

[49] Verblijf te Capri van 2 feb. Tot 28 feb. 1894 ; p. 69 en p.73; Gästebuch der Villa Allers auf Capri, 1892-1902 (cwallers.de) // https://www.cwallers.de Dit schilderij behoort tot zijn nalatenschap en werd in 1899 geveild.

[50] Haus Nummer 151 = Türkheimerstrasse 7 in Wörishofen (anno 2022)

Ergens in 1894 reizen Abraham en Dana Quirina Clarissendorff - Kleynenberg naar het kuuroord in Wörishofen in Beieren (Zuid-Duitsland). Mogelijk vernam hij reeds in Nederland over de zelfgenezigsmethode van pastoor Kneipp aldaar.[51] Een andere mogelijkheid zou kunnen zijn dat hij al eerder kennis nam van deze methode die werd gepraktiseerd in het Kuroord "Bad Wörishofen"in het Ginneken (nu Gemeente Breda) inrichting voor "physische therapie, geneeskundige badinrichting en hersteloord". In Ginneken bestond er destijds zelfs een 'Kneip's Toko'.[52] In die dagen was TBC een zeer ernstige, levensbedreigende volksziekte, waaraan velen stierven. Pas in de tweede helft van de twintigste eeuw komt antibiotica beschikbaar, waardoor de genezing van TBC mogelijk wordt zonder soms jarenlange ligkuren in de buitenlucht.[53] De besmettelijkheid van de ziekte bedraagt twee promille in 1897.[54] Tot op heden vormt TB één van de grootste ziekteverwekkers in de wereld.[55]

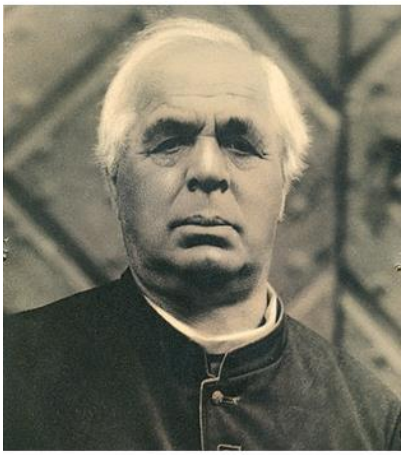

Pastoor Kneipp

pastor Kneipp en zijn 'badgasten'

Gelet op zijn zeer magere gestalte, lijkt het m.i. ***<u>aannemenlijk</u> dat Abraham Calissendorff mogelijk aan de TB-ziekte leed***. Pastoor Sebastian Kneipp is de grondlegger van het huidige drogisterij producten merk Kneipp. Hij leefde van 1821 tot 1897 in Duitsland. Het levensverhaal van Sebastian Kneipp is nauw verbonden met zijn levensfilosofie. Doordat hij de ziekte tuberculose kreeg, zocht hij naar manieren om deze ziekte te bestrijden. Toen hij zichzelf met koud water uit de Donau wist te genezen werd hij enthousiast om de helende werking van water verder te onderzoeken. Pastoor Kneipp paste in Wörishofen een badentherapie toe. Kneipp's boek "Meine Wasserkur" verschijnt in 1886 met veel oplages en vertalingen in de daarop volgende jaren.[56] Zijn tweede boek "So sollt ihr leben!" volgt in 1889. Enige artsen gaan de methode van Kneipp toepassen. Mede door zijn boeken groeit zijn faam in Europa. Kneipps benadering vloeit voort uit zijn theorie dat alle ziekten hun oorsprong vinden in de bloedsomloop. Deze stemt overeen met de humorale theorie. Kneipp beweerde dat het inademen van miasmatische (ongezonde lucht) of overmatig hete lucht tot ziekte zou leiden. Hoewel het bij hem misschien om één humor gaat in plaats van alle vier, beweert zijn theorie dat de oorzaak van de ziekte een gevolg is van een onbalans in het bloed, een circulatie stoornis of van een vreemde materie. Kneipp's aanpak bestaat er uit door waterkuren het bloed te

---

[51] https://shop.kneipp.com/be_nl/kneipp-magazine/kneipp-filosofie/wie-was-sebastian-kneipp // https://en.wikipedia.org/wiki/Bad_W%C3%B6rishofen#Sons_and_daughters_of_the_town // https://en.wikipedia.org/wiki/Sebastian_Kneipp

[52] Hotel Bad Wörishofen in de Duivelsbruglaan, links de "Inrichting voor physische therapie" van Kneipp. (bron Stedelijk Museum Breda – foto's 1920 – 1925) // ***https://www.brabantserfgoed.nl/collectie/object/stadsarchief-breda/90c9601f1b3845f609698b2a8b8c18a318e9ca3d***

[53] In 1882 ontdekt Koch (Charité ziekenhuis in Berlijn) de tuberkelbacil. Flemming ontdekt in 1936 de werking van antibiotica. Pas in 1943 komt de eerste antibiotica als geneesmiddel beschikbaar.

[54] Verdoorn, J.A.; "Volksgezondheid en sociale ontwikkeling"; beschouwingen over het gezondheidswezen in Amsterdam in de 19de eeuw"; Aula-boeken, Utrecht; 1965, p. 51 -53.

[55] A total of 1.5 million people died from TB in 2020 (including 214 000 people with HIV). Worldwide, TB is the 13th leading cause of death and the second leading infectious killer after COVID-19 (above HIV/AIDS). In 2020, an estimated 10 million people fell ill with tuberculosis (TB) worldwide. 5.6 million men, 3.3 million women and 1.1 million children. TB is present in all countries and age groups. But TB is curable and preventable. 14-10-2021 / WHO / https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tuberculosis

[56] Kneipp, Sebastian; "Meine Wasserkur / So sollt Ihr leben" 499 Seiten, broschiertes Buch, Doppelband; 49ste oplage 1894 !// English translation van 1891: https://archive.org/details/mywatercureastes00kneiuoft/page/n7/mode/2up?view=theater

beïnvloeden. Daardoor lossen vreemde stoffen op, reinigt het bloed zich van deze materie en sterkt het lichaam als geheel. Wörishofen heeft tevens een reputatie voor spirituele genezing. Gedurende zijn leven breidde Kneipp zijn kennis over de helende werking van water en planten steeds verder uit. Naast hydrotherapie omvatten de holistische natuurgeneeskundige Kneipp-kuur uit principes zoals voeding, kruidenremedies, lichaamsbeweging en innerlijke balans.[57] Mede door zijn publicaties, zoeken ruim 2.600 mensen genezing in Wörishofen. Zelfs paus Leo XIII verleent pastoor Kneipp de eretitel van pauselijk geheim-penningmeester in 1894. Hij wordt zelfs door Kneipp behandeld tijden zijn bezoek aan Rome. Tussen 1889-1897 worden in Wörishofen drie Kneipp-stichtingen opgericht: het Sebastianeum (voorheen priesterlijk kuuroord), het Kneipp-kindersanatorium en het Kneippianum, evenals 132 nieuwe gebouwen met in totaal 3.000 logeerbedden.[58]
De Kneipp-kuur is een van de meest erkende en bewezen natuurgeneeskundige behandelingen. Hij ontwikkelde zo een holistische gezondheidsfilosofie en schreef er meerdere boeken over. Volgens de filosofie van Kneipp staat alles met elkaar in verbinding; de mens, zijn levensgewoonten en de natuur. Kneipp beschikte over een indrukwekkende klantenkring, waaronder aartshertog Franz Ferdinand van Oostenrijk [59]en zijn vader aartshertog Karl Ludwig[60], evenals paus Leo XIII.[61] De kuur behoort tot de traditionele Europese geneeskunde. Sinds 4 december 2012 is de Kneipp-kuur tot immaterieel nationaal cultureel erfgoed verklaard.[62]

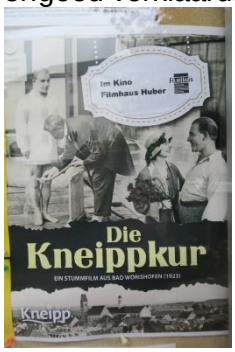

Dvd; Kneipp-Verlag GMBH, Bad Wörishofen

---

[57] Kneipp, Sebastian; "Meine Wasserkur / So sollt Ihr leben" 499 Seiten, broschiertes Buch, Doppelband; https://shop.kneippverlag.de/buecher/sebastian-kneipp/leben-und-wirken/126/meine-wasserkur/so-sollt-ihr-leben
Die Wasserkur war als Heilmethode bereits den Griechen und Römern bekannt, geriet jedoch im Lauf der Jahrhunderte in Vergessenheit. Sebastian Kneipp, der berühmte "Wasserdoktor", war es, der den therapeutischen Sinn dieser Behandlungsweise wiederentdeckte. Er entwickelte die Kaltwasseranwendung weiter, führte auch die Warmwassermethoden ein und erkannte den Wert des Wechselreizes. Doch nicht nur die Wasserkur ist es, die Hilfe und Heilung bringt, es ist auch die naturgemäße Lebensweise. Die Lehren Kneipps über Bewegung, Erziehung und Ernährung haben auch in unseren Tagen nichts von ihrer Bedeutung verloren.
"Aus meinem Leben"; Selbstbiographie: Sebastian Kneipp; 48 Seiten, Broschüre; https://shop.kneippverlag.de/buecher/sebastian-kneipp/leben-und-wirken/33/aus-meinem-leben // https://www.kneippmuseum.de/kneippbuecher
Burghardt, L.; Klofat, H.; „Sebastian Kneipp 1821 - 1897"; Stadt und Kurdirektion Bad Wörishofen.
[58] Geschichte „Bad Wörishofen – Wo Kneipp zu Hause ist"; mei 2021; https://www.bad-woerishofen.de/fileadmin/Mediendatenbank/Presse/00_woerishofen-geschichte.pdf

[59] In 1894 ontmoette Franz Ferdinand gravin Sophie Chotek, een hofdame van aartshertogin Isabella, echtgenote van aartshertog Frederik van Teschen. Franz begon de villa van aartshertog Friedrich in Pressburg (nu Bratislava) te bezoeken, en op haar beurt schreef Sophie aan Franz Ferdinand tijdens zijn **herstel van tuberculose op het eiland Lošinj in de Adriatische Zee**. Ze hielden hun relatie geheim, totdat het door Isabella zelf werd ontdekt.// Archduke Franz Ferdinand of Austria – Wikipedia (LvdH: mogelijk kuurde hij dus ook tijdens die TBziekte in Wörishofen).
[60] https://en.wikipedia.org/wiki/Archduke_Karl_Ludwig_of_Austria
[61] https://en.wikipedia.org/wiki/Pope_Leo_XIII
[62] Pressemitteilung des Kur- und Tourismusbetriebes Bad Wörishofen; „Zum 200. Geburtstag von Sebastian Kneipp"; Bad_Woerishofen_Portrait_Sebastian_Kneipp (bad-woerishofen.de)

Abraham Calissendorff en Diana Kleyenberg voor het "Kneipp's Wasserkuranstalt" 1897.

Vom Casino zum Haus des Gastes

Eine weitere Notwendigkeit lag Ende des 19. Jahrhunderts für den jungen Kurort darin, den Gästen Unterhaltung zu bieten. Insbesondere an kalten und regnerischen Tagen wollten die Kurenden neben den Anwendungen nicht nur spazieren gehen. Daher wurde mit Freude begrüßt, dass der holländische Maler Abraham

Bild Seite 36 oben:
Blick in das Innere des »Museum artis« von Abraham Calissendorf, das den Kurgästen sowohl als Galerie damals moderner Malerei wie auch als ‚Ersatz' für ein damals noch fehlendes Casino in Wörishofen diente. Aufnahme um 1897.

Enige foto's van het kuroord, Casino en Museumzaal in Wörishofen…[63]

[63] ***Afkomstig van de website : https://www.br.de/wissen/kneipp-wasser-jubilaeum-100.html***

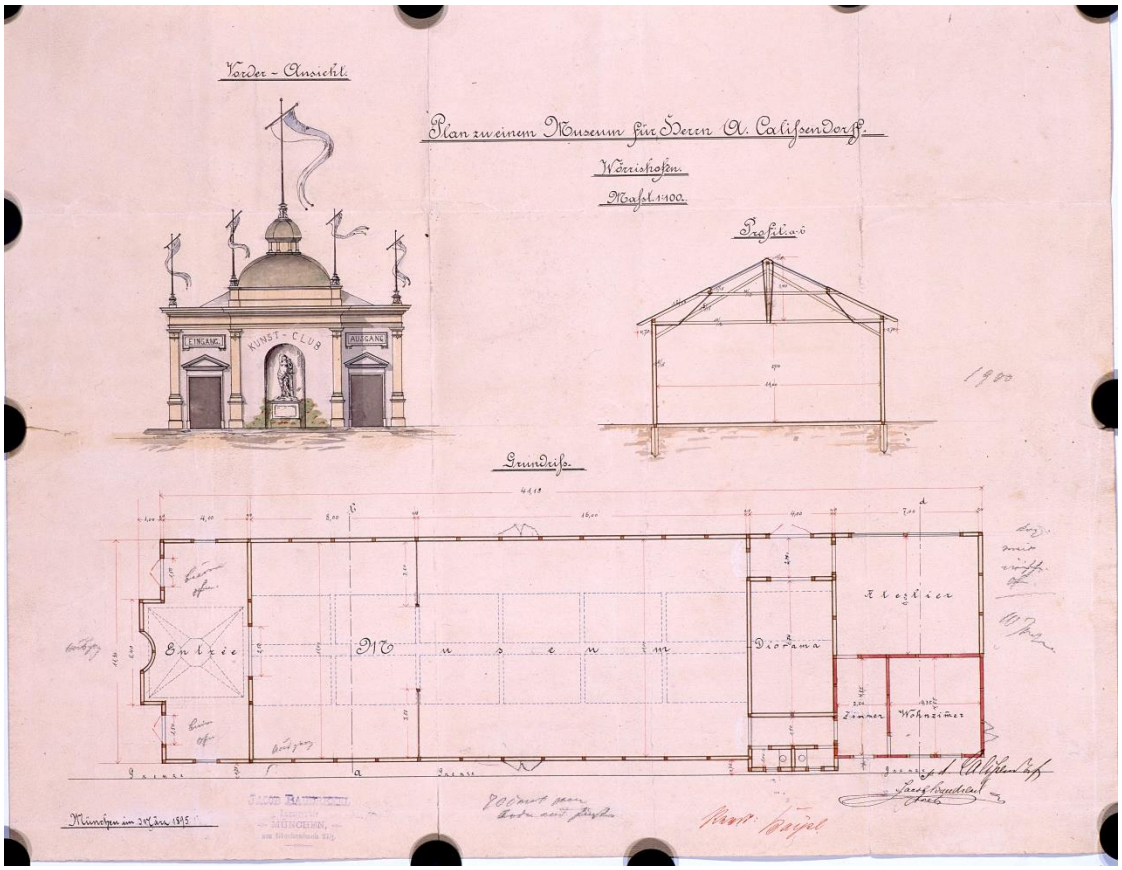
Vorder - Ansicht.
Plan zu einem Museum für Herrn A. Calisendorff.
Wörishofen.
Maßst. 1:100.
Profil a-b
Grundriss.
EINGANG
KUNST - CLUB
AUSGANG
Entree
Museum
Diorama
Atelier
Zimmer
Wohnzimmer
München im März 1895

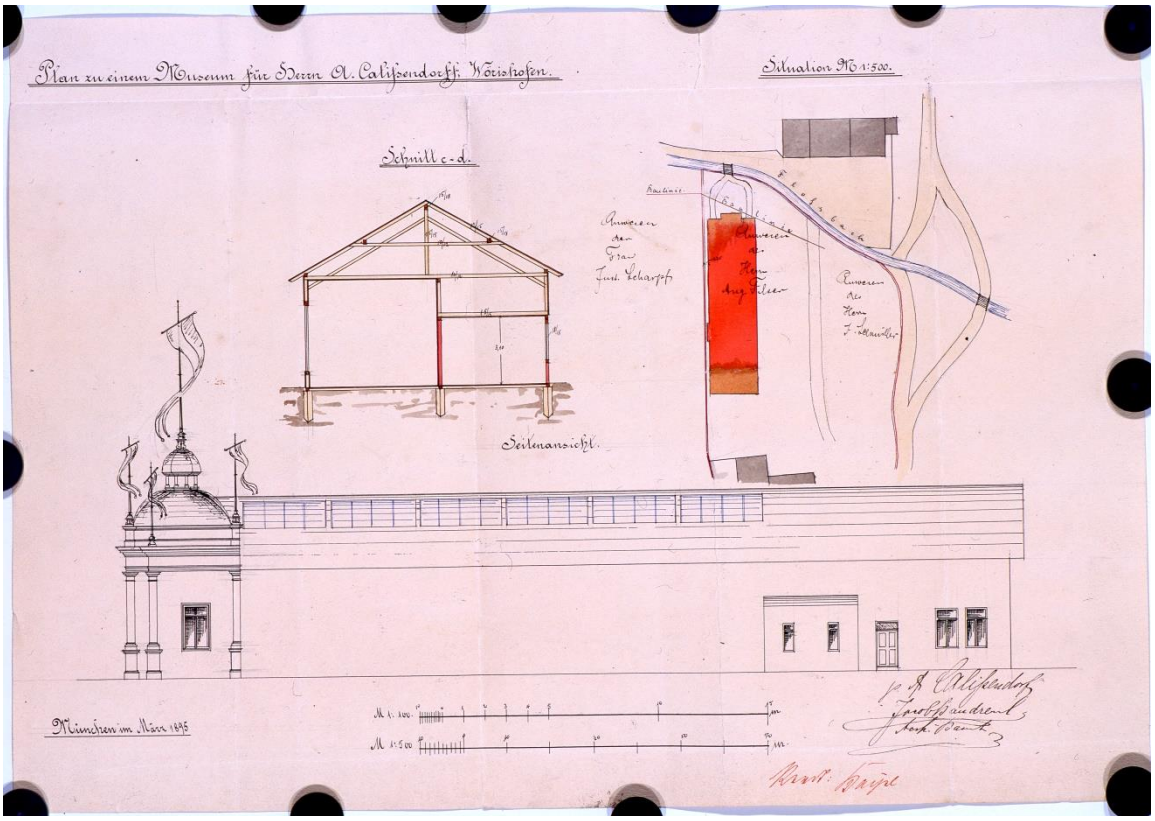
Plan zu einem Museum für Herrn A. Calisendorff. Wörishofen.
Situation M 1:500.
Schnitt c-d.
Seitenansicht.
München im März 1895

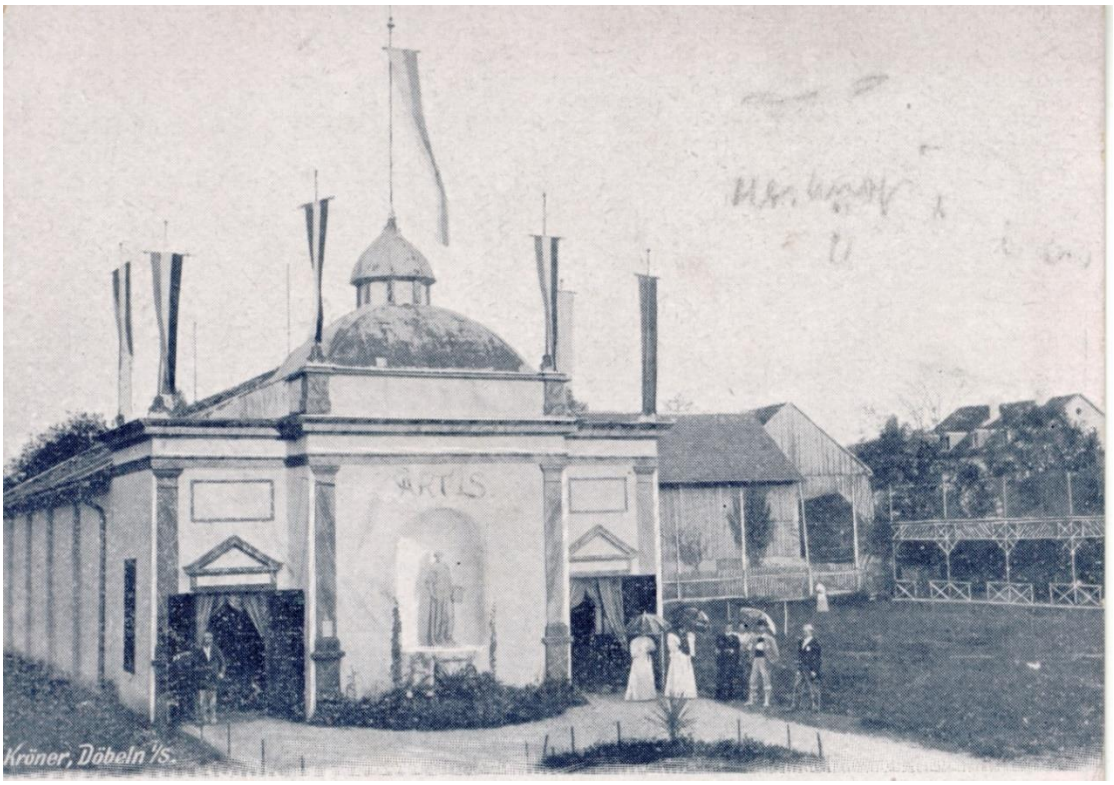

Museum in Wörishofen.

Museumzaal in Wörishofen, achterin Abraham Calissendorff; rechts schilderij van Zeeuwse boer (nu in Museum te Goes) en links schilderij mogelijk mgr. Andrea Aiuti.

Andrea Aiuti – kardinaal / https://nl.wikipedia.org/wiki/Andrea_Aiut
(zie foto hierboven – portret links in de hoek)

Museumzaal in Wörishofen, Abraham Calissendorff links voor de doorgang; met achter hem het schilderij 'boer met pijp' uit 1890.

Postkaart uit Wörishofen - rechtsboven: Museumzaal in Wörishofen, Abraham Calissendorff links voor de doorgang.

Museum artis, Wörishofen.

Internationale Ausstellung

von Gemälden der hervorragendsten Künstler

— verbunden mit Lesesalon. —

Zur Verfügung der p. t. Abonnenten stehen 30 politische Tageblätter und 20 illustrierte Journale in den verschiedensten Sprachen, sowie ein Flügelpiano von Bechstein.

Tageskarten	**Mk.**	**1.—**
Abonnementskarten für 1 Monat	**„**	**5.—**
„ 3 „	**„**	**10.—**
„ 6 „	**„**	**15.—**

A. Calissendorf, Director.

Geöffnet an Wochentagen Vormittag von 8—12 Uhr, Nachmittag von 2—8 Uhr, an Sonn- u. Festtagen nach dem Gottesdienste von 11—12 U. Mittag u. 2—6 U. Abend.

Kneipp'sche Kuranstalt

Victoriabad in Siegen.

Schöne Lage, Logis und Behandlung billig.

Besitzer **Dr. Hellmann**

war 3 Mal in Wörishofen.

Traunstein, Oberbayern

Kneipp'sche Wasserheilanstalt.

Individuelle Behandlung.

herrliche Lage, prachtvolles Gebirgspanorama.

Prospecte durch den Besitzer

Dr. med. C. Wolf.

Arzneien, Nährmittel etc.

nach Kneipp,

insbesondere **Spezialitäten der Engel-Apotheke** in **Würzburg**, zu haben in der

k. u. k. Hofapotheke Salzburg.

Man achte auf die behördlich registrirte Schutzmarke: das Bild und Unterschrift Sr. Hochwürden.

Tüchtiger Kneipparzt

gesucht, eventuell kann die Anstalt später **verpachtet** werden. Sehr günstige Bedingungen. Offerte beliebe man an **Fr. Hemsath** in **Frankfurt** am Main, Röderberg No. 135, zu richten.

Pfr. Seb. Kneipp's

Kraftbrot,
Kraftsuppenmehl,
Kraftzwieback,
Kindernährmehl,
Hafermehl & Hafergrütze

genau nach seiner persönlichen Angabe hergestellt von

H. Zeiher, Ulm a. D.,

Kneipp's Kraftnährmittel-Fabrik.

NB. Obige Fabrikate wurden von Hochw Herrn Prälat Kneipp selbstgeprüft und als vorzüglich anerkannt.

Kneipp - Bad Sulz - Peissenberg

Naturheilanstalt b. München & Luftkurort

unvergleichl. schöne u. gesunde Lage **am bayr. Rigi.** Lichtluft-, Schwimm- und Sonnenbäder. Vorzügliche Verpflegung. Für Vegetarier eig. Tisch. Gesamtkosten 4—4,50 M. pro Tag. Prospekte frei.

Central Blatt 1896 – 0164

Casino zaal in Wörishofen.

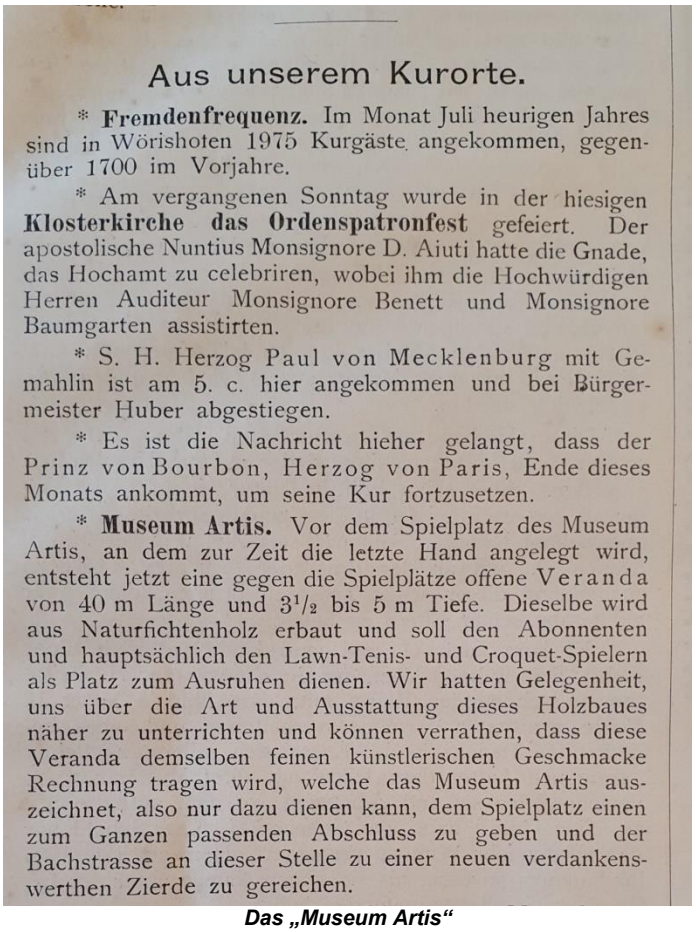

Aus unserem Kurorte.

* **Fremdenfrequenz.** Im Monat Juli heurigen Jahres sind in Wörishoten 1975 Kurgäste angekommen, gegenüber 1700 im Vorjahre.

* Am vergangenen Sonntag wurde in der hiesigen **Klosterkirche das Ordenspatronfest** gefeiert. Der apostolische Nuntius Monsignore D. Aiuti hatte die Gnade, das Hochamt zu celebriren, wobei ihm die Hochwürdigen Herren Auditeur Monsignore Benett und Monsignore Baumgarten assistirten.

* S. H. Herzog Paul von Mecklenburg mit Gemahlin ist am 5. c. hier angekommen und bei Bürgermeister Huber abgestiegen.

* Es ist die Nachricht hieher gelangt, dass der Prinz von Bourbon, Herzog von Paris, Ende dieses Monats ankommt, um seine Kur fortzusetzen.

* **Museum Artis.** Vor dem Spielplatz des Museum Artis, an dem zur Zeit die letzte Hand angelegt wird, entsteht jetzt eine gegen die Spielplätze offene Veranda von 40 m Länge und 3½ bis 5 m Tiefe. Dieselbe wird aus Naturfichtenholz erbaut und soll den Abonnenten und hauptsächlich den Lawn-Tenis- und Croquet-Spielern als Platz zum Ausruhen dienen. Wir hatten Gelegenheit, uns über die Art und Ausstattung dieses Holzbaues näher zu unterrichten und können verrathen, dass diese Veranda demselben feinen künstlerischen Geschmacke Rechnung tragen wird, welche das Museum Artis auszeichnet, also nur dazu dienen kann, dem Spielplatz einen zum Ganzen passenden Abschluss zu geben und der Bachstrasse an dieser Stelle zu einer neuen verdankenswerthen Zierde zu gereichen.

Das „Museum Artis“

Het "Museum Artis" was een 40,5 m lang, 11,2 m breed en 5 m hoog en had een west-oost oriëntatie. Het telde alleen een begane grond met een representatieve ingang aan het Sebastianeum. Het werd op 29.05.1895 geopend. In het museum bevond zich een leeszaal waarin binnen- en buitenlandse kranten beschikbaar waren. Ook weren er concerten voor de 'adellijke samenleving' georganiseerd[64].

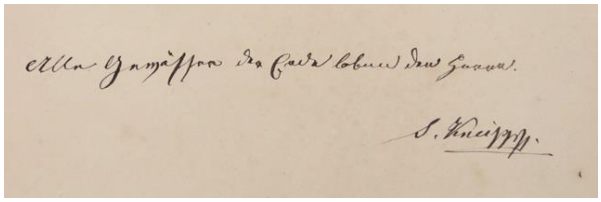

Sebastian Kneipp's bijdrage in het gastenboek van het Museum (zie bijlage):
"Alle Gewässer der Erde loben den Herrn" („Alle wateren van de aarde prijzen de Heer").

[64]) https://www.foerderkreis-kneippmuseum.de/vortragsreihe-kneippjubilaeum

Uit het boek : Bad Wörishofen – Ein Bauerndorf wird Weltbad.[65]

Bild links:
Die Ehrenbürger-Urkunde.

Bild rechts:
Museum artis und Eislaufplatz im werdenden Kurort Wörishofen (1896). Heute steht auf diesem Platz das Kurhaus.

Zugleich melde ich, daß ich nach der Hochzeit meines Sohnes um den 18. November in Wörishofen eintreffen werde, um einige Wochen dort unter Ihrer Aufsicht die Reste meiner alten Übel auszuwaschen. Mit den besten Grüßen bleibe ich Euer Hochwürden dankbar ergebenster

Erzherzog Joseph

Welche Möglichkeiten des Amüsements die hohen Herrschaften außerhalb der Kurzeiten hatten, darüber gibt uns ebenfalls der Chronist anschauliche Schilderung:

„An der Bachstraße, auf der Wiese gegenüber dem Bad Kreuzer, begann der holländische Kunstmaler Calissendorf im Frühjahr 1895 mit der Herstellung eines Musentempels, verbunden mit einer Gemäldegalerie und Lesehalle. Neben dem „Musentempel" sollten von demselben Herrn zwei Lawn-Tennis- und Croquet-Spiele zum Gebrauch der Kurgäste eingerichtet werden. Am 29. Juni 1895 erfolgte die Eröffnung des nunmehr fertiggestellten „Museum artis" in feierlicher Weise

142

im Beisein des Prälaten Kneipp, des päpstlichen Nuntius in Begleitung seiner beiden Sekretäre, mehrerer Domherren und verschiedener geistlicher Würdenträger, der Spitzen der Gemeinde, des Kurwesens und anderer Geladener.

Zu der damaligen Zeit bildete das „Museum artis" eine der ersten Sehenswürdigkeiten des Kurortes. Der Bau hatte eine Länge von 41 m und eine Breite von 11 m. Das Gebäude (Holzbau) war mit Gipsdielen umwandet und hatte ein Dach aus Mattglas. Den Eingang schmückte eine Statue, die Muse, über derselben stand das Wort „Artis", also der Kunst geweiht.

Die Ausstattung des Baues machte einen günstigen Eindruck. Kunstgemälde ersten Ranges hoben sich prächtig von der mattrot gehaltenen Bewandung ab. Wie treffend und natürlich die Darstellungen waren, geht daraus hervor, daß der bekannte „Spitz" des Prälaten Kneipp bellend gegen ein großes Gemälde aufsprang, welches eine Ulmer Dogge darstellte, an deren Brust ein Kätzchen lehnte und es dauerte lange, bis der Spitz sich beruhigte. Eine ständige Gemälde-

143

ausstellung, meist Bilder von Calissendorf dem bekannten Künstler, und anderer großer Meister, boten hohen Kunstgenuß.

In dem künstlerisch ausgestatteten Lesesaal lagen zahlreiche illustrierte Blätter und Bücher auf. Im Musiksalon standen ausgezeichnete Instrumente zur Verfügung und die gediegensten Konzerte gelangten hier zur Aufführung.

Die Internationalität unseres Kurortes wurde durch folgendes Vorkommnis beleuchtet: Als im „Museum artis" die Geburtstagsfeier der Gräfin Margaretha Wratislaw gefeiert wurde, nahmen an dieser Feier 17 Personen hervorragender Kreise teil, die ebensoviele Nationen repräsentierten. Es wurden Trinksprüche in 12 verschiedenen Sprachen ausgebracht, nämlich: französisch, englisch, italienisch, ungarisch, tschechisch, russisch, polnisch, serbisch, kroatisch, norwegisch, holländisch und deutsch.

Das „Museum artis" wurde am 1. Mai 1896 als Casino eingerichtet und mit einer Restauration versehen. 1898 ging die Lesehalle in das Eigentum der Kurkommission über.

Im Freien befanden sich die Croquet-, Lawn-Tennis-Spielplätze und eine lange Wandelbahn bzw. Wandelhalle. Damit aber die Kurgäste und die heimische Jugend auch im Winter ihr Vergnügen haben konnten, hatte man den Dorfbach angestaut und die Wiese mit einer Eisfläche überzogen. Eine Militärkapelle der Kemptener Jäger spielte frohe Weisen und die Schlittschuhläufer freuten sich über diese Darbietungen."

[65] *Burghardt, L.; „Bad Wörishofen – Ein Bauerndorf wird Weltbad, Sebastian Kneipp und sein Wörishofen", Verlag Erwin Geyer, Bad Wörishofen, 1983, p. 142 – 144.*

Bild unten: Die Einweihungsfeierlichkeiten vom 27. Mai 1906 für das neue, von den Münchner Architekten Hessemer und Schmid (auf dem Platz des im Jahre 1904 abgebrannten »Museum artis«) erbaute Casino in Wörishofen. Auf der Postkarte mit Ansicht aus der leichten Vogelschau von Südwesten ist die (bis heute gebliebene) Nord-Süd-Ausrichtung des Gebäudes gut erkennbar, dessen Hauptfassade nach Westen zeigt.

Calissendorf das „Museum artis", einen Leichthallenbau, auf dem Grundstück des Bauern Augustin Filser errichtete und am 29. September 1895 eröffnete. Von schöner Innenausstattung, mit Draperien sowie mit verkäuflichen Gemälden geschmückt, war der Bau mit einer heizbaren Lesehalle ausgestattet, wo auch die bekanntesten Zeitungen und Zeitschriften auflagen. Konzerte, insbesondere klassische Aufführungen, fanden statt – somit hatte die „vornehme Welt" einen Kunsttempel als kulturellen Treffpunkt. Nach dem Tode von Calissendorf erwarb der Kurverein

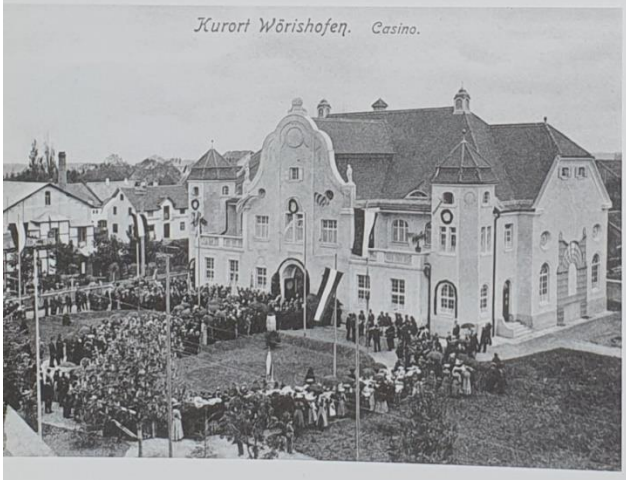

im Jahre 1898 das Gebäude als Casino und richtete darin Lese- und Vergnügungsräume ein.

In der Nacht vom 13. auf den 14. März 1904 brannte jedoch das „Museum artis" auf ungeklärte Weise innerhalb einer Stunde nieder und wurde nicht mehr aufgebaut. Bei dem Brand gingen auch viele Unterlagen des Kneipp-Vereins, der dort inzwischen ein Büro eingerichtet hatte, in Flammen auf.

Nun war die Gemeinde gezwungen, die bereits vorher diskutierte Frage eines großzügigen Kasinos anzugehen. Über den künftigen Standort gab es sehr widersprüchliche Meinungen. Während die Betreiber des Sebastianeums (Bonifaz Reile), der Hotels Kreuzer und Luitpold das Haus im Zentrum sehen wollten, waren die des Parkhotels und des Kneippianums für den Standort in der Nähe des Kurparks. Bonifaz Reile sicherte durch Kauf das Grundstück, auf dem vorher das „Museum artis" gestanden hatte und konnte damit die Mehrheit des Gemeinderates für einen Kasinobau im Zentrum gewinnen.

Am 15. November 1904 wurde bei einer Bürgerversammlung der Gemeinde mit 206 gegen 105 Stimmen der Beschluss gefasst, für eine Summe von 80.000 Mark ein neues Kasino zu bauen. Die Gesamtkosten erreichten jedoch die für die damalige Zeit gewaltige Summe von 116.239 Mark.

Die Einweihung des neuen Kasinos am 27. Mai 1906 wurde zum Großereignis. Um 11 Uhr erfolgte die kirchliche Weihe durch den Wörishofer Pfarrer Ludwig Gebhardt, die Festansprache hielt Dr. med. Alfred Baumgarten, nachmittags folgte die allgemeine Besichtigung durch Kurgäste und Bevölkerung.

Das gelungene Bauwerk wurde mit großer Begeisterung aufgenommen: *Die Erbauer des neuen Kasinos – die Architekten Hessemer und Schmid – haben äußerlich ein architektonisches Musterstück vollbracht. Auch die Innenräume und der große, über 600 Personen fassende Saal mit der Galerie, sind von einfacher Schönheit. Durch ein großes Portal, über dem sich ein Reliefbild Kneipps befindet, betritt man das Gebäude. An der Vorderfront befinden sich das Kurbüro, das Rauch- und Spielzimmer, das Treppenhaus, ein Büro des Stamm-Kneippvereins und ein Büro des Kneipp-Verbandes. Daran schließt sich das Musikzimmer an. Nördlich des Saales sind die Leseräume der I. und II. Klasse, sowie ein Konversationssaal; nach Osten liegen der Lesesaal III. Klasse und die Toilettenräume. In der ersten Etage findet man noch zwei Konversationsräume und an beiden Seiten geräumige Terrassen. Das Haus hat eine Zentralheizung und überall elektrisches Licht.* Der Feiertag endete mit einem festlichen Ball im großen Saal und einer Illumination des Kasinos.

In den Jahren 1934 – 1938 wurde über ein neues – der damaligen Zeit entsprechend monumentales –

Bron = ???? niet kompleet artikel...

81¹/₄⁸ war eine sog. Sternplannummer, d.h. die Grundfläche, auf dem das Museum stand, war Eigentum von Filser, das darauf stehende Gebäude des Museums selbst war Eigentum von Calissendorf. Seit einer weiteren Vermessung im Jahre 1897 wurde beides, sowohl Gebäude wie Grundfläche, als Eigentum von Filser geführt – warum, wissen wir nicht.[170]

Nach dem Tode von Abraham Calissendorf kam am 19. April 1898 die Witwe Dana Calissendorf von Brüssel aus nach Wörishofen, stieg hier im Hause Nr. 168¹/₂, dem Hotel Victoria (in der damaligen Dorschhauser, der heutigen Viktoriastraße) ab[171], trat in Verhandlungen mit der Kurkommission und veräußerte das »Museum artis« an sie, welche in der Halle ein Casino einrichtete. *Dasselbe* [...] *dient zu geselliger Unterhaltung der Kurgäste. Es enthält außer dem Kurbureau und den Kanzleien des Stammkneippvereins und des Kneippverbandes zwei Säle mit Billard, Klavier und Bühnen ausgestattet, ferner ein Lesezimmer, in welchem zahlreiche deutsche und ausländische Tageszeitschriften, wie belletristische und illustrirte Schriften zur Verfügung stehen. Das Casino ist geöffnet im Sommer von 8 Uhr Früh bis 9 Uhr Abends, im Winter von 9 bis 8 Uhr, an Sonn- und Feiertagen bis nach 10 Uhr. Neben dem Casino befindet sich ein Lawn-Tenis-Platz (auch Croquet[172]) und eine gedeckte Wandelhalle. Während der Saison veranstalten die Kurgäste wöchentlich einen musikalisch - deklamatorischen Reunionabend, an den sich meist ein kleines Tänzchen fügt.*

Diese anschauliche Schilderung des Wörishofer Kurlebens um die damalige Jahrhundertwende gibt uns Friedrich Brumann in seinem „Neuen Illustrierten Führer für Wörishofen", wobei er aber nicht erwähnt, daß der geflutete Platz im Winter als Eisplatz genutzt wurde.

Der Kurverein bereinigte auch die Besitzverhältnisse: Am 18. Februar 1903 kaufte er von Augustin Filser sowohl die Grundfläche (0,046 ha), auf der das »Museum artis« stand, wie auch weiteren Grund und Boden, insgesamt 0,168 ha, für 12 000 Mark, und am gleichen Tag auch das Nachbargrundstück PlNr. 82, einen 0,202 ha großen Grasgarten, für 7 500 Mark von Maria Kröpfer.[173]

Auf dem schwierigen Weg zu einem Casino (III): Der 13./14. März 1904 und die Folgen

Da kam die Katastrophe: In der Nacht vom 13. auf den 14. März 1904 brannte das Casino ab, wobei auch zahlreiche Dokumente des Kneippvereins aus der Zeit seit seiner Gründung (14. Dezember 1890) verloren gingen. Die Kurkommission mußte jetzt erneut auf die Suche nach geeigneten Räumen für ein Casino gehen. Und auch dieses Mal konnte Ludwig Geromiller helfen, nur jetzt zusammen mit Fidel Kreuzer. Beide hatten, wie wir bereits oben gesehen haben, im Jahre 1896 die Badeanstalt des Julius Morgenstern aufgekauft. Sie stellten jetzt das Gebäude der Kurkommission zur Verfügung, die es zu einem Saal mit Bühne umbaute. Der bereits am 21. März 1904 eingereichte, von Leonhard Huber gezeichnete Bauplan zum Umbau des Bades wurde am 6. April 1904 genehmigt, am 15. Juni 1904 war der Umbau zum provisorischen Kasino vollendet.[174]

Das durch Zusammenmessung der 1903 erworbenen Flächen entstandene Grundstück PlNr. 82 mit einer Fläche von 0,359 ha wurde jetzt vom Kurverein am 7. April 1905 für 17 500 Mark an die Gemeinde Wörishofen überlassen.[175] Diese errichtete darauf nach Plänen der Münchner Architekten Hessemer & Schmidt einen Kasinoneubau, auf den im Beitrag von Sibylle Appuhn-Radtke näher eingegangen wird, auch zu dem damals ausgelobten Architektenwettbewerb. Die Baugenehmigung zu dem Neubau erfolgte am 18.4.1905, am 1. Juni 1906 war das neue Kasino am damaligen Poetenweg vollendet, welches die HsNr. 34¹/₂ (ab 1913: Kneippstraße 5) erhielt[176].

Merkwürdigerweise war aber Wörishofen mit dem doch sehr ansprechenden Neubau des Kasinos, das man auch Kurkasino und zuletzt Kurhaus nannte, noch nicht ganz zufrieden. Zunächst dachte man nur an einen Anbau, den der Architekt B.D.A. Johannes Schmidt in München im Oktober 1920 plante.

Von 1925 bis 1937 zieht sich aber eine ganze Serie von Plänen des aus Augsburg stammenden, seit 1920 an der TH Dresden lehrenden Professors Adolf Muesmann (Augsburg 1880 – 1956 München) für einen Neubau und eine Neuplanung, welche, wie etwa der Plan der Säulenkolonnade vom 28.XI.34, bereits stark an „Das Bauen im Neuen Reich" erinnern.

Bron ???

Postkarte aus Wörishofen.

Abraham Calissendorff in zijn atelier in Wörishofen.

Abraham Calissendorff in Wörishofen met schilderij van pastoor Kneipp[66]

[66] *Dit schilderij is waarschijnlijk aangekocht door Aartshertog Josef van Oostenrijk, die tussen 1892 en 1897 Wörishofen bezocht en een grote waardering voor pastor Kneipp had. Dit schilderij hing mogelijk in zijn kasteel te Alcsút. Het kasteel van Alcsút werd tussen 1819 en 1827 gebouwd volgens de plannen van de architect Mihály Pollack (1773-1855). Het kasteel werd verwoest na de Tweede Wereldoorlog, alleen de ingang (portiek) versierd met zuilen staat er nog.*
In de loop van de decennia herbergde het kasteel een waardevolle fotogalerij, talrijke kunstwerken en meubels uit een breed scala aan tijdperken. Aartshertogin Clothilde stierf hier in 1927. Het kasteel en het landgoed Alcsút bleven tot het einde van de Tweede Wereldoorlog eigendom van de familie Habsburg. In 1944 werd het gezin gedwongen het kasteel te verlaten. Ze stuurden de kinderen in oktober 1944 naar Duitsland. De laatste eigenaar, aartshertog Joseph Franz en zijn vrouw, bleven het langst en verlieten het kasteel op 19 december 1944, kort voordat het Rode Leger binnentrok. Op 23 december 1944 werd het kasteel bezet door het Rode Leger. Daarna werd ***het kasteel geplunderd door de lokale bevolking en ging de waardevolle inventaris volledig verloren.*** *Na de Russische bezetting van Hongarije in 1945 werd het kasteel een commandopost van het Rode Leger.* ***Gedurende deze tijd vatte het kasteel vlam en brandde volledig uit, waarbij ook het waardevolle familiearchief werd verbrand.*** *https://de.wikipedia.org/wiki/Schloss_Alcs%C3%BAt // Category:Habsburg Mansion, Alcsút – Wikimedia Commons*

Kurort in Wörishofen.

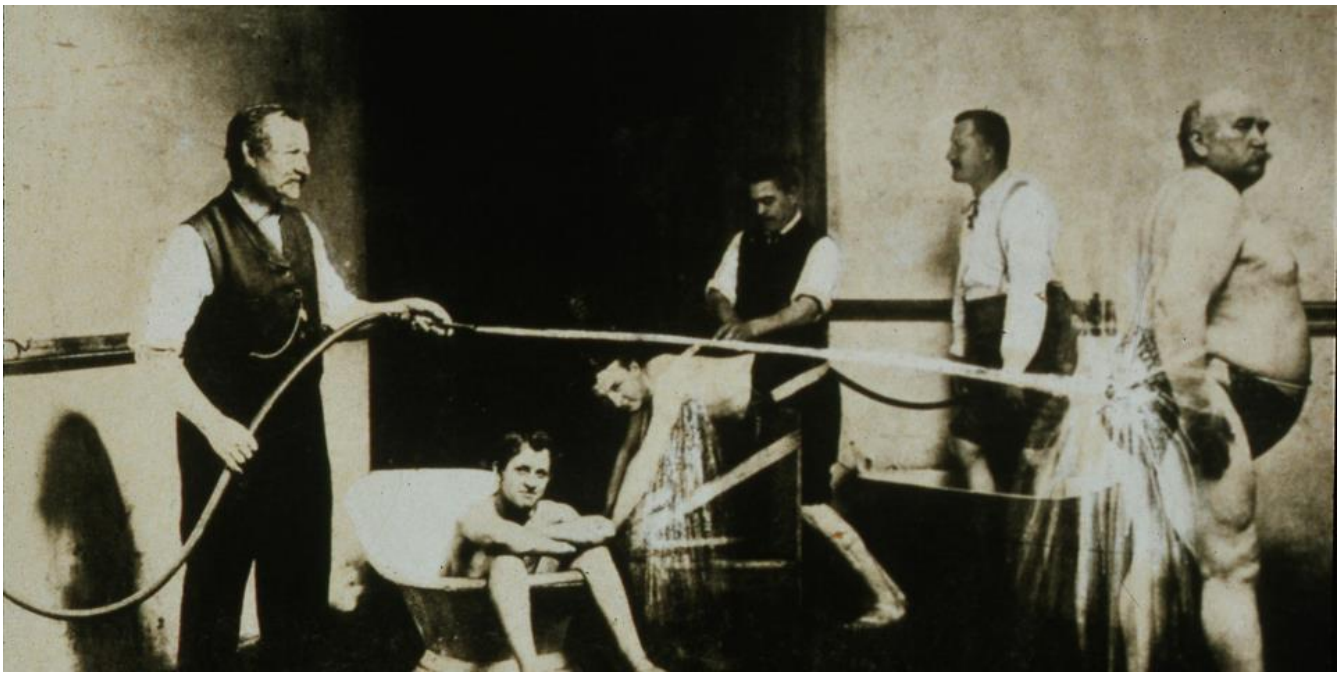

Kurort in Wörishofen.

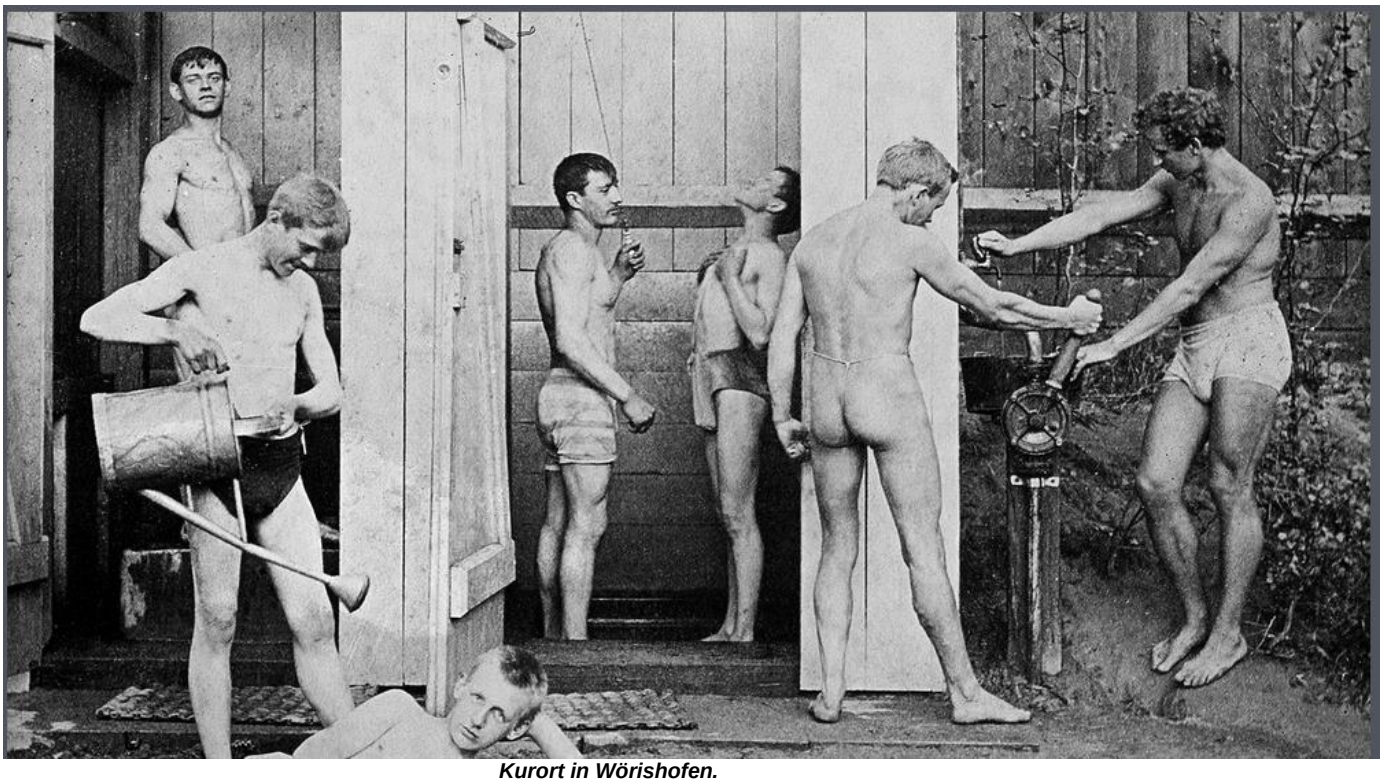

Kurort in Wörishofen.

Pastoor Kneipp met calot – links - steunend op de brugleuning voor "Kneipp's Wasserkuranstalt".

De gieter staat symbool voor de waterkuur van pastor Kneipp

Schaatsbaan naast het Casino in Wörishofen.

Zomervermaak naast het Casino in Wörishofen.

Casino in Wörishofen.

Op 8 juli 1898 verwierf de kuurcommissie het "Museum Artis" van de erven. Immers op 30 januari 1898 overleed schilder Abraham Calissendorff. In de nacht van 13 op 14 maart 1904 brandde het "Museum Artis" binnen een uur af. Hoe dat kon gebeuren is nooit duidelijk geworden. [67]

Casino in Wörishofen.

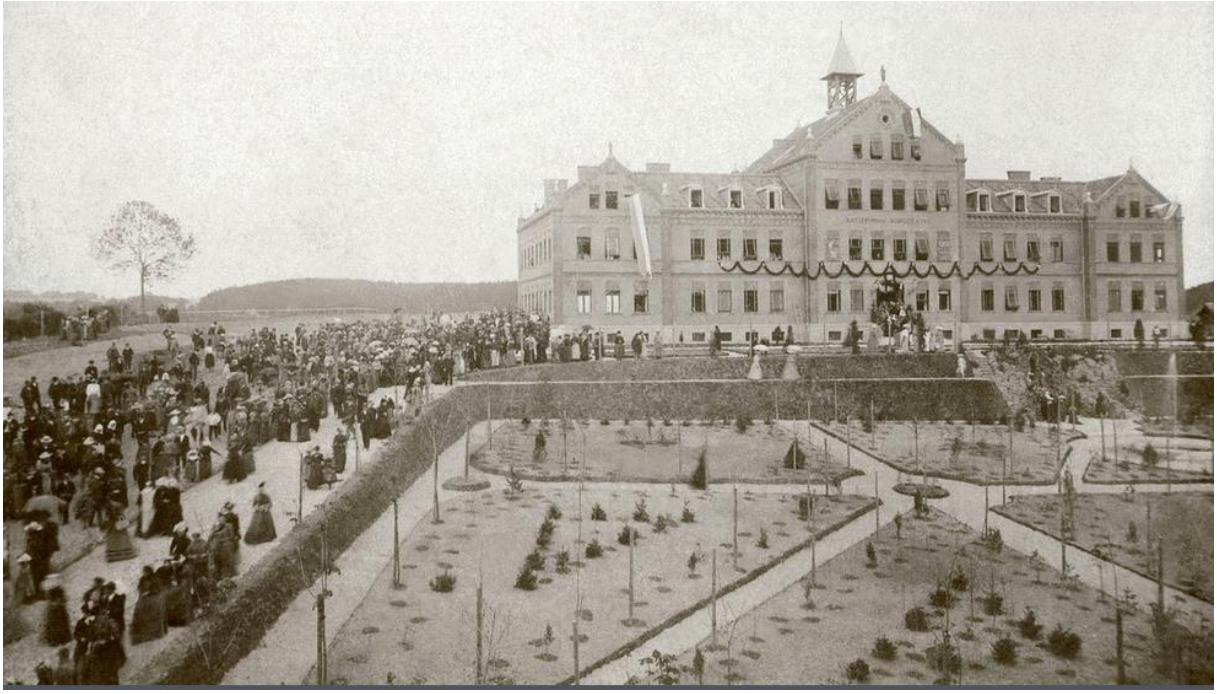

Stiftung ‚Kinderasyl' door Kneipp opgericht in 1893

In de winter van 1896-1897 verbleef de kunstschilder en zijn vrouw enkele maanden in het kasteel Alcsút van de aartshertog Josef in Cirkvenica (Kroatië).[68] Daar was in 1895 het Hotel 'Therapia' geopend met 120 bedden en een Hydrotherapeutisch Instituut. [69] Van de

[67] https://www.bad-woerishofen.de/veranstaltungen/kurhaus

[68] https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Joseph_Karl_Ludwig_von_Österreich - Is dit wel de juiste Josef?

[69] Ende,van der, E.; Hoogenraad, C.; Lely, van der, A.; "Onderwatershof (1852 – 2002); Honderdvijftig jaar zorg voor ouderen in Rijswijk"; Koninklijke De Swart, Den Haag; november 2002; ISBN 90-806793-2-1; p. 57. In the 19th century Crikvenica began to attract many tourists, which brought about a turning point in its history. In 1877 a harbour was built in Crikvenica, in 1888 a bathing beach and as early as 1891 the first hotel had opened. Crkvenica werd in 1892 officieel tot kuuroord. In ***1895 the Hotel Therapia was opened with 120 beds and a***

aartshertog zou hij de titel ‘Hofmaler’ en zijn wapenschild mogen voeren, ***<u>daar is echter nog géén bewijs voor gevonden.</u>***

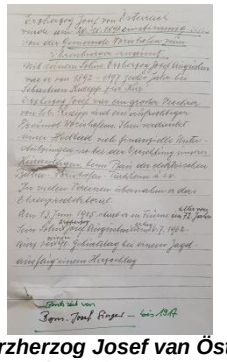

Erzherzog Josef van Österreich – mogelijk vanwege Tb van zijn zoon – bezoeken aan Wörishofen

Erzherzog Ladislaus Philipp II – leed wsl. aan TB en is gestorven op 6 sept. 1895

<u>In het hierboven afgebeelde briefje staat navolgende tekst genoteerd:</u>

“Erzherzog Josef von Österreich würde um 20.10.1898 einstimmig von der Gemeinde Wörishofen zum Ehrenbürger ernannt. Mit seinem Sohne Erzherzog Josef Augustus war er um 1892 – 1897 jedes Jahr bei Sebastian Kneipp zur Kur. Erzherzog Josef war ein grosser Verehrer von Seb. Kneipp und ein aufrichtiger Freund Wörishofens. Ihr veradnkt unser Heilbad viele finanzielle Unterstutzingen. So bei der Einrichtung unserer Kuranlagen, beim Bau der elktrischen Bahn Wörishofen – Türkenheim, usw. In vielen übernahm er das Ehrenprotectorat. Am 13.Juni 1905 starb er im Alter von 72. Jahren. Sein Sohn Erzherzog Josef Augustin erlag am 6.7.1962 – kurz vor seinem 90. Geburtstag eien Jagdausflug einen Herzschlag.“

Hydrotherapy Institute. https://en.wikipedia.org/wiki/Crikvenica De stad behoorde zoals de rest van Kroatië tot 1918 tot Oostenrijk-Hongarije. https://nl.wikipedia.org/wiki/Crikvenica

Erzherzog Josef von Österreich : zijn kasteel in Alcsut. In de WOII leeg geroofd door Russiche soldaten en daarna in de brand gestoken. Mogelijk zijn daardoor verschillende schilderijen van A. Calissendorff verloeren gegaan; zoals het portret van Kneipp en dat van zijn zoon Erzherzog Ladislaus Philipp II [70]

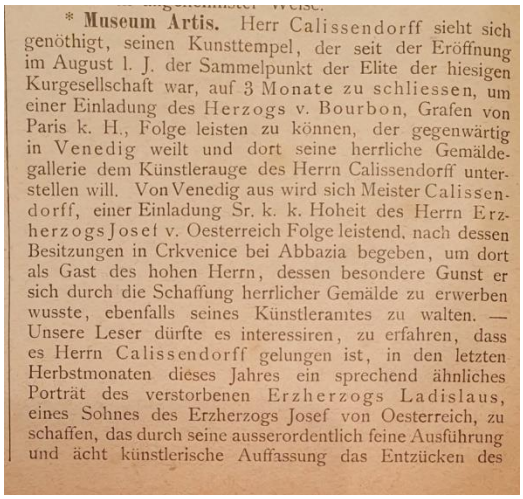

* **Museum Artis.** Herr Calissendorff sieht sich genöthigt, seinen Kunsttempel, der seit der Eröffnung im August l. J. der Sammelpunkt der Elite der hiesigen Kurgesellschaft war, auf 3 Monate zu schliessen, um einer Einladung des Herzogs v. Bourbon, Grafen von Paris k. H., Folge leisten zu können, der gegenwärtig in Venedig weilt und dort seine herrliche Gemäldegallerie dem Künstlerauge des Herrn Calissendorff unterstellen will. Von Venedig aus wird sich Meister Calissendorff, einer Einladung Sr. k. k. Hoheit des Herrn Erzherzogs Josef v. Oesterreich Folge leistend, nach dessen Besitzungen in Crkvenice bei Abbazia begeben, um dort als Gast des hohen Herrn, dessen besondere Gunst er sich durch die Schaffung herrlicher Gemälde zu erwerben wusste, ebenfalls seines Künstleramtes zu walten. — Unsere Leser dürfte es interessiren, zu erfahren, dass es Herrn Calissendorff gelungen ist, in den letzten Herbstmonaten dieses Jahres ein sprechend ähnliches Porträt des verstorbenen Erzherzogs Ladislaus, eines Sohnes des Erzherzogs Josef von Oesterreich, zu schaffen, das durch seine ausserordentlich feine Ausführung und ächt künstlerische Auffassung das Entzücken des

[70] Mededelingen en foto's omtrent *Erzherzog Josef von Östereich en Ladislaus Philipp II* komen van Michael Scharpf, van de Verschönerungs Verein und Museum Kneipp Wörishofen (juli 2022). *Het schilderijvan pastor Kneipp is waarschijnlijk aangekocht door Aartshertog Josef van Oostenrijk, die tussen 1892 en 1897 Wörishofen bezocht en een grote waardering voor pastor Kneipp had. Dit schilderij hing mogelijk in zijn kasteel te Alcsút. Het kasteel van Alcsút werd tussen 1819 en 1827 gebouwd volgens de plannen van de architect Mihály Pollack (1773-1855). Het kasteel werd verwoest na de Tweede Wereldoorlog, alleen de ingang (portiek) versierd met zuilen staat er nog. In de loop van de decennia herbergde het kasteel een waardevolle fotogalerij, talrijke kunstwerken en meubels uit een breed scala aan tijdperken. Aartshertogin Clothilde stierf hier in 1927. Het kasteel en het landgoed Alcsút bleven tot het einde van de Tweede Wereldoorlog eigendom van de familie Habsburg. In 1944 werd het gezin gedwongen het kasteel te verlaten. Ze stuurden de kinderen in oktober 1944 naar Duitsland. De laatste eigenaar, aartshertog Joseph Franz en zijn vrouw, bleven het langst en verlieten het kasteel op 19 december 1944, kort voordat het Rode Leger binnentrok. Op 23 december 1944 werd het kasteel bezet door het Rode Leger. Daarna werd* ***het kasteel geplunderd door de lokale bevolking en ging de waardevolle inventaris volledig verloren.*** *Na de Russische bezetting van Hongarije in 1945 werd het kasteel een commandopost van het Rode Leger.* ***Gedurende deze tijd vatte het kasteel vlam en brandde volledig uit, waarbij ook het waardevolle familiearchief werd verbrand.*** *https://de.wikipedia.org/wiki/Schloss_Alcs%C3%BAt // Category:Habsburg Mansion, Alcsút – Wikimedia Commons*

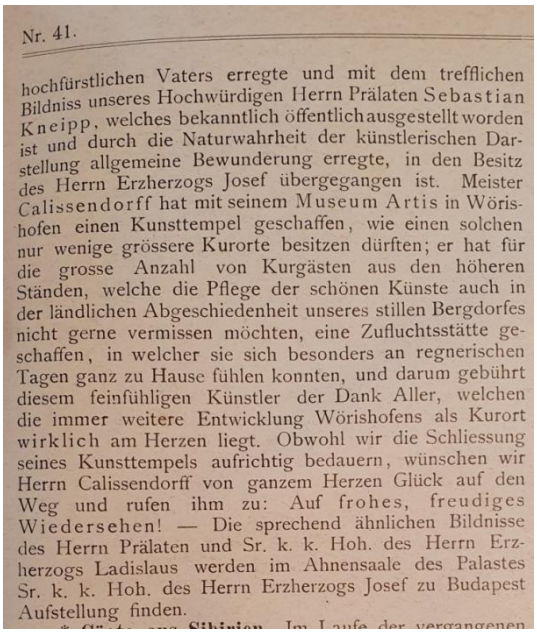

Nr. 41.

hochfürstlichen Vaters erregte und mit dem trefflichen Bildniss unseres Hochwürdigen Herrn Prälaten Sebastian Kneipp, welches bekanntlich öffentlich ausgestellt worden ist und durch die Naturwahrheit der künstlerischen Darstellung allgemeine Bewunderung erregte, in den Besitz des Herrn Erzherzogs Josef übergegangen ist. Meister Calissendorff hat mit seinem Museum Artis in Wörishofen einen Kunsttempel geschaffen, wie einen solchen nur wenige grössere Kurorte besitzen dürften; er hat für die grosse Anzahl von Kurgästen aus den höheren Ständen, welche die Pflege der schönen Künste auch in der ländlichen Abgeschiedenheit unseres stillen Bergdorfes nicht gerne vermissen möchten, eine Zufluchtsstätte geschaffen, in welcher sie sich besonders an regnerischen Tagen ganz zu Hause fühlen konnten, und darum gebührt diesem feinfühligen Künstler der Dank Aller, welchen die immer weitere Entwicklung Wörishofens als Kurort wirklich am Herzen liegt. Obwohl wir die Schliessung seines Kunsttempels aufrichtig bedauern, wünschen wir Herrn Calissendorff von ganzem Herzen Glück auf den Weg und rufen ihm zu: Auf frohes, freudiges Wiedersehen! — Die sprechend ähnlichen Bildnisse des Herrn Prälaten und Sr. k. k. Hoh. des Herrn Erzherzogs Ladislaus werden im Ahnensaale des Palastes Sr. k. k. Hoh. des Herrn Erzherzogs Josef zu Budapest Aufstellung finden.

Ergens in 1897 – 1898 reist Abraham met zijn vrouw terug naar Nederland. Het ***lijkt waarschijnlijk*** dat hij zijn laatste levensmaanden heeft doorgebracht bij zijn welvarende broer Jacobus Bernardus Calissendorff (Rotterdam 9 juli 1854 – Utrecht 22 Juni 1909). Hij overlijdt op 44 jarige leeftijd op 30 januari 1898 te Utrecht. Over de eventuele nalatenschap in het Museum te Wörishofen is niets bekend. Het is misschien mogelijk dat na de verkoop van het Museum aan het Casino, zijn niet verkochte werken door zijn weduwe naar Nederland zijn getransporteerd.

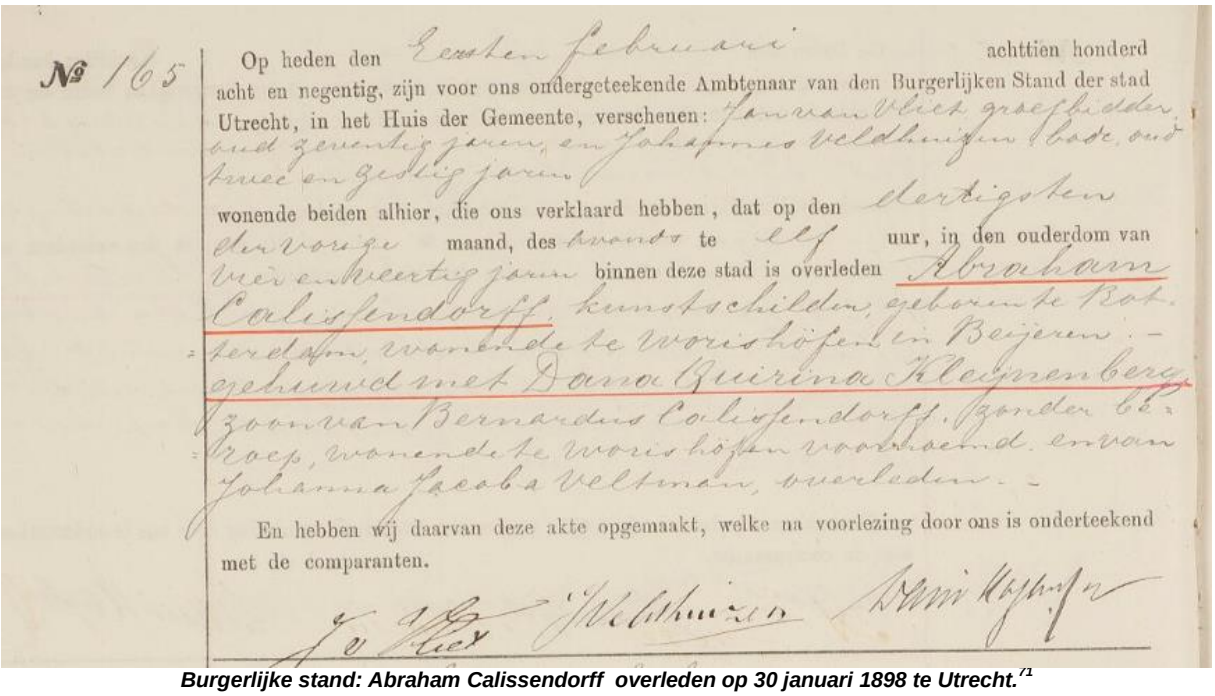

№ 165

Op heden den Eersten Februari achttien honderd acht en negentig, zijn voor ons ondergeteekende Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der stad Utrecht, in het Huis der Gemeente, verschenen: Jan van Vliet grootvader oud zeventig jaren, en Johannes Veldhuijzen bode, oud twee en zestig jaren

wonende beiden alhier, die ons verklaard hebben, dat op den dertigsten der vorige maand, des avonds te elf uur, in den ouderdom van vier en twaalf jaren binnen deze stad is overleden Abraham Calissendorff, kunstschilder, geboren te Rotterdam, wonende te Worishöfen in Beijeren, gehuwd met Dana Quirina Kleijnenberg, zoon van Bernardus Calissendorff, zonder beroep, wonende te Worishöfen voorhoend, en van Johanna Jacoba Veltman, overleden.

En hebben wij daarvan deze akte opgemaakt, welke na voorlezing door ons is onderteekend met de comparanten.

J. v. Vliet J. Veldhuijzen D. Kleijnenberg

Burgerlijke stand: Abraham Calissendorff overleden op 30 januari 1898 te Utrecht.[71]

[71] https://www.archieven.nl/nl/zoeken?mivast=0&miadt=0&mizig=310&miview=tbl&milang=nl&micols=1&mip3=calissendorff&mip1=abraham&mibj=1830&miej=1949 // Burgerlijke Stand/ Overlijden met Abraham Calissendorff / 44 jaar oud / Vader Bernardus Calissendorff / Moeder Johanna Jacoba Veltman / Partner Dana Quirina Kleijnenberg / Datum 30-01-1898 / Utrecht / Documenttype Erfgoedinstelling Het Utrechts Archief / Utrecht / Archief 481 /Registratienummer 474-01 Aktenummer 165 / Registratiedatum 01-02-1898 Akteplaats Utrecht / Collectie Burgerlijke Stand van de gemeenten in de provincie Utrecht 1811-1902 / Boek Utrecht 1898 / Inventarisnummer: 474-01 / Aktenummer: 165 // NL-UtHUA_A131422_000060.jpg

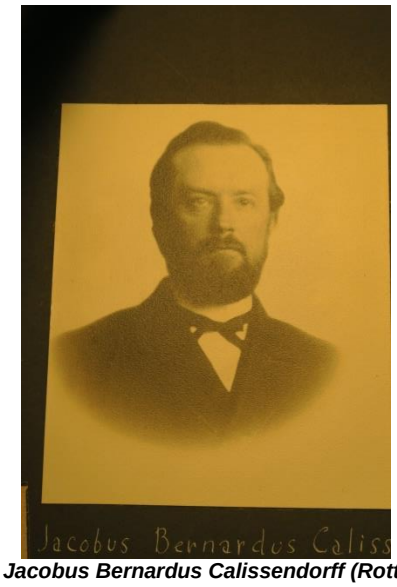

Jacobus Bernardus Calissendorff (Rotterdam 9 juli 1854 – Utrecht 22 Juni 1909).

Helaas zijn vele schilderijenvan Abraham Calissendorff anno 2022 onvindbaar omdat zij zich in particuliere handen bevinden. Alleen door toevallige aanbiedingen op kunstveilingen kan enig zicht op deze andere werken ontstaan. Daarnaast is een deel van zijn oeuvre mogelijk verbrand (zoals in het kasteel te Ascút), vernietigd tijdens oorlogshandelingen of eenvoudigweg als ‘afval’ verdwenen. Hopelijk zullen in de toekomst toch nog enige van zijn schilderijen worden geïdentificeerd en daardoor voor toekomstige generaties bewaard blijven.

Familie-Berichten.

UIT ANDERE COURANTEN.

Ondertrouwd: 31 *Januari*: H. J. Holt, Haarlem, en A. C. M. Straathof, Utrecht.

Bevallen: 29 *Januari*: L. Groenman, geb. Hartlooper, Z., C. Lopes Quiros, geb. Senior Coronel, D., beiden Amsterdam; — C. Bluijssen, geb. van den Heuvel, Z., Asten.

30 *Januari*: G. M. C. Hegener, geb. Elferinck, D., Amsterdam; — Van Gulik, geb. Kingma Boltjes, D., Doetinchem; — A. van Dieren Bijvoet, geb. Haakman van den Bergh, Z. (overl.), Haarlem.

Overleden: 25 *Januari*: Wed. M. Reens, geb. Bruske, 65 j., Amsterdam.

26 *Januari*: J. van Merkesteijn, 56 j., Tjandie bij Semarang.

29 *Januari*: H. B. Kuijt, 70 j., Wed. L. H. van Os, geb. Aleng, 75 j., beiden Amsterdam; — D. Fontein de Jong, 61 j., Murmerwoude; — P. van der Plas, 85 j., Rotterdam; — Wed. R. Doorn, geb. Jongen, 83 j., Wormerveer.

30 *Januari*: Wed. M. Keemink, geb. van Opstal, 73 j., Pernis; — A. Calissendorff, 44 j., Utrecht; — A. Zuiderhoek, geb. Seret, 77½ j., Sliedrecht; — R. Winkel, 49 j., Londen.

31 *Januari*: Jongste kindje van L. Pienas, 1½ j., Rotterdam.

1898-02-02 // Nieuws van de Dag.

Heden in Eigen Haard o. a.: een beschrijving, met gravure naar een schilderij van A. Calissendorff, van het Onderwatershofje te Rijswijk; een beschouwing van Hugo De Vries, met afbeeldingen, over Haarlem's hyacintenvelden en den bollenhandel; en een waarschuwing tegen de ongenoode en onwelkome gasten, de Meikevers, van J. E. Rombouts.

1898-03-20 // Vaderland.

De triumf van het realisme. — Een zesjarige heeft met haar vader het schilderij bezien van Calissendorff, dat dezer dagen voor het raam van Goupil zooveel kijklustigen trekt, en zegt een half uur later: »Papa, laten wij nog eens bij Goupil gaan kijken; misschien zitten die mannetjes en vrouwtjes nu wel thee te drinken".

1898-08-27 // Vaderland … een grapje!

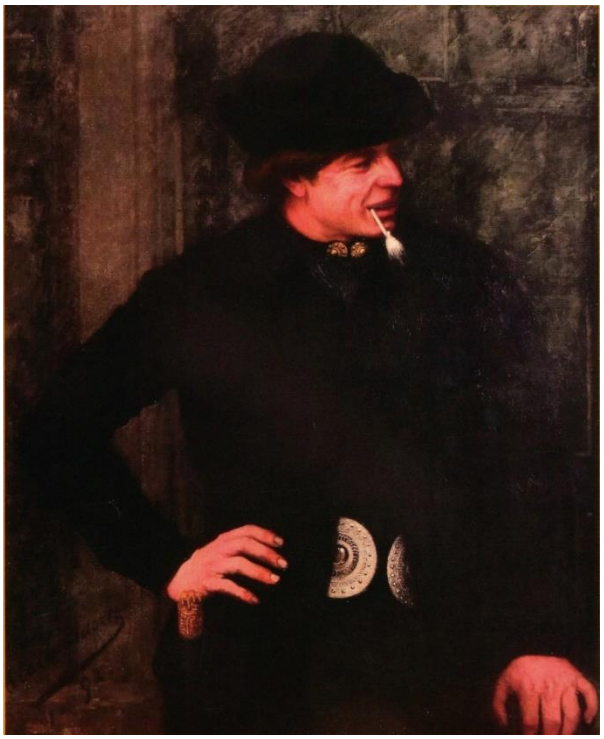

Abraham Calissendorff uit 1892: "een boer in Zuid-Bevelandse kleederdracht". [72]

De types en genre-schilderingen zijn vele. Mevr. Bisschop—Swift heeft „de kleine fluitist" van niet geringe verdienste gemaakt. De „Zeeuwsche boer" van Calissendorff, even typisch als correct, vond ietwat te laat een betere plaats op de tentoonstelling. De „bedelaressen" van Coenraets stalen met haar ver-

1898-11-05 // Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage.[73]

Kunstveiling.

Een uitgebreide kunstveiling zal Dinsdag en Woensdag a. s. in De Brakke Grond gehouden worden onder leiding van de firma C. F. Roos & Co. Het zijn schilderijen, aquarellen en teekeningen uit de nalatenschappen van mevr. J. L. Kuinders te 's-Gravenhage, van den schilder A. Calissendorff en anderen. Zaterdag a. s., Zondag en Maandag is er kijkdag. Goede afbeeldingen van werken van Jacob en Willem Maris, van Israëls—een aquarel met het bekende onderwerp, een boerenjongen en een meisje, loopende over een landweg — Artz, Mesdag, Calissendorff wijzen op een belangrijke veiling. Ook verder staan er heel wat goede namen in den catalogus.

1898-03-15 // Vaderland.

[72] *Historisch Museum De Bevelanden, Singelstraat 13, 4461HZ – Goes; tel.: 0113-228883 // In 2017 verwierf het Museum het schilderij van Abraham Calissendorff uit 1892: "een boer in Zuid-Bevelandse kleederdracht". Schilderijen met Bevelandse streekdracht, met name portretten van mannen, zijn heel schaars. info@hmdb.nl // https://www.hmdb.nl/museumweek.html*

Moderne Schilderijen, Aquarellen en Teekeningen

uit de **Nalatenschap** van wijlen Mevrouw de **Weduwe J. L. KUINDERS**, uit 's-Gravenhage, het **atelier** van wijlen den Heer **A. CALISSENDORFF**, kunstschilder, overleden te *Overschie*, enz., waaronder zeer belangrijk werk door **JOZEF ISRAELS** en **JACOB MARIS**, verder fraaie Schilderijen en Aquarellen, waarvan vele geëncadreerd, door: ACHENBACH, ALMA TADEMA, APOL, ARTZ, BILDERS, DE BOCK, BOSBOOM, BRETON, CALAMÉ, CASSIERS, CALISSENDORFF, DU CHATTEL, DEKKER, EERELMAN, VAN ESSEN, HOBBE SMITH, HOYNCK VAN PAPENDRECHT, HULK, JACQUES, TEN KATE, KEVER, LEYS, W. MARIS, MAUVE, MESDAG, TER MEULEN, MOES, NAKKEN, OFFERMANS, VAN OORT, POGGENBEEK, ROCHUSSEN, ROELOFS, RONNER, SPRINGER, THOLEN, VERBOECKHOVEN, HUBERT VOS, VROLIJK, Prof. N. V. D. WAAY, WEISSENBRUCK, WIJSMULLER, DE ZWART enz., benevens eenige **fraaie Bronzen**, geëncadreerde **Etsen** enz., waarvan de **zeer belangrijke verkooping op**

Dinsdag 21 en Woensdag 22 Maart 1899

in „**de Brakke Grond**" te **Amsterdam**, zal plaats hebben.

Bezichtiging: Zaterdag 18 en Zondag 19 Maart, partikulier; Maandag 20 Maart, publiek. — **Catalogi** (geïllustreerd à f 1.—) verkrijgbaar bij de Directie der verkooping.

C. F. ROOS & Co., Nes 49, Brakke Grond, **Amsterdam.**

1899-03-17 // Provincie Noord-Brabant en 's Hertogenbosch Courant.

Op 21 en 22 Maart a. s. zal in „De Brakke Grond" te Amsterdam geveild worden een collectie moderne schilderijen en teekeningen, voortkomend uit de nalatenschappen van mevr. de wed. I. H. Kuinders alhier en den schilder Abraham Calissendorff, overleden te Overschie. Men vindt hier o. a. werken van: Alma Tadema, Apol, Artz, Bauffe, Bilders, Bles, De Bock, Bosboom, Jules Breton, Duchattel, Eerelman, Haverman Israëls, Kever, Karsen, Jacob en Willem Maris, Martens, Mauve, Mesdag, Ter Meulen, Offermans, Poggenbeek, Rink, Rochussen, Roelofs, mevr. Ronner, Tholen, Valkenburg, Vrolijk, Weissenbruch, De Zwart; en voorts een aantal nagelaten werken van Calissendorff, en den inhoud van diens atelier.

Land en Zeemacht

1899-03-20 // Vaderland.

Veiling-Roos.

In de veiling van schilderijen, door de firma C. F. Roos & Co. gisteren in *De Brakke Grond* gehouden, werden de volgende hoogere prijzen besteed:

Alma Tadema, *Jonge vrouw*, *f* 475; Apol, *Winter*, *f* 1120; Artz, *Moeder en kind*, *f* 1300; G Bilders en De Haas, *Koeien in de weide*, *f* 300; De Bock, *Winter*, *f* 245; Du Chattel, *Avond*, *f* 630; B. de Hoog, *De Jager*, *f* 270; Jozef Israëls, *Idylle* (aquarel) *f* 2850; H. Leys, *Terugkeer van den jager*, *f* 830; Jacob Maris, *Molen op den sneeuwdag*, *f* 10,900 (aangekocht door de firma Buffa); Willem Maris, *Melkuur*, *f* 530; Dezelfde, *Eendenslootje*, *f* 400; Mauve, *Bont koetje*, *f* 250; Mesdag, *Kalme zee*, *f* 1275; Dezelfde, *Uitzeilen van de visschersvloot*, *f* 910; Nakken, *Op de boerderij*, *f* 325; Poggenbeek, *In de peelen*, *f* 500; Roelofs, *Wilgenboschje*, *f* 800- Dezelfde, *Zomerdag*, *f* 430; Dezelfde, *Struikgewas*, *f* 325; Wijsmuller, *In de weide*, *f* 305; Calissendorff, *Mis op Capri*, *f* 150; Dezelfde, *Kerk te Rijswijk*, *f* 105.

1899-03-22 // Veiling.

Vrijdag 12 Mei in een der benedenzalen van het „Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen", aan den Zwarteweg te 's Gravenhage, ten overstaan van den deurwaarder J. M. Doornberg, aldaar, en onder directie van G. Groen, veiling van een collectie moderne schilderijen, w. o. van: V. Borselen, Th. De Bock, Bos, Calissendorff, Dankmeyer, D. De la Mar, Jan Van Essen, Eichelberg, Evers, Gabriël, v. Ingen, Koekkoek, Kool, Leickert, Meijer, Nanninga, Roelofs, Reijntjes, Scholten, v. d. Sande Bakhuijzen, benevens eenige aquarellen. Kijkdagen: Woensdag en Donderdag.

1899-05-08 // Vaderland.

EEN INTERESSANTE COLLECTIE

Moderne Schilderijen,

w. o. voorkomen van: Becker, v. Borselen, Th. De Bock, Bos, Bartels, v. Bergen, Calissendorff, Dankmeyer, D. De la Mar, Jan Van Essen, Eichelberg, Evers, Gabriël, Jac. W. Gruyter, v. Ingen, Koekkoek, Kuipers, Kluyver, Kool, Leickert, Meijer, Nanninga, Roelofs, Reijntjes, Scholten, v. d. Sande Bakhuijzen, Verheijen, v. Wijngaard e. a.

1899-05-10 // Vaderland.

De N.V. Deurwaarders-Verkooplokaal „DE EENDRACHT", is voornemens, ten overstaan van den Deurwaarder D. T. SCHOUTEN, op Dinsdag 3 Februari 1914, des namiddags 2½ uur, in het gebouw der Vennootschap, BAAN No. 1, Rotterdam, publiek te verkoopen:

eene Collectie Schilderijen,

afkomstig van verschillende Nalatenschappen, waarbij eene fraaie, merkwaardige collectie uit Schiedam, waaronder Werken van

Bosboom, Calissendorff, A. B. Dirckx, Jos. Israël's, Kever, Koekkoek, Melis, Moerenhout, Monticelli, Rip, Ruggiero, Smidt-Crans, Weiland, Wiggers, e.a. bekende Meesters.

Te bezichtigen Zondag 1 en Maandag 2 Februari 1914, van 11 tot 4 uur. Catalogus verkrijgbaar ten Kantore der Directie, Baan 1, Rotterdam. 2565 60

1914-01-28 // Maasbode.

BR 2992

Prijs f 1.50
bij Abonnement f 5.— per jaar

BELANGRIJKE KUNSTVEILING

o.m. IN OPDRACHT VAN: MEVROUW C. A. VEDER-HAVELAAR,
MEVROUW DE WED. J. A. G. C. TROSEE-ROMSWINCKEL,
MEVROUW L. BLIJDENSTEIN-OTTENHOF, DEN WELEDELGEB.
HEER H. ANDRÉ DE LA PORTE e.a.

OP WOENSDAG 3 FEBRUARI 1943
EN VOLGENDE DAGEN
AANVANG DAGELIJKS OM 10 EN 1330 UUR

RIJKSINSTITUUT VOOR OORLOGSDOCUMENTATIE
BIBLIOTHEEK

KIJKDAGEN: ZATERDAG 30, ZONDAG 31 JANUARI
EN MAANDAG 1 FEBRUARI 1943 VAN 10—4 UUR

DIRECTIE VAN MARLE & BIGNELL
LANGE VOORHOUT 58 's-GRAVENHAGE
TEL. 114324

A. CALISSENDORFF

26 In de koestal.
Doek, hoogte 54 c.M., breedte 74 c.M

CARRAVACCI
Copie naar

27 Portret.
Doek, hoogte 69 c.M., breedte 57 c.M.

G. CARELLI

28 Aan de Middellandsche zee.
Doek, hoogte 52 c.M., breedte 102 c.M

I. CHAPCHAL

29 Kruisafname.
Paneel, hoogte 92 c.M., breedte 66 c.M

P. DA CORTONA
Copie naar

30 Tweegevecht.
Doek, hoogte 114 c.M., breedte 171 c.M.

J. W. CROMMELIN

31 Havengezicht.
Paneel, hoogte 33 c.M., breedte 24 c.M.

C. COLLIER

32 Vanitas stilleven.
Doek, hoogte 45 c.M., breedte 32 c.M

W. A. VAN DEVENTER

33 Heuvelachtig landschap.
Paneel, hoogte 57 c.M., breedte 70 c.M.

C. L. DAKE

34 Heide met schapen.
Paneel, hoogte 35 c.M., breedte 50 c.M.

A. DAUDSON

35 Studie van een Arabier.
Doek op paneel, hoogte 25 c.M., breedte 19 c.M.

C. J. DELFF
1571—1643

36 Rebecca aan de bron.
Voluit gemerkt.
Doek, hoogte 138 c.M., breedte 135 c.M
Zie reproductie.

Kunst en Letteren

Tentoonstelling van Rijswijksche schilders

Onder groote belangstelling is gistermiddag in Hotel Kuys Witsenburg te Rijswijk een tentoonstelling van Rijswijksche Schilderkunst geopend, op touw gezet door de jonge Vereeniging voor Heemschut te Rijswijk.

De voorzitter der vereeniging, dr L. A. Rademaker, sprak een woord van welkom en dank. In de eerste plaats aan het gemeentebestuur, vertegenwoordigd door het College van B. en W., den Gemeentesecretaris en eenige Raadsleden. Spr. zeide, dat de vereeniging trotsch is op het feit, dat de Burgemeester het eere-presidium heeft aanvaard en dankbaar voor den steun, door het gemeentebestuur zoo rijkelijk geboden. Verder dankte hij de schilders, die werk afstonden en de particulieren, die hun Rijswijksche kunstschatten inzonden; het Tentoonstellingscomité, dat zich uitsloofde; den heer Jan Bakker voor zijn even bekwame als vriendelijke adviezen, waardoor hij het hart van alle bestuursleden stal, alsmede de Rijswijksche Courant voor de genoten gastvrijheid.

Spr. ziet in deze tentoonstelling een doopfeest en hij benoemde de aanwezigen tot petevaars en petemoeis, mits zij lid worden der vereeniging, terwijl hij, als ze dit deden, de geboorte van veel broers en zusters van de doopelingen toezegde, want zonder steun van heel Rijswijk gaat dit niet.

Vervolgens gaf hij het woord aan den heer L. J. van Dijk, voorzitter van het Tentoonstellingscomité, die er op wees, dat de schoonheid van Rijswijk en omstreken zooveel kunstenaars heeft bezield. Hun werk getuigt daarvan. Bijzonder stond spr. stil bij de Rijswijksche nestors: Willem Maris, den toovenaar van zonlicht en weiland; Nabben, den vriend van het paard; Calissendorff, den schilder van den mensch; van Oosterzee, den uitbeelder van het grijze landschap; v. Horssen, Mondriaan, Dankmeyer, kranige vertegenwoordigers van de Haagsche School.

Na deze posthume hulde verwijlde spr. nog kort bij de levende schilders Piet de Regt, Evert Moll en Goedhart, omdat hun oeuvre nog vol is van toekomstbelofte.

Spr. eindigde met het uitspreken van de hoop, dat de tentoonstelling veel zal worden bezocht en dat de nog levende kunstenaars de trots van de gemeente Rijswijk mogen worden.

Die hoop is den eersten middag in vervulling gegaan, want het bezoek was groot en de aanwinst van nieuwe leden bevredigend. Op de artistieke waarde van het tentoongestelde komen wij terug.

De tentoonstelling is nog de heele week geopend.

1941-09-07 // Vaderland.

Overlijden van weduwe Dana Querena Kleijnenburg op 4 januari 1948.[74]

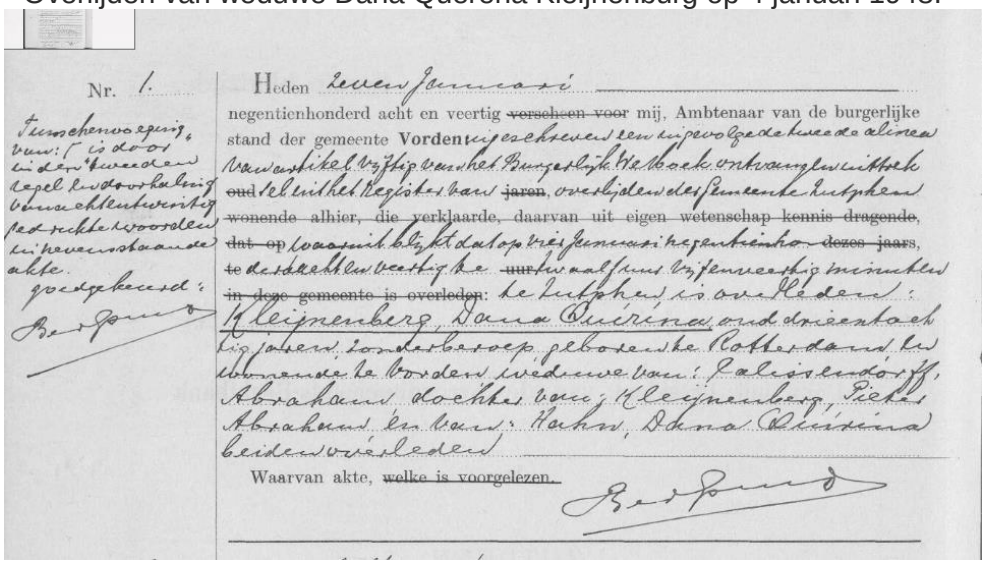
Nr. 1.

Heden twee januari negentienhonderd acht en veertig ~~verschen voor~~ mij, Ambtenaar van de burgerlijke stand der gemeente Vorden ingeschreven en in gevolge de tweede alinea van artikel 27 lid van het Burgerlijk Wetboek ontvangen uittreksel uit het Register van ~~jaren~~ overlijden der gemeente Rijswijk ~~wonende alhier, die verklaarde, daarvan uit eigen wetenschap kennis dragende, dat op~~ twaalf uur, twee januari negentienhonderd ~~dezes jaars, te~~ ~~in deze gemeente is overleden~~: de Rijswijk is overleden: Kleijnenburg, Dana Querena, oud drieentachtig jaren, zonder beroep, geboren te Rotterdam en wonende te Vorden, weduwe van: Calissendorff, Abraham, dochter van: Kleijnenburg, Pieter Abraham, en van: Hahn, Dana Querena beiden overleden.

Waarvan akte, ~~welke is voorgelezen~~.

Ter inlichting, nam: 1 is door ~~eiden~~ tweeden regel ~~en~~ door ~~haling~~ ~~bij~~ ~~schrijfwijze~~ ~~pedrichte~~ ~~woorden~~ in ~~hevenstaande~~ akte. geteekend:

[74] https://www.archieven.nl/nl/zoeken?mistart=20&mivast=0&mizig=310&miadt=0&milang=nl&misort=last_mod%7Cdesc&miview=tbl&mibj=1830&miej=1949&mip1=abraham&mip3=calissendorff

==========

Abraham Calissendorff – korte samenvatting van zijn levensloop en nog enige bekende schilderijen…..

Abraham Calissendorff was schilder, hofschilder, tekenaar / 'Hofmaler' - Aartshertog van Oostenrijk
Nationaliteit/school : Nederlands
Geboren Rotterdam 1853-06-02 Overleden Utrecht 1898-01-30
Rotterdam 1878 tot 1878
Amsterdam 1878
Overschie (Rotterdam) 1879
Rotterdam 1879 tot 1887
Brussel 1887 tot 1888
Rotterdam Rijswijk (Zuid-Holland) vanaf 1889
Bad Wörishofen 1895-03 (= maart!) vertrok 16 maart 1895 naar Beieren

Bronnen: **1890** - - Tentoonstelling van kunstwerken van levende meesters te Den Haag 1890 (-> bladzijde 11)
· **1893** - - Exposition Générale des Beaux-Arts [Bruxelles 1893]
· **1969** - - Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950

Literatuur

Scheen 1969-1970
Scheen 1981 , p. 87, afb.nr. 580 (as: Calissendorff, Abraham:*)
https://rkd.nl/nl/explore/library/105384
https://www.artindex.nl/lexicon/default.asp?id=6&num=0457901159011090541151077009850910506081&in=Calissendorff
https://www.ensie.nl/pieter-scheen/abraham-calissendorff

==========

In tv uitzending van „kunst of Kitch" omstreeks 2002; eigenaar onbekend.

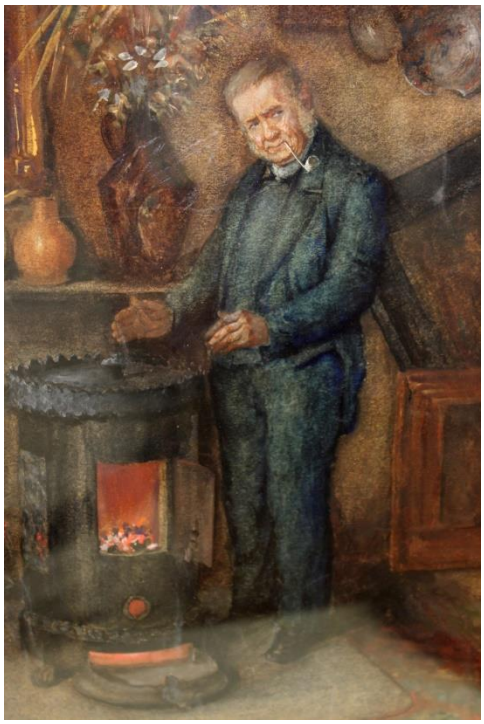

„Porträt eins bärtigen alten Herren“[75] ***Handenwarmen bij de kolenkachel – 1892[76]***

==========

Clasina Calissendorff & Diedrich Peters[77]

Info over een verdwenen portret van de zus van Abraham Calissendorff door de Historische Vereniging Rijswijk…E-mail van Ruud Poortier poortier@msn.com
2022-01-16 over Weigeliaplein 92 in Den Haag…..

---

[75] ***http://www.artnet.com/artists/abraham-calissendorff*** // Sale Date: October 21, 2009 //Auction Closed
[76] In 2015 te koop op een veiling bij het Haags Venduehuis
[77] Clasina Calissendorff (Anna) (Rotterdam 2 nov. 1855 – Rotterdam 1908) gehuwd in Overschie op 19 nov. 1873 met Diederick Peters – bakker van beroep. Foto's uit familie album Calissendorff in bezit van de auteur.

Clasina Calissendorff had samen met Diedrich Peters (van beroep bakker) 4 kinderen. Zoon Hermanus was wel getrouwd, maar had geen kinderen - er staan tenminste geen kinderen bij de overlijdensadvertenties. Bernardus overleed als kind.
Dan volgde een dochter, Johanna Jacoba, die netjes trouwde met meneer Vuijk en één kind kreeg, dat dus Vuijk heette en niet de kleindochter van het plein kon zijn.
Dese moet dus van de jongste zoon Diedrich jr. zijn. Hij had uit zijn eerste huwelijk drie dochters, onder wie inderdaad een J.J. (Justina Johanna, geboren Den Haag 5 juni 1918). Dat zou dus onze mevrouw Barreveld kunnen zijn. Het gezin verhuisde regelmatig en vertrok in 1926 naar Voorburg. In 1929 ging het echtpaar uit elkaar. Pa hertrouwde in Rijswijk. Het is mij nog niet duidelijk of er uit het tweede huwelijk kinderen zijn. Zal bij gelegenheid de BS van Rijswijk bekijken.
Ik belde spontaan bij Weigeliaplein 92 aan en werd hartelijk ontvangen door de huidige bewoonster, een alleenwonende dame van een jaar of 55. Ze was gelijk geïnteresseerd en al snel bleken we ook andere gezamenlijke interesses te hebben (genealogie, Rijswijkse kunstenaars, de wielerbaan). Zij woont al 22 jaar in het huis (sociale huurwoning, op de nominatie gesloopt te worden). Ze belde gelijk een hoogbejaarde ex-buurvrouw die het hele plein kende. Buurvrouw Jo heeft mw. Barreveld meegemaakt, maar tussen haar en de huidige bewoonster hebben er nog twee anderen op nr. 92 gewoond. Dat mw. Barreveld er woonde, moet dus al lang geleden zijn, jaren 60 of 70, dacht Jo. Ze wist dat er toen al geen echtgenoot meer was, dat er geen kinderen waren en dat ze verhuisd was.
Geen kinderen. Misschien had ze een testament? Dat is op te vragen. Daar zou iets over het schilderij in kunnen staan.
Anders de naaste familie: ze had twee oudere zussen: Clasien (1911) en Betsy (1912). Over hen kan ik niets vinden. Van nicht Vuijk zijn kleinkinderen in leven: Andreas Georg graaf Festestics de Tolna (jaja, Hongaarse adel, maar nu wel Nederlands) en zijn zus Dominique. Hun moeder is al lang overleden. Misschien ergens op te sporen.

De bewoonster wil helpen. Haar zus is kunsthistorica. Heb jij een betere afdruk van het schilderij? Dat zou kunnen helpen. Verder gaf ze wat tips over sites en over de woningbouw. Daar ga ik nog achteraan. Niet geschoten is altijd mis!
Overigens kwam een schilderij van Abraham C., Handen warmen bij de houtkachel, (1892) in 2015 op een veiling bij het Haags Venduehuis. Het is daar niet verkocht.
==========
Het Historisch museum de Bevelanden te Goes geeft op 8 en 9 april (2015?) speciale aandacht aan het onlangs verworven schilderij van **Abraham Calissendorff, 1892**, met een boer in Zuid-Bevelandse dracht. Schilderijen met Bevelandse streekdracht, met name portretten van mannen, zijn heel schaars. Het museum is trots dat het dit unieke schilderij, dankzij bijdragen van het VSB-fonds, het S.Boonefonds, de opbrengst van de Rabo Clubkascampagne, de donateurs van de Club van Honderd en De Vrienden van het museum, heeft kunnen aankopen! Een prachtige aanvulling op onze mooie streekdrachten collectie! ‘Portret van een Bevelandse boer’ (Abraham Calissendorff, 1892).

CATALOGUS
DER
TENTOONSTELLING
VAN
SCHILDERIJEN
EN ANDERE
KUNSTWERKEN,
IN HET
GEBOUW DER ACADEMIE
VAN
Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen
TE ROTTERDAM,
in 1888.

Prijs 25 Cents.

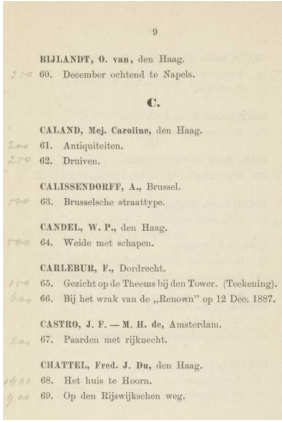

9

BIJLANDT, O. van, den Haag.
60. December ochtend te Napels.

C.

CALAND, Mej. Caroline, den Haag.
61. Antiquiteiten.
62. Druiven.

CALISSENDORFF, A., Brussel.
63. Brusselsche straattype.

CANDEL, W. P., den Haag.
64. Weide met schapen.

CARLEBUR, F., Dordrecht.
65. Gezicht op de Theems bij den Tower. (Teekening).
66. Bij het wrak van de „Renown" op 12 Dec. 1887.

CASTRO, J. F. — M. H. de, Amsterdam.
67. Paarden met rijknecht.

CHATTEL, Fred. J. Du, den Haag.
68. Het huis te Hoorn.
69. Op den Rijswijkschen weg.

p. 9 : Calissendorff, A.; nr. 63: Brusselsche Straattype ([201503825.pdf (rkd.nl)])

TENTOONSTELLING
VAN
KUNSTWERKEN
VAN
LEVENDE MEESTERS
TE
'S-GRAVENHAGE
1887.

'S-GRAVENHAGE,
MOUTON & Co.

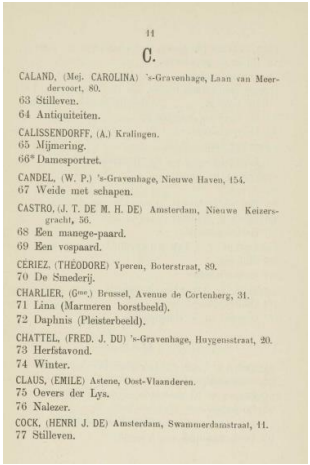

11

C.

CALAND, (Mej. CAROLINA) 's-Gravenhage, Laan van Meerdervoort, 80.
63 Stilleven.
64 Antiquiteiten.

CALISSENDORFF, (A.) Kralingen.
65 Mijmering.
66* Damesportret.

CANDEL, (W. P.) 's-Gravenhage, Nieuwe Haven, 154.
67 Weide met schapen.

CASTRO, (J. T. DE M. H. DE) Amsterdam, Nieuwe Keizersgracht, 56.
68 Een manege-paard.
69 Een vospaard.

CERIEZ, (THEODORE) Yperen, Boterstraat, 89.
70 De Smederij.

CHARLIER, (Gme.) Brussel, Avenue de Cortenberg, 31.
71 Lina (Marmeren borstbeeld).
72 Daphnis (Pleisterbeeld).

CHATTEL, (FRED. J. DU) 's-Gravenhage, Huygensstraat, 20.
73 Herfstavond.
74 Winter.

CLAUS, (EMILE) Astene, Oost-Vlaanderen.
75 Oevers der Lys.
76 Nalezer.

COCK, (HENRI J. DE) Amsterdam, Swammerdamstraat, 11.
77 Stilleven.

p. 11 Calissendorff, A.; nr. 65. 'Mijmering'; nr. 66. 'Damesportret' // [201503566.pdf (rkd.nl)]

3e 2992

Prijs f 1.50

BELANGRIJKE KUNSTVEILING

o.m. IN OPDRACHT VAN: MEVROUW C. A. VEDER-HAVELAAR, MEVROUW DE WED. J. A. G. C. TROSEE-HOMSWINCKEL, MEVROUW L. BLIDENSTEIN-LOTTENHOF, DEN WELEDELGEB. HEER R. ANDRÉ DE LA POSTE e.a.

OP WOENSDAG 3 FEBRUARI 1943
EN VOLGENDE DAGEN
AANVANG DAGELIJKS OM 10 EN 1330 UUR

KIJKDAGEN: ZATERDAG 30, ZONDAG 31 JANUARI EN MAANDAG 1 FEBRUARI 1943 VAN 10—4 UUR

DIRECTIE VAN MARLE & BIGNELL
LANGE VOORHOUT 58 's-GRAVENHAGE
TEL. 114324

Op pagina 7 – bovenaan staat vermeld:
A. CALISSENDORFF 26 In de koestal. Doek, hoogte 54 c.m, breedte 74 c.m.
[http://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:EVDO02:NIOD05_2992&role=pdf]

Het dossier over A. Calissendorff in het Rijswijks Museum bevat navolgende verwijzingen naar eerdere schilderijen. Bron = onbekend… Mogelijke verkoopstaat van zijn atelier ; na zijn overlijden

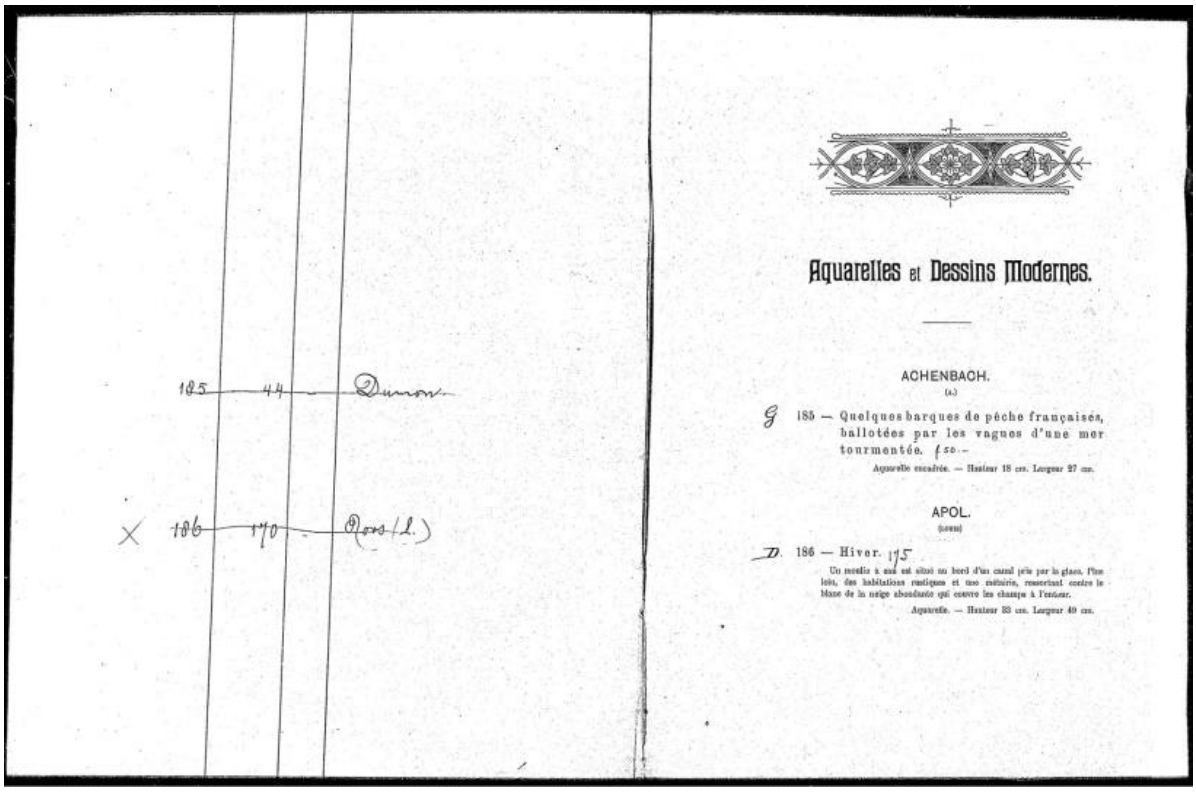

185 — 44 — Dumon

X 186 — 170 — Ross (L.)

Aquarelles et Dessins Modernes.

ACHENBACH.

(a.)

G 185 — Quelques barques de pêche françaises, ballotées par les vagues d'une mer tourmentée. f 50.—

Aquarelle encadrée. — Hauteur 18 cm. Largeur 27 cm.

APOL.

(Lucas)

D. 186 — Hiver. 175

Un moulin à eau est situé au bord d'un canal jalonné par le glace. Plus loin, des habitations rustiques et une métairie, resserrant contre le blanc de la neige abondante qui couvre les champs à l'entour.

Aquarelle. — Hauteur 33 cm. Largeur 49 cm.

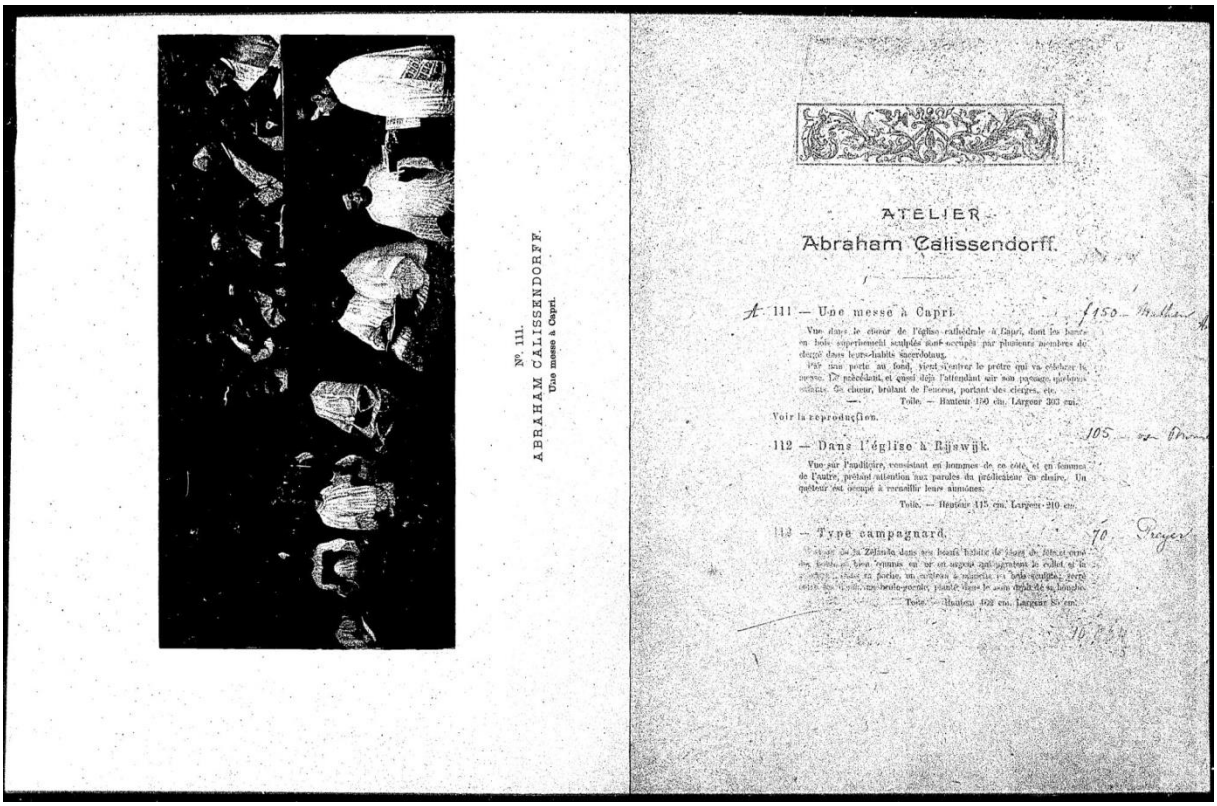

N°. 111.
ABRAHAM CALISSENDORFF.
Una messe à Capri.

ATELIER
Abraham Calissendorff.

A 111 — Une messe à Capri. f 150 — Mulhem

Vue dans le chœur de l'église cathédrale à Capri, dont les bancs en bois superbement sculptés sont occupés par plusieurs membres du clergé dans leurs habits sacerdotaux.

Par une porte au fond, vient s'entrer le prêtre qui va célébrer la messe. Le précédant, et quasi déjà l'attendant sur son parvis, plusieurs enfants de chœur, brûlant de l'encens, portant des cierges, etc.

Toile. — Hauteur 190 cm. Largeur 303 cm.

Voir la reproduction.

105 — Brown

112 — Dans l'église à Rijswijk.

Vue sur l'auditoire, consistant en hommes de ce côté, et en femmes de l'autre, prêtant attention aux paroles du prédicateur en chaire. Un quêteur est occupé à recueillir leurs aumônes.

Toile. — Hauteur 115 cm. Largeur 210 cm.

113 — Type campagnard. 70 — Geyer

[illegible] de la Zélande dans ses beaux habits de [illegible] et [illegible] des femmes en or et argent qui agrèmentent le collet et la [illegible] de forme, un [illegible] à manches en [illegible], [illegible] haute-gorette, plantée dans le coin droit de sa bouche.

Toile. — Hauteur 103 cm. Largeur 85 cm.

A. 114 — Une jeune fille chinoise et ses compagnes, sur une terrasse.
Toile. — Hauteur 125 cm. Largeur 88 cm.

115 — Portrait en buste du pasteur Kneipp, représenté assis dans un fauteuil, vu de face.
Toile. — Hauteur 128 cm. Largeur 85 cm.

116 — Vieillard à longs cheveux et barbe grise, représenté vu de face.
Toile. — Hauteur 120 cm. Largeur 75 cm.

117 — Jeune dame vêtue d'un costume brun bordé de fourrure, représentée vue de profil.
Toile. — Hauteur 100 cm. Largeur 71 cm.

118 — Intérieur d'hospice de vieillards, dans lequel trois vieilles femmes et un vieillard autour d'un poêle chauffé.
Toile. — Hauteur 88 cm. Largeur 54 cm.

119 — Composition allégorique représentant la musique et la peinture.
Toile. — Hauteur 87 cm. Largeur 56 cm.

120 — Un vase en or, un vieux manuscrit et un buste en terre glaise, sur une table recouverte d'un tapis rouge.
Toile. — Hauteur 85 cm. Largeur 69 cm.

	10864		
114	22	—	Hellings
115	16	—	Paeschler
116	18	—	van Tiec Paser
117	7	—	v. der Hagen
118	46	—	Brasham
119	10	—	Kesnar
120	32	—	Schmier
	11015		

	11015		
121	28	—	Rathen
122	38	—	Roos (Self)
123	14	—	Hunger
124	34	—	Roos (J. R. Calisendorff)
125	14	—	Ralf
126	21	—	Ranshuyden
127	40	—	Buffa
128	12	—	Groen
	11222		

A. 121 — Jeune femme nue, à longue chevelure flottante, de couleur rousse, représentée endormie sur un fond en tulles blancs.
Toile. — Hauteur 84 cm. Largeur 72 cm.

122 — Vue à l'intérieur de l'église protestante à Rijswijk, avant le service.
Toile. — Hauteur 81 cm. Largeur 65 cm.

123 — Le portrait en buste du Docteur Starts.
Toile. — Hauteur 81 cm. Largeur 62 cm.

124 — Office domestique de protestants dans un intérieur de village.
Toile. — Hauteur 70 cm. Largeur 97 cm.

125 — Trois paysans assis autour d'une table et éclairés par la lumière d'une chandelle.
Toile. — Hauteur 70 cm. Largeur 90 cm.

126 — Intérieur d'église protestante dans un village, pendant le service.
Toile. — Hauteur 64 cm. Largeur 95 cm.

50 à 55 127 — Un pot en faïence et un autre en cuivre, sur une table recouverte d'un tapis rouge.
Toile. — Hauteur 60 cm. Largeur 40 cm.

128 — Le pasteur Kneipp dans son heure d'audience.
Toile. — Hauteur 46 cm. Largeur 68 cm.

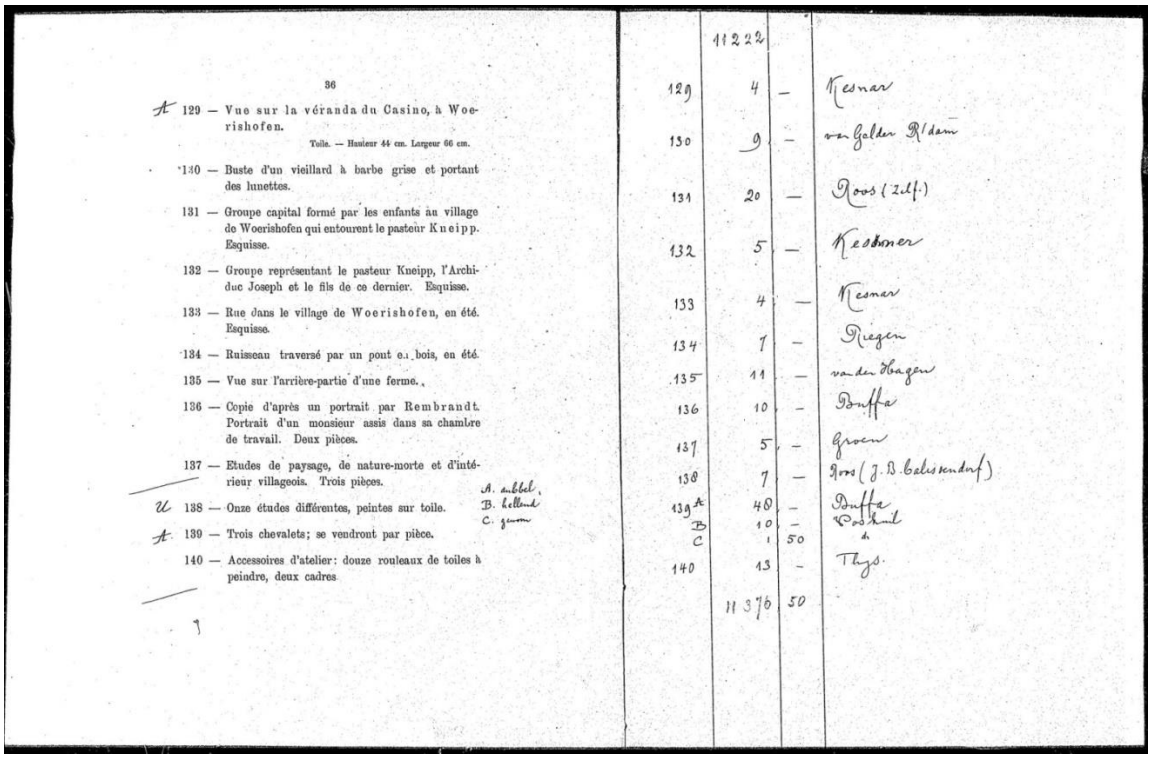

36

129 — Vue sur la véranda du Casino, à Woerishofen.
Toile. — Hauteur 44 cm. Largeur 66 cm.

130 — Buste d'un vieillard à barbe grise et portant des lunettes.

131 — Groupe capital formé par les enfants au village de Woerishofen qui entourent le pasteur Kneipp. Esquisse.

132 — Groupe représentant le pasteur Kneipp, l'Archiduc Joseph et le fils de ce dernier. Esquisse.

133 — Rue dans le village de Woerishofen, en été. Esquisse.

134 — Ruisseau traversé par un pont en bois, en été.

135 — Vue sur l'arrière-partie d'une ferme.

136 — Copie d'après un portrait par Rembrandt. Portrait d'un monsieur assis dans sa chambre de travail. Deux pièces.

137 — Etudes de paysage, de nature-morte et d'intérieur villageois. Trois pièces.

138 — Onze études différentes, peintes sur toile.

139 — Trois chevalets; se vendront par pièce.

140 — Accessoires d'atelier: douze rouleaux de toiles à peindre, deux cadres

A. aubel
B. hellend
C. groen

	11222		
129	4	—	Kesner
130	9	—	van Gelder Rdam
131	20	—	Roos (Zelf.)
132	5	—	Kestner
133	4	—	Kesner
134	7	—	Riegen
135	11	—	van den Hagen
136	10	—	Buffa
137	5	—	Groen
138	7	—	Roos (J. B. Gelissendorf)
139 A	40	—	Buffa
B	10	—	Podhuil
C	1	50	"
140	13	—	Thys.
	11376	50	

==========

Gastenboek van het "Museum Artis" in Wörishofen:

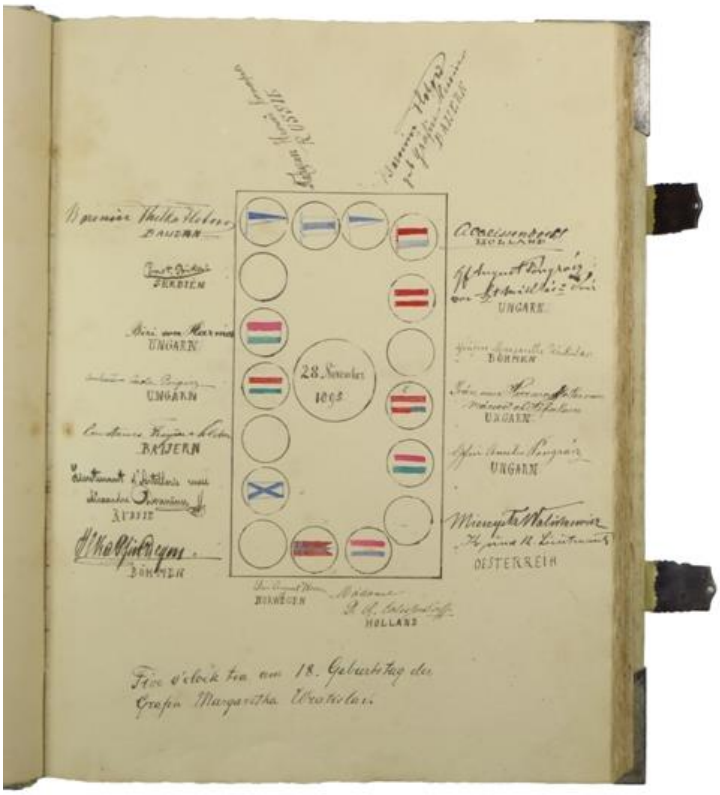

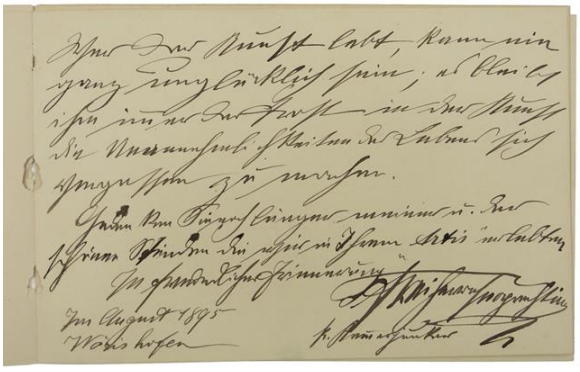

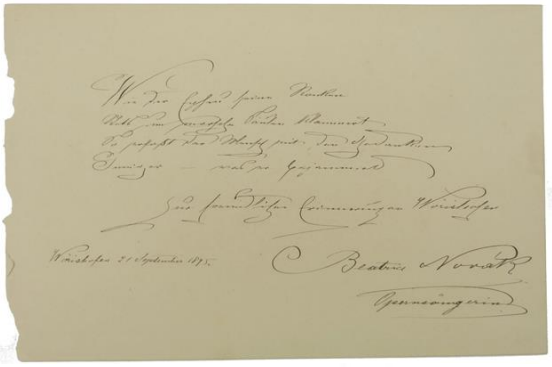

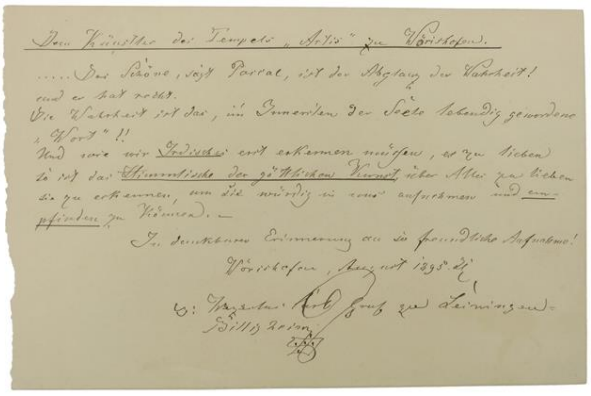

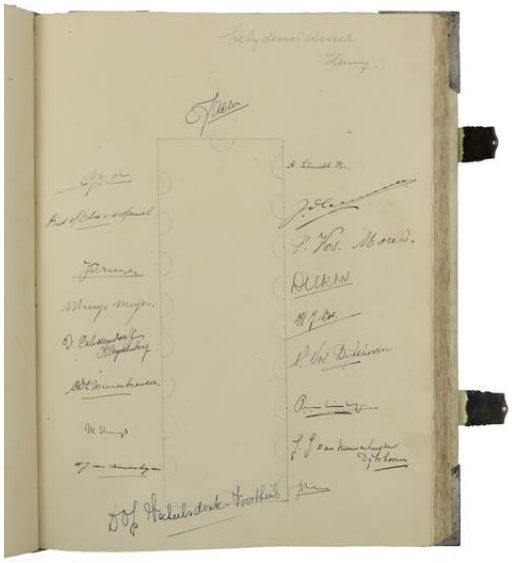

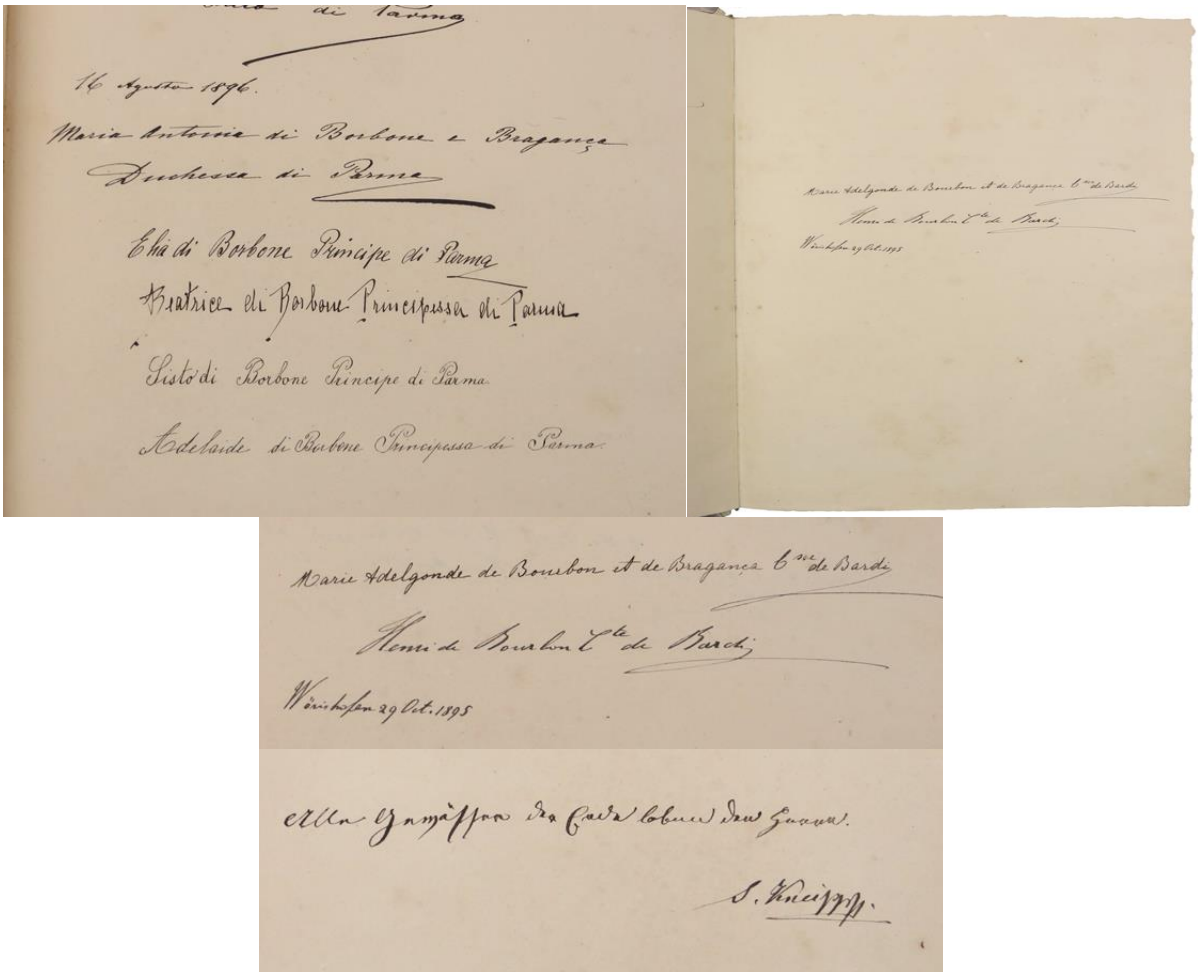

"Alle Gewässer der Erde loben den Herrn"(„Alle wateren van de aarde prijzen de Heer") , Kneipp.

In Museum von Bad Wörishofen befindet sich „Das Gästebuch des "Museum Artis" aus Wörishofen“. Mit Eintrag von Sebastian Kneipp sowie zahlr. Unterschriften des europäischen Adels. Aus dem Besitz des holländische Malers Abraham Calissendorffs. 125 nn. Bll., davon 28 beschrieben. 1895-1971, vorwiegend 1895-1897. Fol. Pgt. d. Zt. mit dekor. Metallbeschlägen u. 2 Metallschließen (wenig fleckig). Das "Museum Artis" in Wörishofen wurde am 1. Juli 1895 von dem holländischen Maler Abraham Calissendorff eröffnet, das u.a. für Ausstellungen, Künstlerfeste und Konzerte diente u. 1898 von Calissendorffs Erben an den Kurverein übergeben wurde. - Der erste Eintrag "Alle Gewässer der Erde loben den Herrn" stammst von Sebastian Kneipp, mit dessen Signatur. Kneipp (1821-1897) war seit 1855 als Beichtvater im Kloster Wörishofen der Dominikanerinnen ansässig. - Weitere Einträge u. Unterschriften[78] u.a.: Erzherzog Joseph, Erzherzog Joseph August u. Erzherzogin Auguste von Österreich[79], Graf Gyula von Széchenyi[80], Joseph Zakrzewski, Marie Adelgonde u. Henri de Bourbon, Antoinette Prinzessin von Isenburg[81], Luise Marquise Gandolfi di Gazelli, Prince Alfred de Croy[82], Ottilie Gräfin Wurmbrandt, Marques de la Romana, Duca & Duchesse di Parma[83], Adelaide & Beatrice di Borbone Principessa di Parma[84], Maria Theresia Erzherzogin von Österreich Infantin von Portugal[85], Elisabeth

[78] *LvdH.: het traceren en toetsen van de navolgende namen heeft oppervlakkig plaats gevonden en is dus aan twijfel onder hevig.*
[79] https://de.wikipedia.org/wiki/Joseph_August_von_%C3%96sterreich // https://www.bing.com/images/search?q=aartshertog+joseph%2c+aartshertog+joseph+august+u.+aartshertogin+auguste+van+oostenrijk&qpvt=aartshertog+Joseph%2c+aartshertog+Joseph+August+u.+Aartshertogin+Auguste+van+Oostenrijk&FORM=IGRE
[80] https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9ch%C3%A9nyi_Gyula
[81] https://www.genealogieonline.nl/de/stamboom-tolsma/I13583.php
[82] https://nl.wikipedia.org/wiki/Huis_Cro%C3%BF
[83] https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_I,_Duke_of_Parma
[84] https://it.wikipedia.org/wiki/Beatrice_di_Borbone-Parma és https://www.geni.com/people/Principessa-Maria-delle-Neve-Adelaide-di-Borbone-Parma/6000000008164589185

Erzhgn. von Österreich[86], Herzog Don Miguel u. Herzogin von Braganca uvm.[87] - 1 Bl. mit Flaggenzeichnung zum 18. Geburtstag der Gräfin Margareta Wratislav usw. - Lose beiliegend: 9 weitere Bll. mit Einträgen von 1895 "Dem Künstler des Tempels 'Artis'". - Unbeschnitten, teils etwas gebräunt, insgesamt schöne Sammlung im prächtigen Album.

========== Wörishofen ==========

Museen

Im Kloster der Dominikanerinnen, wo Sebastian Kneipp von 1855 bis zu seinem Tod 1897 als Beichtvater wirkte, wurde das Kneippmuseum eingerichtet.

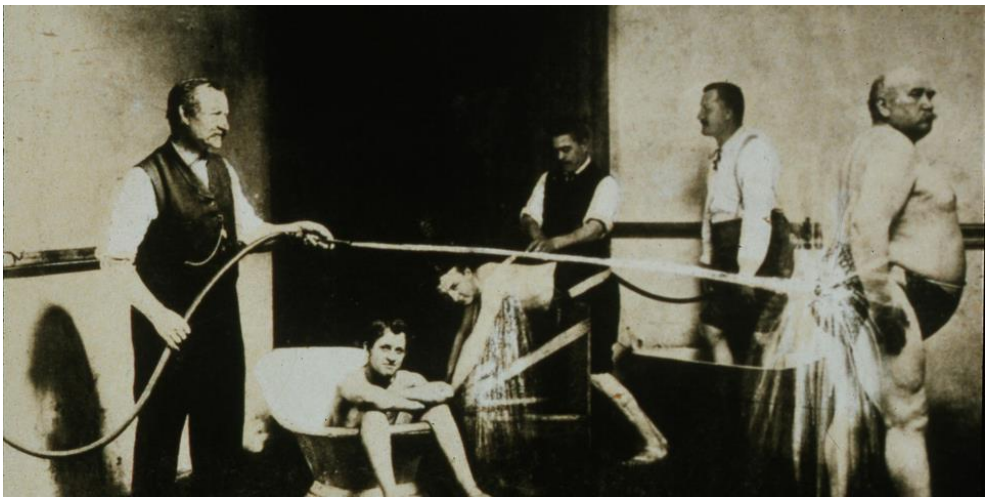

[85] https://de.wikipedia.org/wiki/Marie_Therese_von_Braganza
[86] https://de.wikipedia.org/wiki/Elisabeth_von_%C3%96sterreich-Ungarn
[87] https://de.wikipedia.org/wiki/Michael_von_Braganza

Kneipp (s-)preekt….

Kneipp Museum in Wörishofen[88]

========== BAD WÖRISHOFEN in BREDA - Nederland [89] ==========

VLOEIBLAD

KUUROORD
„BAD WÖRISHOFEN"
GINNEKEN

INRICHTING VOOR PHYSISCHE THERAPIE
GENEESKUNDIGE BADINRICHTING EN
HERSTELLINGSOORD Het geheele jaar geopend,

beschikkend over hoogtezon, sollux, infra-rood-bestralingen, koolzuurbaden, warm en koudwaterbehandeling, diathermie, hautefrequence, korte golf, hydro-electrische en viercellenbaden, massage, fango-behandeling, radium-drinkkuren en baden;

Behandeling van rheuma, stofwisselings- en zenuwstoornissen, algemeene zwakte, reconvalescentie na ernstige ziekte of verblijf in de tropen, vaat- bloedsdruk- en circulatiestoornissen.

Ook zij, die een rustig aangenaam verblijf wenschen, zonder speciale behandeling te behoeven, kunnen in Bad Wörishofen hun intrek nemen. Voor de opnamen van zwaar-zieken is de inrichting niet bestemd, terwijl ook storende patienten en lijders aan tuberculose niet worden opgenomen.

De Tarieven zijn:
1e klas vanaf f 6.50.
2e klas vanaf f 5.50.

PROSPECTUS OP AANVRAAG. TELEF. BREDA 2512
GENEESHEER-DIRECTEUR Dr. J. C. MOM
2e GENEESHEER W. F. VAN MEERENDONK, ARTS
BEDRIJFS-DIRECTEUR M. C. E. OUWEHAND

[88] https://www.kneippmuseum.de/home // Vortragsreihe über Sebastian Kneipp mit Dr. Alois Epple, Autor & Historiker, Türkheim
https://www.kneippmuseum.de/fileadmin/eigene_dateien/Epple__Vortragsreihe_2021__30.05.2020.pdf
https://www.foerderkreis-kneippmuseum.de/neues-aus-dem-sebastian-kneipp-museum // Förderkreis Sebastian-Kneipp-Museum e. V.
[89] https://www.brabantserfgoed.nl/collectie/object/stadsarchief-breda/5e948099a55d36a77a69dc7e456aaf8ff93a6c7a //
https://www.brabantserfgoed.nl/collectie/object/stadsarchief-breda/90c9601f1b3845f609698b2a8b8c18a318e9ca3d

Hotel Bad Wörishofen in de Duivelsbruglaan (Stedelijk Museum Breda)

Hotel Bad Wörishofen in de Duivelsbruglaan in Breda met links de “Inrichting voor physische therapie” van Kneipp.

"Kneipp's Toko" – Toko is een "winkel' in het Maleisisch / rsp. Nederlands Indische spraakgebruik.[90]

[90] https://www.brabantserfgoed.nl/collectie/object/stadsarchief-breda/0a64c02677e066e045048e2f240f3418073bdf03 // https://www.brabantserfgoed.nl/collectie/object/stadsarchief-breda/57a9d89e57feb1817049d267a3a02dba13d7295e

Conversatiezaal 2de klasse 'Bad Wörishofen" te Breda [91]

[91] https://www.brabantserfgoed.nl/collectie/object/stadsarchief-breda/2868ea32efb90458bf570d5a69e5dcc91931f533 // https://www.brabantserfgoed.nl/collectie/object/stadsarchief-breda/a95ab8fa97eeebc006e16fb9561e593f4d754e63

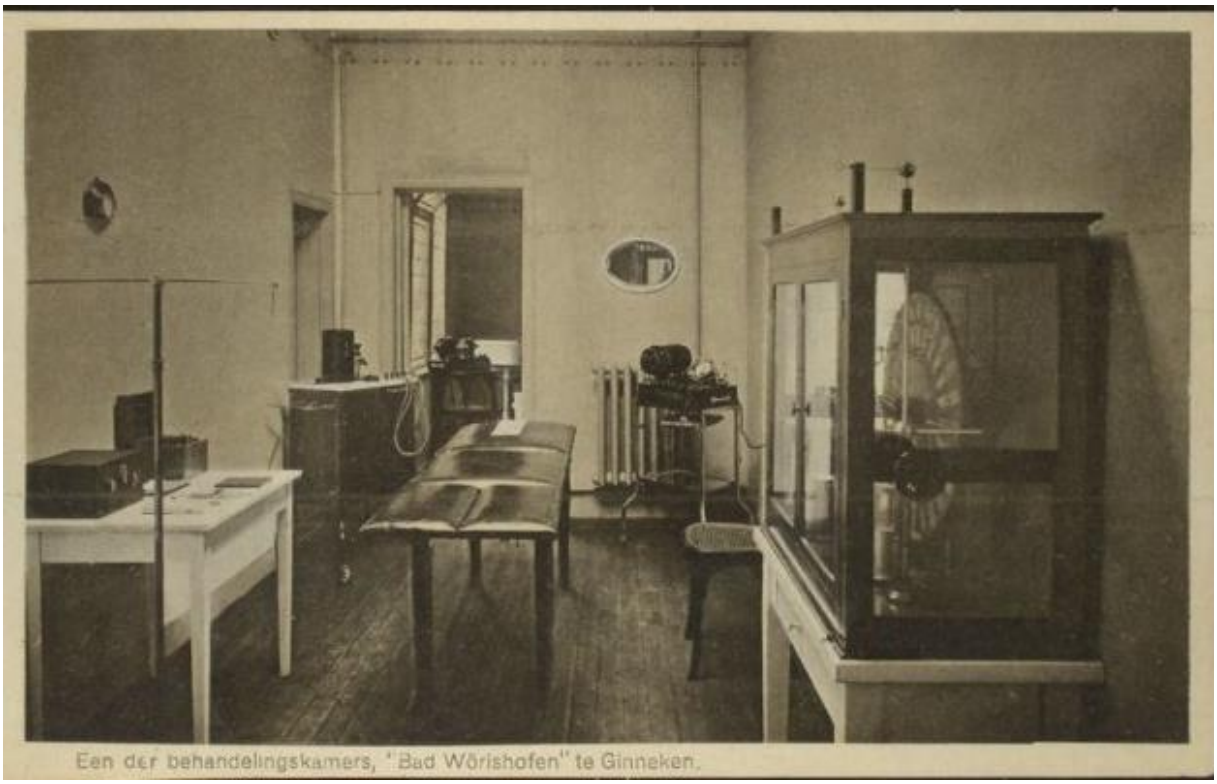

In de kast rechts staat wsl. een elektrificeer machine opgesteld (overeenkomend met een dergelijk instrument in het Haarlemse Museum aan het Spaarne.[92]

Oorlogsschade "Bad Wörishofen" te Breda na een geallieerd bombardement (foto Ben Speekenbrink/13 okt 1944).

====== 2 BOEKEN VERMELDINGEN WÖRISHOFEN te BREDA ==========

… "Bekend zijn verder in Ginneken het St. Laurens-gesticht voor ouden van dagen met pension; Bad Wörishofen, geneeskundige badinrichting en herstellingsoord, inrichting voor

[92] https://www.brabantserfgoed.nl/collectie/object/stadsarchief-breda/4bccf2788063fcd372c5c5f6c24f608321862579
https://www.brabantserfgoed.nl/collectie/object/stadsarchief-breda/78c185621af2b28a6d8fc75d82c207074475f935

physische therapie, in 1944 totaal verwoest; en eindelijk de stichting Moederheil, verloskundige kliniek voor gehuwde en ongehuwde moeders”.[93]

Ooggetuige bombardement op Wörishofen te Breda - dhr. Sjel de Gouw (1909 – 1964).

SJEL DE GOUW
1909 - 1964

“Het tweede voorval bleek vele malen erger te zijn.[94] Op vrijdag de 13e oktober 1944, ’s morgens rond de klok van elf uur, moeten wij gedacht hebben dat de wereld verging. Op nog geen tweehonderdvijftig meter van ons huis in de Werfstraat vond een bombardement plaats, door enkele eskaders “typhoons” van de Britse luchtmacht. Het zo mooie en vredige Bad Wörishofen, een kuuroord dat wijd en zijd bekend stond en gelegen was vlak bij de Duivelsbrug in de Duivelsbruglaan, veranderde in enkele minuten tijd in een grote ruïne.
Het was de grootste ramp die het Ginneken tijdens de tweede wereldoorlog is overkomen. Er werden 22 bommen van 500 pond afgeworpen en 55 raketten afgevuurd, die op een enkele uitzondering na, allen doel troffen. De gevolgen waren rampzalig. Er vielen 25 doden en er waren vele zwaar gewonden te betreuren. Het waren allen burgers. Was dit nou de bedoeling geweest? Nee, natuurlijk niet…..

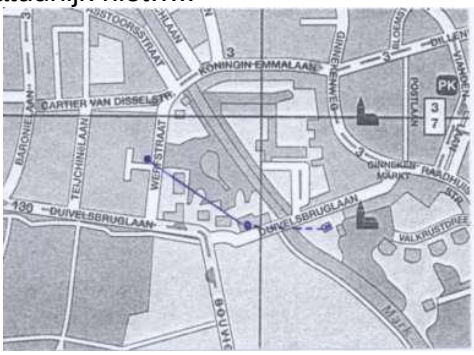

Het bombardement was een tragische vergissing, omdat men het badhotel verward had met de ernaast gelegen villa (nu nr. 54), eigendom van de fabrikant Eras, maar in die tijd in gebruik als hoofdkwartier van het Duitse LXVII Armee-Korps.[95] Er zou die dag een vergadering van hoge Duitse officieren in deze villa plaatsvinden. Een geweldige communicatiestoornis tussen de geallieerden of door een fout van de verzetsmensen was de oorzaak dat een verkeerd doel werd gekozen”…

==========

NOG UIT TE ZOEKEN: Klarenbeek, H. (2012) "De Tentoonstellingen van Levende Meesters in Amsterdam en Den Haag", in *Penseelprinsessen & broodschilderessen: vrouwen in de beeldende kunst 1808-1913*. Bussum: Uitgeverij Thoth. p. 98-116

https://archive.ph/20150917022245/http://website.rkd.nl/archief/nieuwsarchief/catalogi-levende-meesters-online%23.VeRjHyvEFwc.linkedin

U bent hier: Home / Archief / Nieuwsarchief / Catalogi 'Levende Meesters' online
Catalogi 'Levende Meesters' online

[93] Velthoven, van, H.; “Noord-Brabant een gewest in opkomst”; uitgave drukkerijhen nr.1 N.V. Bergmans; Tilburg // 1949 // p. 132:
[94] Gouw, de, Kees; “Wie was opa de Gouw”; Prinsenbeek, februari 2013; p. 65 - 66 //boek ter nagedachtenis aan dhr. Sjel de Gouw (1909 – 1964).
[95] https://wikimiddenbrabant.nl/Eras-Janssen,_N.V.,_H.

Het gezicht van de negentiende eeuw. De tentoonstellingen van Levende Meesters in Nederland 1808-1917
Wie onderzoek doet naar een aspect uit het kunstleven in Nederland in de negentiende eeuw kan niet om de tentoonstellingen van Levende Meesters heen. Die tentoonstellingen waren de belangrijkste en de meest consequent gehouden exposities van die eeuw. Vanaf 1808 tot 1917 werden deze groots opgezette tentoonstellingen jaarlijks (soms meer jaarlijks) in diverse grote steden georganiseerd. Dit was een beduidende stap in de ontwikkeling van het kunstklimaat in Nederland. Voor die tijd kende ons land geen exposities die voor een zo'n breed publiek werden georganiseerd. Na een aanvankelijk voorzichtig begin met 111 werken van contemporaine kunstenaars groeide dit aantal al snel uit tot megalomane tentoonstellingen waar gemiddelde van 500 inzendingen te zien waren. Bijna alle eigentijdse Nederlandse kunstenaars exposeerden er meerdere jaren achtereen en vanaf 1840 waren er ook buitenlandse kunstenaars vertegenwoordigd op de Levende Meesters. Het bood de kunstenaar een podium waarmee hij voor een breed publiek zijn kunst kon afficheren. Hier kwamen kunst, kunstenaar, liefhebber, verzamelaar, handelaar en kunstcriticus samen, waardoor deze tentoonstellingen het gezicht van negentiende-eeuwse kunst in Nederland bepaalden.

Metamorfoze
Bij deze tentoonstellingen verschenen goedkoop geproduceerde catalogi, waarin alle geëxposeerde kunstwerken werden beschreven. In de afgelopen twee jaar heeft het RKD zoveel mogelijk catalogi, waaronder vele geannoteerde exemplaren, bij elkaar gebracht, met steun van Metamorfoze geconserveerd en gedigitaliseerd. Daarmee is deze belangrijke bron vanaf nu voor eenieder te raadplegen en worden de kwetsbare gedrukte catalogi behoed voor verder verval.

De catalogi in PDF raadpleegbaar
De gedigitaliseerde catalogi zijn afkomstig uit de bibliotheken van het RKD , Rijksmuseum, Museum Boijmans Van Beuningen, Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam, Gemeentemuseum Den Haag , Koninklijke Bibliotheek, Haags Gemeentearchief , Tilburg University en de Universiteit Groningen . Deze zijn als PDF-bestand raadpleegbaar in RKDlibrary.

RKDexcerpts
In de database RKDexcepts worden de catalogi verder ontsloten. Daarin kan gedetailleerd op kunstwerk, kunstenaa r of bijvoorbeeld onderwerp worden gezocht. Daarvoor kon zeer nuttig gebruik gemaakt worden van het grondige werk dat in de afgelopen jaren in het kader van het project CADENS (Dutch Exhibitions in the Nineteenth Century) is verricht. Onder leiding van kunsthistoricus Constant Cuijpers is toentertijd aan de toenmalige Katholieke Universiteit Nijmegen (nu Radboud Universiteit) een flink aantal catalogi van de Nederlandse negentiende-eeuwse tentoonstellingen geëxcerpeerd in een database. Het RKD heeft de inhoud van deze database over kunnen nemen, waarmee de basis voor de verdere ontsluiting van de Levende Meesters catalogi kon worden versterkt. In de komende jaren zal RKDexcerpts steeds verder worden aangevuld en uitgebreid.
Mocht u informatie hebben, of wilt u meer weten over het project dan kunt u contact opnemen met Jeroen Kapelle. Uiteraard worden uw gegevens met de uiterste discretie behandeld en uw privacy gewaarborgd.
Informatie
drs. Jeroen Kapelle
E: kapelle@rkd.nl
https://www.kb.nl/bronnen-zoekwijzers/zoekwijzers/zoekwijzer-kunstgeschiedenis

Bad Wörishofer Rundschau NUMMER

Zentrum der Reichen und Mächtigen

Kur Eine Spurensuche bringt eine Geschichte ans Licht, die in Vergessenheit geriet. Dabei spielt sie eine entscheidende Rolle für Bad Wörishofen – und einen besonderen Fund

VON HELMUT BADER

Bad Wörishofen Zwei Niederländer auf den Spuren ihres Vorfahren schärfen in Bad Wörishofen den Blick für die Vergangenheit. Über die große Geschichte des „Museum Artis" wissen nur noch wenige Kneippstädter Bescheid. So konnte dann auch erst der Hobbyhistoriker Michael Scharpf den beiden Spurensuchern mit dem berühmten Verwandten helfen.

Lucas van der Hoeven und Paul Calissendorff hatten sich in Bad Wörishofen gemeldet. Die Stadt stellte den Kontakt zu Scharpf her, der vielleicht etwas mit dem gesuchten Abraham Calissendorff anfangen könnte. Konnte er. Scharpf wusste nämlich sofort, dass dieser Kunstmaler Abraham Calissendorff der Gründer des 1895 erbauten Kunst- und Musentempels „Museum Artis" war, einem Vorläufer des 1906 neu errichteten Casinos. Aus diesem Gebäude entstand durch einen Umbau 1953 und 1954 das heutige Kurtheater von Bad Wörishofen.

Während Calissendorff in Bad Wörishofen in Vergessenheit geriet, hat der 1853 in Rotterdam geborene Maler in den Niederlanden heute noch einen Namen. Seine Werke sind in seinem Heimatland in verschiedenen Kunstgalerien und Museen zu bewundern.

In den Kindertagen des Kurortes Bad Wörishofen berichtete über das Projekt „Museum Artis" damals sogar die Presse in den Niederlanden. Das Museum der schönen Künste würde von Kneipp sehr begrüßt, hieß es da. Herr Calis-

200 Jahre Sebastian Kneipp

Das „Museum Artis" in Bad Wörishofen 1895. In der Mitte, ganz hinten, lehnt lässig Abraham Calissendorff an der Wand. Links im Eck steht Calissendorffs Porträt des päpstlichen Nuntius Andrea Aluti, einem treuen Kurgast. Fotos: Archiv Michael Scharpf

Abraham Calissendorff vor seinem lebensgroßen Kneipp-Porträt.

So war das damals: Im Winter wurde der Wörthbach aufgestaut, damit Europas Reiche und Mächtige beim heutigen Kurtheater Schlittschuhlaufen konnten.

Zie volgende pagina voor het vervolg van de kolom….

sendorff plane sogar, dort sein Atelier einzurichten.“ Was die Zeitung nicht schrieb, war der Grund seines langen Aufenthalts in Wörishofen. Calissendorff erhoffte sich Heilung von einer schweren Lungenkrankheit, wie seine Nachfahren vermuten.

Durch das Engagement des Malers erhielt das Bauerndorf Wörishofen mit der feierlichen Eröffnung des „Museum Artis“ am 29. Juli 1895 jedenfalls etwas für die Zeit durchaus Außergewöhnliches. Pfarrer Kneipp trug sich als erster in das eigens aufgelegte Gästebuch ein mit den Worten „Alle Gewässer der Erde loben den Herrn“. Auch der päpstliche Nuntius Andrea Aiuti, dessen Portrait in der Ausstellung gezeigt wurde, und andere kirchliche wie weltliche Würdenträger hinterließen ihre Unterschrift in dem Buch.

Michael Scharpf konnte es kaum glauben, dass eben jenes originale Gästebuch mit vielen Eintragungen des europäischen Hochadels vor etwa einem Jahr in einem Auktionshaus angeboten wurde. Da es zum ursprünglichen Preis von 4500 Euro keinen Käufer fand, wurde der Preis im Nachverkauf mehrfach deutlich heruntergesetzt, wie Scharpf gespannt verfolgte. Bei 600 Euro, bevor es vom Verkauf zurückgezogen wurde, machte er Bad Wörishofens Kurdirektorin Petra Nocker auf die einmalige Gelegenheit aufmerksam. Die wiederum erkannte als Chefin des Kneippmuseums den besonderen Wert des geschichtlich interessanten Einzelstücks und griff sofort zu.

Zurück zu Calissendorff. Er kam am 18. April 1895 nach Wörishofen, wohnte im Haus Nummer 151, das später zur Türkheimer Straße 7 wurde und überwachte die Errichtung seines Kunsttempels nach den Plänen von Baumeister Josef Drexel. Auf dem Grundstück, das nach wie vor dem Bauern Augustin Filser gehörte, entstand ein etwa 40 Meter langes Gebäude mit einem repräsentativen Entree zum Sebastianeum hin, südlich des heutigen Bonifaz-Reile-Weges. Dieser hieß übrigens früher zunächst Poetenweg, bald darauf aber Casinoweg, eben nach dem „Museum Artis“, das 1898 in „Casino“ umbenannt wurde. Zur damaligen Zeit bildete es eine der ersten Sehenswürdigkeiten des Kurortes. Der „Musentempel“, wie ihn ein zeitgenössischer Chronist bezeichnete, enthielt eine Galerie mit käuflichen Kunstgemälden ersten Ranges und eine Lesehalle mit deutschen und ausländischen Zeitungen. Neben dem langgestreckten Bau legte man im August 1895 noch zwei Rasentennis- und Croquet-Plätze samt einer hölzernen Loggia an. Im Winter entstand durch Anstauen des Wettbachs, dem heutigen Wörthbach, sogar eine Eisfläche zum Schlittschuhlaufen. Das internationale, meist prominente Publikum musste schließlich unterhalten werden.

Angetan davon war auch Erzherzog Joseph von Österreich, der große Förderer Kneipps, dem die Stadt nicht zuletzt den heutigen Kurpark verdankt. Calissendorff wurde dessen Hofmaler. Er schuf ein lebensgroßes Porträt von Pfarrer Kneipp mit dem allgegenwärtigen Spitz zu seinen Füßen, das der Erzherzog anschließend erwarb. Laut Michael Scharpf dürfte das Gemälde die Zeiten nicht überdauert haben. Er vermutet, dass es 1945 am Ende des Zweiten Weltkrieges mitsamt dem erzherzoglichen Schloss im ungarischen Alcsút verbrannt sein könnte.

Scharf hat aber jüngst im Kneippmuseum eine Entdeckung gemacht. In einer Ausgabe des Kur- und Badeblattes Anfang November 1895 wird das Kneipp-Portrait beschrieben. „Äußerst gelungen zeichnet sich im Faltenwurf des Talars seine leichte Hypothek ab...“, ist da etwa zu lesen. Um das Gemälde zu sehen, mussten die Gäste zehn Pfennig Eintritt bezahlen, welche dem damals neuesten Projekt Kneipps zukamen, dem „Lupushaus“, dem späteren Kneippianum. Calissendorff starb am 30. Januar 1898 mit nur 44 Jahren in Utrecht. Seine Witwe stieg in Bad Wörishofen im Hotel Victoria ab und verkaufte das Museum Artis an die Kurkommission. Diese nannte das Gebäude fortan „Casino“ und richtete zusätzlich Kanzleien der Kneippvereinigungen ein. 1903 kaufte der Kurverein auch das Grundstück, auf dem das Casino stand, sowie weitere umgebende Flächen von Augustin Filser und Maria Kröpfer. Diesem Umstand verdankt Wörishofen heute sein ausgedehntes Kurzentrum im Herzen der Stadt.

Die Katastrophe kam 1904: In der Nacht vom 13. auf den 14. März brannte das Casino aus ungeklärten Gründen völlig ab und mit ihm viele Dokumente des Kneippvereins aus der Zeit der Gründung. Die Gemeinde errichtete ein neues Casino, das 1954 zum heutigen Kurtheater wurde. Durch den Kontakt mit den niederländischen Nachfahren des Abraham Calissendorff wurde dies alles nun wieder ins Gedächtnis gerufen. Lucas van der Hoeven und Paul Calissendorff würden sich über weitere Informationen oder gar alte Werke des Malers aus den Reihen der Wörishofer Leserschaft freuen.